

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI (ARAPÇA) ANABİLİM DALI

**İKİNCİ BİR DİL ÜZERİNDEN YAPILAN ÇEVİRİLERDE ÖZGÜN ANLAM
KAYBI SORUNU: NECİP MAHFUZ'UN ZUĞÂKU'L-MİDAĞ ADLI
ESERİNİN TÜRKÇE ÇEVİRİLERİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Serkan YILMAZ

Danışman

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

2020

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Doç. Dr. Abdussamed Yeşildağ danışmanlığında Serkan Yılmaz tarafından hazırlanan “İkinci Bir Dil Üzerinden Yapılan Çevirilerde Özgün Anlam Kaybı Sorunu: Necip Mahfuz'un Zkâku'l-Midağ Adlı Eserinin Türkçe Çevirileri Örneği” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../20..

(Tez Savunma Sınav Tarihi Yazılacak)

(İmza)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../20..

(Ünvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İkinci Bir Dil Üzerinden Yapılan Çevirilerde Özgün Anlam Kaybı Sorunu: Necip Mahfuz'un Zukāku'l-Midağ Adlı Eserinin Türkçe Çevirileri Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

04.06.2020

Serkan Yılmaz

ÖN SÖZ

Arapça günümüzde en çok konuşulan dillerinin başında gelmektedir. Bunun yanısıra Kur'an'ın dili olmasından dolayı Sami dilleri arasında bulunan Arapça, farklı uluslardan pek çok insanıda bu dili öğrenmeye ve anlamaya teşvik etmektedir. Coğrafi olarak Arapça konuşulan ülkeler, Arap Yarımadasında ve Kuzey Afrika'da bulunmaktadır. Tarihte kurulan Türk Devletlerinde özellikle de Osmanlı Devletinde Arapça bir bilim dili olarak kullanılmış ve Türk dili ile yüzyıllar süren bir etkileşim yaşamıştır. Ortak din, coğrafya ve kültür aracılığıyla tarih boyunca süren karşılıklı etkileşimler sonucunda her iki dilde birbiriyle oldukça fazla alış veriş yapmıştır. Türkçedeki Arapça asıllı kelimelerin sayısı bunun kanıtıdır.

Pek çok avantajının yanında bu yakınlık aynı zamanda farkında olunmayan bir uzaklığa da sebep olmuş, bunca ortak noktaya rağmen son yüzyılda her iki dilde de yazılan edebi eserler, başka diller vasıtasıyla birbirine aktarılır olmuştur. Son yıllarda ülkemizde açılan Arap Dili ve Edebiyatı, Arapça Mütercim-Tercümanlık, Arap Dili ve Belağatı, Arap Dili Eğitimi bölümleri ve bu bölümlerin saygıdeğer hocaları sayesinde bu mesafe, doğrudan yapılan çeviri, araştırma ve incelemelerle aşılmaya çalışılmaktadır.

Bu çabaya küçük bir katkı olmasını ümit ettiğim bu çalışmanın ortaya çıkmasında bilgi ve kaynak paylaşımında yardımlarını esirgemeyen, bu zorlu süreçte bana güven veren değerli hocam Doç. Dr. Abdussamed Yeşildağ'a teşekkürlerimi sunarım.

Ülkemizde Arap dili üzerine çalışan Arapçanın bir din dili olması yanında kendine özgü sanat, felsefe ve edebiyatı da içinde barındaran bir yabancı dil olduğu bilincini canlı tutan tüm Arapça sevdalarına da şükranlarımı sunarım.

Son olarak bu zorlu süreçte bana inanan, yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen şükür vesilem kıymetli aileme teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

İkinci Bir Dil Üzerinden Yapılan Çevirilerde Özgün Anlam Kaybı Sorunu: Necip Mahfuz'un Zuḳāḳu'l-Midaḳ Adlı Eserinin Türkçe Çevirileri Örneği

Arap coğrafyasının ürünü olan edebi eserlerin tercümeleri, Türkçeye daha çok Batı dillerinden yapılmıştır. Bu çevirilerin bir kısmı daha sonra doğrudan çeviri ile Türkçeye kazandırılmış bir kısmı da hala anadili olan Arapçadan çevrilmeyi beklemektedir.

Bu çalışma ikinci dil üzerinden yapılan çevirileri Necip Mahfuz'un Zuḳāḳu'l-Midaḳ romanının tercümeleri üzerinden inceleyerek, doğrudan çevirilere kıyasla anlam kaybı oranını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Zuḳāḳu'l-Midaḳ Romanı Türkçeye İki kez İngilizceden ve bir kez de Arapçadan tercüme edilmiştir.

Bu çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde tezin konusu ve amaçları açıklanmıştır. Birinci bölümde çalışmaya temel teşkil edecek çeviribilimle ilgili kavramlar, stratejiler, çeviri tarihi ve ikinci dilden çeviri olgusu üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde kaynak metnin yazarı ve kaynak metin tanıdıldıktan sonra üçüncü bölümde Zuḳāḳu'l-Midaḳ romanının İngilizceye çevrilmiş metni ile birlikte hem doğrudan Arapçadan hem de ikinci dil olan İngilizce üzerinden yapılmış Türkçe çeviri metinler analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise çeviri analizleri sonucunda edinilen bulgular tartışılmış ikinci dilden çevirilerde anlam kaybının en aza indirilmesine katkıda bulunmak adına çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İkinci dilden çeviri, Doğrudan çeviri, Anlam kaybı, Necip Mahfuz, Zuḳāḳu'l-Midaḳ

ABSTRACT

The Problem of Losing the Original Meaning in Translations Made from a Second Language: Example of Turkish Translations of Naguib Mahfouz's Work titled *Zuḳāḳu'l-Midaḳ*

The translations of literary works, which are the products of the Arab geography, were mostly made in Turkish from Western languages. Some of these translations are later translated into Turkish with direct translation and some are still waiting to be translated from their native Arabic.

This study aims to determine the rate of meaning loss compared to direct translations by analyzing the translations made in the second language through the translations of Naguib Mahfouz 's *Zuḳāḳu'l-Midaḳ* novel. *Zuḳāḳu'l-Midaḳ* Novel has been translated into Turkish twice from English and once from Arabic.

This study consists of an introduction and three chapters. In the introduction chapter, the subject and objectives of the thesis are explained. In the first chapter of the study, concepts, strategies, translation history and the translation language from the second language, which will form the basis of the study, are emphasized. In the second chapter, after the author of the source text and the source text are recognized. In the third chapter, along with the text of the novel *Zuḳāḳu'l-Midaḳ* translated into English, Turkish translation texts made both from Arabic and the second language, English, were analyzed. In the conclusion chapter, the findings obtained as a result of the translation analysis were discussed and various suggestions were made to contribute to minimizing the loss of meaning in the second language translations.

Keywords: Translation from second language, Direct translation, Loss of meaning, Naguib Mahfouz, *Zuḳāḳu'l-Midaḳ*.

KISALTMALAR

Age.	Adı geen eser
Ar.	Arapça
Bkz.	Bakınız
1	eviri Metin (Ara Sokak – ev. : Güler Dikmen Nalbantoğlu)
2	eviri Metin (Sokaktakiler – ev. : Hasan Akay)
3	eviri Metin (Midak Sokağı – ev. : Leyla Tonguç Basmacı)
ev.	Çevirmen
İ.M	İngilizce Metin (Midaq Alley – ev. : Trevor Le Gassick)
İng.	İngilizce
K.M	Kaynak Metin (Zuķāķu'l-Midaķ – Necip Mahfuz)
Ö..	Önerilen eviri
T.D.K.	Türk Dil Kurumu

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmada, aşağıda gösterilen transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

Kısa Sesliler: َ : a-e, ِ : i, ُ : u-ü

Uzun Sesliler: َ , ِ , ُ : â, ِ : î, ُ : û

Sessizler:

ء : ʾ	ر : r,R	ف : f,F
ب : b,B	ز : z,Z	ق : k, K
ت : t,T	س : s,S	ك : k, K
ث : s,S	ش : ş,Ş	ل : l,L
ج : c,C	ص : s,S	م : m,M
ح : h,H	ض : d,D	ن : n,N
خ : h,H	ط : t,T	ه : h,H
د : d,D	ظ : z,Z	و : v,V
ذ : z,Z	ع : ʿ	ي : y,Y
	غ : ğ,G	

Yukarıda verilen transkripsiyon sistemine ek olarak ayrıca aşağıdaki hususlara dikkat edilmiştir:

- Harf-i tarifler daima küçük yazılmıştır. el-Cerîme, el-Ḥubbu gibi.
- Harf-i tariflerle gelen kelime başındaki şemsî ve kamerî harflerin okunuşu belirtilmiştir. el-Fecrû'l-kâzib, mine'z-zemen gibi.
- İzâfet terkibi şeklinde gelen kitap adı, şahıs adı gibi yerlerde irâb gösterilmiştir. Evlâdü ḥâretinâ, Mu'cemu'l-lüġati'l-Arabiyye gibi.

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1	33
Tablo 2	34
Tablo 3	35
Tablo 4	36
Tablo 5	37
Tablo 6	38
Tablo 7	40
Tablo 8	40
Tablo 9	41
Tablo 10	43
Tablo 11	44
Tablo 12	44
Tablo 13	45
Tablo 14	46
Tablo 15	47
Tablo 16	48
Tablo 17	49
Tablo 18	50
Tablo 19	51
Tablo 20	53
Tablo 21	54
Tablo 22	55
Tablo 23	56
Tablo 24	57
Tablo 25	58

Tablo 26	59
Tablo 27	59
Tablo 28	60
Tablo 29	61
Tablo 30	62
Tablo 31	63
Tablo 32	65
Tablo 33	65
Tablo 34	66
Tablo 35	67
Tablo 36	68
Tablo 37	69
Tablo 38	70
Tablo 39	70
Tablo 40	71
Tablo 41	72
Tablo 42	73
Tablo 43	74
Tablo 44	75
Tablo 45	76
Tablo 46	77
Tablo 47	78
Tablo 48	79
Tablo 49	80
Tablo 50	81

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR	VII
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	VIII
TABLolar DİZİNİ	IX
İÇİNDEKİLER	XI
GİRİŞ	1
Tezin Konusu ve Önemi.....	1
Amaçlar ve Sorular	3
BİRİNCİ BÖLÜM : KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Çeviri Kavramı	5
1.2. Edebi Çeviri	7
1.3. Çeviri Tarihi	8
1.4. Çeviribilim	12
1.5. Çeviri Eleştirisi	13
1.6. Çeviri Stratejileri.....	14
1.6.1. Yabancılaştırma Stratejisi	16
1.6.2. Öykünme Stratejisi	16
1.6.3. Yerlileştirme Stratejisi	17
1.6.4. Kültürel Ödünçleme Stratejisi.....	17
1.6.5. Özelleştirme Stratejisi	17
1.6.6. Genelleştirme Stratejisi	17
1.6.7. Açıklama Stratejisi	18
1.6.8. Ekleme Stratejisi	18
1.6.9. Çıkarma Stratejisi.....	18
1.6.10. Çıkarım Yapma Stratejisi	18
1.6.11. Yer Değiştirme Stratejisi.....	18
1.6.12. Uyarlama Stratejisi.....	18
1.6.13. İletişim Kurma Stratejisi.....	19
1.6.14. Birebir Çeviri Stratejisi.....	19
1.6.15. Anlamına Göre Çeviri Stratejisi.....	19

1.7. İkinci Dilden Çeviri	19
1.8. Çeviride Eşdeğerlik	21
İKİNCİ BÖLÜM: NECİP MAHFUZ VE ZUĞÂKU'L-MİDAĞ ROMANI.....	23
2.1. Necip Mahfuz.....	23
2.1.1. Eğitim Hayatı	23
2.1.2. İş Hayatı.....	24
2.1.3. Gazeteciliği	24
2.1.4. Evlilik Hayatı.....	24
2.1.5. Yazarlığı.....	24
2.1.6. Eserleri.....	26
2.1.7. Vefatı.....	28
2.2. Zuğâku'l-Midağ Romanı.....	28
2.2.1 Romanda Geçen Karakterler	28
2.2.2 Romanın Özeti.....	29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÇEVİRİLERİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK	
ÇÖZÜMLENMESİ	32
3.1 Dilbilgisi Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları.....	32
3.2 Kelime Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları.....	41
3.3 Cümle Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları.....	51
3.4 Kültürel Mesafeden Kaynaklı Yaşanan Çeviri Kayıpları	71
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	86

GİRİŞ

Bu bölümde tezin konusu ve önemi, amacı hakkında bilgi verilecek tezin bölümleri hakkında açıklamalar yapılacaktır.

Tezin Konusu ve Önemi

Bu tezin konusu Necip Mahfuz'un Zuḳāḳu'l-Midaḳ adlı romanının orijinal dili olan Arapça ve ikinci dil konumunda bulunan İngilizceden Türkçeye tercümelerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Bu eserin seçilme sebeplerinin başında Necip Mahfuz'un kuşkusuz dünya çapında tanınan Arap yazardan olması gelmektedir. Bir diğer sebep ise Zuḳāḳu'l-Midaḳ adlı eserin, yazarın Türkçeye çevrilen ilk eseri olması hem Arapça aslından hem de İngilizceden yapılmış birden fazla tercümesinin bulunmasıdır.

1988 yılında kazandığı Nobel Edebiyat ödülüyle adından söz ettiren ve gündene artan bir ilginin odağı olan Arap edebiyatının başta gelen yazarlarından Necip Mahfuz, dünya çapındaki eserleriyle içinde yaşadığı toplumun kültürünü ve edebiyatını, dehası ve yazın yeteneği ile eserlerine aksettirmiş, bu eserlerin tercümeleri vasıtasıyla sadece toplumumuza değil tüm dünyaya Arap coğrafyasının kültürünü ve değerlerini tanıtan bir yazar olmuştur (Kurt, 2015: 533). Türkiye'de Necip Mahfuz'a olan ilgi Batının bu yoğun ilgisiyle gündeme gelmiş ve Mahfuz'un eserleri önce Batı dillerine daha sonra da bu dillerden Türkçeye çevrilmiştir. Pek çok Arapça edebi eserin Türkçedeki tercümeleri de Arapça aslından değil, Batı dillerinden yapılmıştır. Son dönemlerde doğrudan Arapçadan yapılan çeviriler artmaya başladıysa da bunların sayısı yeterli seviyede görülmemektedir. Nitekim konuyla ilgili Suçin (2009) bir gazeteye verdiği demeçte şunları ifade etmektedir:

“Necip Mahfuz'un Nobel'inden önce en çok çevrilen yazarlar Corci Zeydan, Halil Cibran, Necip Mahfuz, Necip el-Kilani, Tefvik el-Hâkim, Neval Sa'davi, Tayyip Salih, Gassan Kenefani ve Mihail Nuayme'dir. Bu yazarların bazı eserleri birden fazla çevirmen tarafından Türkçeye çevrilmiş, defalarca basılmıştır. Necip Mahfuz'un, Nobel ödülü alması sonrasında Arap edebiyatına ilgi artmıştır. Ancak Necip Mahfuz'un, kendisinin bile doğrudan Arapçadan değil de bir Batı dilinden çevrildiğini görüyoruz. Doğrudan

Arapçadan çevrilen eserleri bir elin parmaklarını geçmez. Halil Cibran da birçok eseri İngilizce'den Türkçeye çevrilen Arap yazarlar arasında yer alır."

Yazarın kendi zihin dünyasında kurguladığı kişi, olay ve kahramanları yine kendi dili, kültürü ve tecrübeleriyle yoğurup edebi bir üslupla aktararak oluşturduğu yazınların başka bir dile çevirisi söz konusu olduğunda, metnin bu yeni dilde anlam kazanabilmesi için içeriğindeki mananın metnin iç ve dış bağlamlarının belli kuramlar çerçevesinde incelenmesi, yorumlanarak analiz edilmesinin gerekliliği ortaya çıkar. Çeviri faaliyeti neticesinde hedef dilde elde edilen sadece sıralanmış kelimeler ve cümleler grubu değil bunlar vasıtasıyla dile getirilen duygu ve düşüncelerdir. Bu sebeplerle çeviri sözcüklerin ve cümlelerin aralarında kurdukları ilişkiler sonucu ortaya çıkan anlam üzerinde yoğunlaşır.

Edebi çeviri faaliyeti üç aşamadan oluşur kaynak metni analiz etmek, onu hedef dile aktarmak ve nihayet aktarılan metni hedef dilde yeniden yapılandırmak. Bu kültürel arabuluculuk esnasında çevirmenin nihai amacı okurlara kaynak dildeki estetik, izlenimler, arka plan, günlük konuşma üslubu gibi kültürel izlerin teslimidir. Kültürü aktarmak edebi çevirinin en zor yönlerinden birisidir (El Masri, 2009).

Bilindiği üzere bir dilde oluşturulmuş bir yazından yola çıkarak hedef dilde eşdeğerbir yazın ortaya çıkarmak bir süreç içinde gerçekleşir. Mütercim, tercüme edeceği yazını doğrudan anlamaya çalışır. Bu anlama faaliyeti esnasında kaynak metne yüklediği anlamdan yola çıkarak hedef metni bu temel üzerine bina eder. Ortaya çıkan çeviri metnin ne derece aslına uygun olduğunun göstergesiye eşdeğerliktir. Burada sözü edilen eşdeğerlik kavramı kaynak dildeki duygu ve düşünceyi erek dilde en yakın anlamıyla bulmak demektir (Özcan, 2016). Bu minvalde eşdeğer bir metin oluşturmak, çevirmenin yazarın söylemek istediklerini tam olarak kavramasını, metnin iç ve dış bağlamlarını gözeterek yorumlamasını gerektirir. Tüm bunları yaparken kaynak dil ile hedef dil arasındaki dengeyi kurmaya özen gösterilmelidir. Yazarın kaynak dildeki üslubunu, metnin özgünlüğünü, hedef dilin imkânları ölçüsünde yeniden oluşturmaya çalışmalıdır. Bunun edebi eser çevirisinde ne derecede başarıldığı ise kaynak ve hedef metnin karşılaştırılmalı bir incelemesi ile mümkün olabilecektir.

Bu inceleme, bu anlamda kaynak metin ile hedef dildeki metinlerin doğrudan ve ikinci dil üzerinden yapılan çevirilerini çalışma kapsamında belirlenen amaçlar ve araştırma soruları doğrultusunda ele alması açısından bu konudaki bir açığı kapatacağı düşünülmektedir.

Amaçlar ve Sorular

Tezin öncelikli amacı, kaynak dilde oluşturulmuş bir metnin, doğrudan tercüme ile ikinci dilden yapılan tercüme arasında eşdeğerlik açısından kayda değer bir fark olup olmadığının araştırılmasıdır. Tezin bir diğer amacı ise ikinci bir dil üzerinden yapılan çevirilerin anlam kaybına neden olup olmadığının çeviri kuramları bağlamında *Necip Mahfuz*'un *Zukāku'l-Midaḳ* romanının Türkçedeki çevirileri üzerinden tespit edilmesidir.

Bilindiği üzere Arap edebiyatının pek çok eseri önce batı dillerine daha sonra bu diller vasıtasıyla Türkçeye çevrilmiştir. Bir çevirinin kaynak dile uygunluğu o eserin kendi dilinde arka plan bilgisiyle tam olarak anlaşılmasına ve erek dilde aynı anlam yükünü taşıyan ifade şekilleriyle aktarılmasına bağlıdır (Demirekin, 2014: 9). Kuşkusuz her çeviride özellikle çevirinin konusu edebi eserler olduğunda çevirmen tercihleri önemlidir ve her çevirmen tercihini, yaşadığı kültürel atmosferden, tecrübelerinden ve içinde bulunduğu dilin kullanım olanaklarından yola çıkarak oluşturur. Böyle bir durumda çevirmenin olası tercihlerinin ve olası hatalarının esere yansması kaçınılmazdır. Bu tür tercihlerin doğruluğunu ve hataların hangi oranda anlam kaymasınayada kaybına yol açtığının tespiti için kapsamlı bir çeviri eleştirisi gereklidir.

Bilimsel bir çeviri eleştirisi kaynak metni ve hedef metni kendi koşulları içerisinde inceleyerek varsa değişik çeviriler bunları karşılaştırıp nesnel bir değerlendirme yapmayı amaçlar. Her ne kadar çeviri kuramlarında nesnellikten söz edilse de yapılan yorumlar öznel olması durumuyla karşılaşılabilmektedir. Doğru yanlış gibi öznel yargılar vermektense kaçınıp yanlış bulmak yerine nesnel ölçütlere dayalı bir değerlendirme yapmak ise daha yararlı olacaktır. Burada nesnel ölçütleri yakalayabilmek adına hedef dildeki metni yeterlilik, kabul edilebilirlik ve eşdeğerlik koşulları ışığında bir incelemeyle sağlanabilir (Bengi, 1995). Böyle bir anlayışla kaynak dildeki sözcükleri ve cümleleri doğru anlayamamaktan kaynaklanan hataların tespiti yapılarak kaynak metni ile hedef metnin eşdeğerliği ortaya konabilir. Aksi halde eleştiriye doğru yanlış gibi yargılarla başlamak nesnellik gölge düşürdüğü gibi bilimsel bir değerlendirmeyi de güçleştirir.

Çeviribilimin araştırma nesnesi çeviri eserlerdir. Çeviri faaliyeti esnasında yaşanan anlam kayıpları ve kaynak dildeki anlama eşdeğer bir anlamın hedef dile ne oranda yansıtılabildiği konularını incelemek üzere çeşitli kuramlar doğrultusunda

çeviri eleştirisi yapılır (Yıldız ve Şanverdi, 2019: 245). Özellikle edebi çevirilerde hedef dildeki çevrilmiş metnin kaynak metinle hangi oranda eşdeğer olduğunun tespitinin yapmak, çeviri eleştirisinin aşması gereken zor bir görevdir. Çeviri doğrudan kaynak metnin kendi dilinden değilde daha önce çevrildiği ikinci bir dil üzerinden yapıldığında bu güçlük katlanarak artmaktadır.

Üzerinde durulması gereken bir başka konu hedef metnin ne ölçüde kabul edilebilir olduğudur. Her ne kadar kaynak metin ve hedef metin arasındaki eşdeğerlik incelemenin temelini oluştursa da tutarlı bir karşılaştırma için öncelikle hedef metnin okunması, kendi dilinde uygun olmayan yahut anlaşılması güç bölümlerin tespit edilmesi gerekmektedir. Zira çeviri, kaynak dilde anlatılana iyi anlamakla birlikte hedef dilin yapısına da uygun olmak zorundadır (Uygur, 1989). Dillerin yapısal farklılıkları da eşdeğerlik açısından tam bir uyum sağlanamamasının sebebi olabileceği göz önünde bulundurularak olası ayrılıkların çevirmen tercihinden mi yoksa bu yapısal farklılıklardan mı kaynaklandığı önemli bir konudur. Zira dillerin yapısından kaynaklanan ayrılıklar çevirmen hata ve tercihlerinden kaynaklanan ayrılıklara göre daha kabul edilebilir bir durumdur.

Bu bağlamda yeterlilik ve kabul edilebilirlik ilkelerini gözeterek Arapça dilinde yazılmış olan ve ilk kez 1947 yılında Mısır'da yayımlanan *Necip Mahfuz*'un *Zukāku 'l-Midağ* romanı incelenecektir. Eserin Türkçede ilk çevirisini "Ara Sokak" adıyla İngilizceden *Güler Dikmen Nalbantoğlu* gerçekleştirdi. Daha sonra *Hasan Akay* tarafından Arapça aslından 1977'de "Sokaktakiler" adıyla çevrilen eser, son olarak *Leyla Tonguç Basmacı* tarafından İngilizceden "Midak Sokağı" adıyla çevrilmiştir (Ürün, 2002: 270). Çalışmamızın ikinci bölümünde çeviri kuramları üzerine bir inceleme yapılacaktır. Üçüncü bölümde araştırmanın konu olan eserin yazarı *Necip Mahfuz* ve *Zukāku 'l-Midağ* romanı hakkında bilgi verilecek ve nihayet son bölümde Arapça orijinal metin ve Türkçedeki hem orijinal dilinden yapılan çeviri hem de İngilizceden yapılan iki çeviri kıyaslanarak eşdeğerlik düzeyleri saptanmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmanın nihai hedefi, Türkçeye İngilizce üzerinden yapılmış Arapça edebi eser çevirilerini çağdaş çeviribilim kavramları perspektifinden tartışmak; bu çevirilerin özgün metni dilimize ne ölçüde yansıttığının tespitinin yapabilmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM : KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Çeviri Kavramı

Dil tüm toplumların duysal ve düşünsel aktarım araçlarının başında gelir. Dünyanın değişik bölgelerindeki farklı kültürler kendilerine ait dillerle etkileşimde bulunmuşlardır. Bu farklı kültürler tarihin seyrinde bir şekilde karşı karşıya geldiklerinde, iletişimin sağlanabilmesi için tercüme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Artık içinde yaşadığımız modern zamanlarda dünyadan izole, farklı coğrafya ve kültürlerle iletişim kurmayan bir toplum neredeyse yoktur. Dolayısıyla farklı diller, dinler, kültürler birbiriyle mutlaka bir şekilde iletişim kurmak zorundadır. İşte bu zorunluluk çeviri olgusunu kaçınılmaz kılmaktadır (Sarıkaya, 2003: 133). Çeviri faaliyeti ilk dönemlerde sadece sözlü alanla sınırlıyken, ulus devletlerin ortaya çıkması, matbaanın icadı ve teknolojik gelişmeler sayesinde günümüzde yazılı tercüme daha fazla kullanılır hale gelmiştir (Demirekin, 2014: 7). Ticari ilişkilerle başlayan bu tercüme faaliyetleri giderek kapsamını genişletmiş bilimden sanata, edebiyattan hukuka hatta politikaya kadar her alanda kültürlerin birbiriyle etkileşime girdiği bir araç haline almıştır. Göktürk'ün (2010, 9) belirttiği gibi çeviri artık “dillerin dili” olmuştur.

Her dil gerçekler dünyasını içinde bulunduğu topluma göre yansıtır (Yazıcı, 2005: 70). Çeviri dillerin tanımladığı dünyaların başka dünyalara tanıtılmasıdır (Göktürk, 2010: 15). Ancak çeviri gramer ve kelime bilgisi ile mahdut bir aktarma faaliyeti değil, çevrilecek metnin dili ve kültürü yanında, hedef dilinde kültürünü, konuya dair özel alan bilgisini, soyut düşünme yeteneğini, araştırmacı olmayı gerektiren bir eylemdir (Yazıcı, 2005: 27).

Bir dildeki kavramın başka bir dile o dilin ifade tarzında aktarılması olarak tanımlanabilecek olan çeviri kavramı Türk Dil Kurumu tarafından (TDK, 2011: 525), “bir dilden başka bir dile aktarma, çevirme, tercüme” şeklinde tanımlanmaktadır. Buradan yola çıkarak, Türkçede çeviri kelimesinin tanımıyla hem çeviri süreci hem de bu süreç sonunda ortaya çıkan ürün tanımlandığı anlaşılmaktadır. Bu süreci yürüten kişiye çevirmen ortaya çıkan ürüne de çeviri denmektedir.

Çeviri faaliyeti geçmişten günümüze farklı şekillerde tanımlana gelmiştir. Çeviriyi bir dilde bulunan bir mananın, başka bir dilde bir kez daha oluşturulmasını sağlayacak biçimde meydana getirilen dilsel aktarım işlemi olduğunu söyleyenler

olduğu gibi çevirinin tek tek kelimeleri değil nesnel sınırlarının ötesinde metni çevirmek (Göktürk, 2010: 17) olduğunu öne sürenlerde olmuştur. Popoviç'e (1987: 9) göre çeviri "Bir metnin, biçimsel modeli kurulacak biçimde yeniden kodlanması" dır. Newmark (2001: 19) ise çeviriyi, bir yazının manasının müellifin orjinal dilde oluşturduğu yolla diğer bir dilde hayat bulması olarak tanımlamıştır. Dilbilimsel açıdan çeviriyi ele alan De Beaugrande, çeviriyi iki yazının karşılaştırılması olarak değil, müellif, tercüman ve okur arasında bir iletişim boyutu olarak tanımlamaktadır (aktaran Aksoy, 2002: 54). Tüm bu tanımların ortak noktası ise çeviri faaliyetinin kaynak dilden hedef dile bir dilsel aktarım olmasıdır.

Çevirinin mekanik bir aktarıma dayanan donuk bir işlev olmayıp yaratıcı bir edim olduğunun anlaşılması, onu diğer bilim dallarına yardımcı alt bir etkinlik olmaktan çıkarmış, çeviribilim adında müstakil bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir (Yazıcı, 2005: 15). Çeviri olgusu zamanla tüm diğer alanlarda olduğu gibi tedrici olarak gelişmiş ve bugünkü düzeyine gelmiştir. Bu tedrici gelişim aşaması sözcüğü sözcüğüne çeviri, serbest çeviri, yeniden yazma, eşdeğerliği koruyarak mantıksal aktarım gibi aşamalarla devam edegelmiştir. (Demireken, 2014: 8)

Çevirinin bir bilim dalı olarak ilk kez ortaya çıkmasında Eugene Nida'nın Kutsal Kitap çeviri eleştirisi yaptığı "Towards a Science of Translating" adlı eserinin etkisi büyüktür. Fakat çeviribilim adını ilk kez kullanan Richard Bausch, Wolfram Wills ve Joseph Klegraf'ın 1970 yılında yayımlanan çeviri yazını bibliyografyasında rastlanmaktadır (Yazıcı, 2005: 16).

1972 yılında dilbilim kongresinde James Holmes çeviribilimin diğer bilim dallarında olduğu gibi teorik ve pratik olmak üzere iki altbaşlığının olduğunu, bu ikisi arasındaki sürekli kontağın bu bilimi geliştireceğini söylemiştir. Gideon Toury buna karşı çıkmış çeviribilimin inceleme alanının pratik değil sadece teorik kısım olması gerektiğini öne sürmüştür (Yazıcı, 2005: 17)

Günümüzde çeviribilim alanında yapılan çalışmalar çeviri metin ve kaynak metin arasındaki sözcük ve cümle eşdeğerliklerinden daha çok iki metin arasındaki bağlantıları ve ilişkileri ortaya çıkarmaya çalışıp, metinsel bütünlük içerisinde anlam kayması ve kaybı olup olmadığını tespiti çalışır (Yazıcı, 2005: 22).

Bugün artık gelinen noktada; yazılı ve sözlü çevirinin yapısını bilimsel metotlarla inceleyen bir bilim dalıdır. Aynı zamanda çevrilecek metni eksiksiz ve

doğru anlamaya yardımcı olabilecek edebiyat, tarih, sosyoloji, dilbilim, felsefe, göstergebilim, karşılaştırmalı edebiyat gibi alanlarla da sıkı bir ilişki içerisinde.

Çeviribilimin gelişmesinde dilbilimin yöntemlerinin ve dilbilimcilerin kayda değer katkıları olmuştur. Benzer şekilde diğer bilim dalları da çeviribilimden faydalanmaktadır. Çeviri yaşayan diller arasında bir etkinlik olduğu gibi artık kullanılmayan dillere ait belgelerin gün yüzüne çıkartılmasında da önemli bir işleve sahiptir.

1.2. Edebi Çeviri

Edebi çeviri; tanımlanması kolay olmayan, edebiyat içerisinde çok sayıda türün mündemiç olduğu bir üst başlıktır. Edebiyat üst başlığı altında edebiyat çevirisi alanında incelenen türler düzyazı (roman, öykü vb.), tiyatro, şiir, sinema alanındaki görsel ve işitsel materyallerdir. Her bir tür için farklı bir yaklaşım gerekmektedir. Bu tür eserler bilgi vermenin ötesinden muhatapı duygulandırma ve düşündürme amacına matuftur. Gerçekle birebir ilişkisi yoktur dolayısıyla gerçekliğe uyum noktasında eleştirilemez. Edebi dil gündelik dilden farklı olarak mecaz çokanlamlılık vs. pek çok dilsel sanat içerir (Gürçağlar, 2019: 36).

Edebiyat çevirilerinde çeviriye konu olan metin hedef dilde yeniden üretilir. Çevirmen okuduğu metni anlar, analiz eder ve hedef dilde yeniden oluşturur. Çevirmen eğer kaynak dile sadık kalıp sözcük düzeyinde ve biçimini koruyarak çeviri yapmaya çalışırsa hedef dilde haz verici bir eser üretmez. Ama hedef dilde haz verici bir eser üretmeye kalkarsa bu kez de kaynak dile sadık kalamamak gibi bir durumla karşı karşıya kalır. Bu nedenle çevirilerde bir dengenin kurulması dil özelliklerinin ve dilin içinde yaşadığı toplum ve kültürün özellikleri dikkate alınmalı, hedef dilde kullanılan karşılıkların ne ölçüde o dil ile örtüştüğüne önem verilmeli özellikle edebi çevirilerin bilgi birikimi ile yapılması gerekmektedir. Tercüme faaliyetinde bilginin, amacın, kullanılan dilin önemi büyüktür. Çünkü bilimsel çevirinin aksine edebi çeviride belirlenmiş kurallar değil yorum söz konusudur. Ancak bu süreç kaynak metinden tümüyle kopmamayı onu eksenden kaçırmamayı da gerektirir. Çevirmen kaynak metnin zihninde biçimlenen imajınasyonu hedef dilde yeniden kelimelere dönüştürür. (Göktürk, 2010)

Edebi dilde amaç iletişimin sürdürmenin dışında muhatapını duygulandırarak düşündürmek olduğunda betimlemeler, simgelemeler, mecazlar, kapalı deyişler yer alır. Bundan dolayı edebi metinleri analiz ederken temel anlamın yanı sıra kelime ve

cümlelerin duygu değerinin tespiti de önemlidir (Özek, 2001). Her ne kadar çevirinin temelini yabancı dil bilgisi oluştursa da çevirmenin ana diline olan hâkimiyeti de en az yabancı dil bilgisi kadar önemlidir. Zira aynı eserin farklı çevirilerinde ana diline hâkim çevirmenlerin çevirileri arasındaki fark bunu göstermektedir. Bu da göstermektedir ki çevirinin başarısı hedef dile anlamın doğru yansıtılabilmesine, biçimin doğru aktarılmasına ve hedef dilin estetik değerlerine riayet edilmesine bağlıdır.

1.3. Çeviri Tarihi

Çeviri tarihi, insanlar toplumlar medeniyetler arasında ilk çağlardan beri olagelen kültürel alışverişi gün yüzüne çıkarmak, nelerin nasıl ve niçin çevrildiklerinin farkına varmak, bu çeviri faaliyetinin hangi koşullarda gerçekleştiğini, medeniyetlerin gelişmesine katkısını, milli metinlerin ortaya çıkışının geçmişten günümüze olan serüvenine ışık tutar (Aksoy, 2002: 13). Dolayısıyla çeviri tarihi araştırmaları ve bulguları günümüz çevirmenlerine bir perspektif sunmaktadır.

Çeviri faaliyeti ilk kez doğadaki nesnelere, sese, yazıya ve resme dönüştürülmesiyle başlamıştır (Yazıcı, 2005: 30). Dünya üzerindeki pek çok dilin ve coğrafyanın karşılıklı olarak ticari ve kültürel alışverişleri çeviri olgusunu kaçınılmaz kılmıştır. Yazının icadıyla birlikte çeviri sözlü alandan yazılı alana doğru kaymıştır. Sözlü çeviri tarihi, insanlığın başlangıcına kadar uzanırken, ilk yazılı çeviri numuneleri Sümer tabletlerinde bulunmuştur. Arkeolojik araştırmalar Sümer çivi yazılarından sonra Mısır ve Çin alfabeleri sonrasında Yunanca, İbranice ve Arapça alfabelerin ortaya çıktığını göstermiştir (Delisle ve Woodsworthy, 1995: 7).

Antik çağda Yunan uygarlığının diğer Akdeniz uygarlıklarıyla olan ticari ilişkide bulunduğu, böylece hem sözlü hem de yazılı çeviriyi kullandığı bilinmektedir (Yazıcı, 2005: 30). Çeviri devamlılığını yazıya borçludur. Yazılı kültür ve çeviri birbirini sürekli besleyen iki ayrı koldur. Antik çağdan başlayarak yazılı kültürü ve çeviri etkinliğini oluşturup Batı kültürünün temelini atan Yunanlılar olmuştur. Yunan kültürü çeviriyi öncelikle ticari amaçlar doğrultusunda araç olarak kullanmış daha sonra Bâbil ve Mısır uygarlıklarının bilgilerini çeviri yoluyla edinmişlerdir (Yazıcı, 2005: 39). Bu dönemde çevirinin okuyucuda etki uyandırmasında daha çok doğru bilgi edinme anlayışı ön plandadır.

Antik Roma dönemine kadar tercümede şekilsel bir yaklaşım ön plandadır. Mütercimler kaynak metne sadık kalmışlar, şekil ve biçimi bozmadan sözcüğü

sözcüğüne çeviriyi benimsemişlerdir. Antik Roma dönemine gelindiğinde bu yöntemin yerini artık serbest çeviri yöntemi almıştır. Bu dönemde çeviriye konu olan kaynak metin bir esin kaynağı olarak görülmüş, çeviri eserler ise özgün birer metinmiş gibi algılanmıştır.

Roma döneminde klasik Yunan dönemi eserlerinin tercümeleri yapılmış böylece bu felsefi mirasın diğer kültür ve medeniyetlere taşınmasında çeviri faaliyeti öncü bir rol üstlenmiştir. İÖ. 240 yılında Odisea'yı Yunancadan Latinceye çeviren Livius Adnronicus tarihteki ilk çevirmen kabul edilir. Bu çevirinin kalıcı olması Adnronicus'u çeviri tarihi açısından önemli kılmıştır (Yazıcı, 2005: 31).

Tarihte tercüme problemlerini ilk kez gündeme getiren "De Oratore" (Hatip Üzerine) isimli eseriyle Cicero (İ.Ö. 106-43) olmuştur. Bu eser hitabeti Yunanca eserlerin çevirileri vasıtasıyla öğrenmek isteyen Romalıların karşılaştıkları sorunlardan yola çıkarak yazılmıştır. Eserde çeviri yöntemleri ile ilgili hatip gibi ve çevirmen gibi kavramları kullanılarak tarihte ilk kez çeviri kuramlarının başlatıldığı eser olarak kabul edilmektedir (Yazıcı, 2005: 34). Hitabet sanatıyla ilgili bu çeviri faaliyetleri ve ortaya çıkan çatışmalar sonunda sözcüğü sözcüğüne çeviri veya sadık çeviri ve anlamına göre çeviri veya özgür çeviri kavramları böyle bir sürecin sonunda ortaya çıkmıştır.

Tarihte kutsal metin çevirilerinde sözcüğü sözcüğüne çeviri anlayışı hâkim olmuştur. Bu minvalde erek dildeki söz dizimi ve cümle terkihi dikkate alınmadan kaynak dildeki söz dizimi kullanılarak sadece sözcüklerin o dildeki karşılıkları yazılarak çeviri yapılmış burada da temel isteklendirme olarak kaynak metne sadakat ön plana çıkmıştır. Anlama göre çeviride ise metin içi bağlam gözetilmeye çalışılmıştır (Yazıcı, 2005: 33). Hieronimus (i.s 348-423) Vulgata olarak bilinen kutsal kitap çevirisini İbranice Eski Ahit ve Yunanca Yeni Ahit'i karşılaştırarak sözcüğü sözcüğüne çeviri anlayışına aykırı bir şekilde çevirmiştir (Yazıcı, 2005: 36). Kuşkusuz bu o dönem için bir devrim niteliğindedir çünkü o dönemlerde Kutsal Kitabın söz dizimlerinin kutsallığına inanılmaktaydı. Martin Luther'in (1483-1546) İncil çevirisini Vulgata'yı esas alarak yapması Hieronimus'un sesinin ancak 16. Yüzyılda duyurduğu şeklinde de değerlendirilebilir (Yazıcı, 2005: 37).

Makedonya İmparatorluğunun milattan sonra 59 yılında sona ermesinin ardından Atina okulunu terk eden Yunanlı aydınlar İskenderiye'ye yerleşmişler ellerinde kalan bilim ve felsefeye dair tüm kitapları İskenderiye'ye getirmişlerdir. Bir kısmı da Bizans Ortodoks kilisesinden kovulan Süryaniler eliyle yakın doğuya taşınmışlar

buralarda manastırlar kurmuşlar dinsel kimlikleri ağır bassa da felsefe ve bilimle uğraşmışlardır. Dokuzuncu yüzyılın başlarında Yunancadan Süryaniceye yapılan çeviriler dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Süryaniceden Arapçaya yapılmış, Bağdat'ta Abbasi Halifesinin bu faaliyetleri desteklemesinin de etkisiyle "Beytül hikme" denilen kurumlarda iki yüz yıl kadar sürdürülmüştür (Yazıcı, 2005: 44). Bey-ül Hikme denilen bu kurumda 65 mütercim görev yapmaktadır. Bunların bir kısmı Ortodoks kilisesinden kaçan Süryaniler bir kısmıda İskenderiyeden gelen Yunan ve İbrani kökenli ilim insanlarıdır (Baker, 1998: 320). Bu okullarda daha çok fizik, kimya, tıp alanında metinler söz konusu olduğundan sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemi kullanılmıştır. Çeviriler önce Yunancadan Süryaniceye oradan da Arapçaya yapıldığı için ikinci dil üzerinde bir çeviri söz konusudur. Öte yandan çeviri yapanların o bilimlere özgü mütehasıslar olması çeviri faaliyetinde özel alan bilgisine olan ihtiyaca duyulan önemin o dönemlerde dahi farkına varıldığını gösterir.

Bahse konu tercümelemler daha sonraları Batı dünyasının, Orta Çağ karanlığını aydınlatıp yeni bir çağa doğru yol almasında aktif bir rol oynamıştır. Ortaçağ'da dini metinler üzerine yoğunlaşan çeviriler 16. yüzyılda matbaanın icadıyla hız kazanmış İncil tercümelemleri Avrupa'nın birçok diline çevrilerek yayımlanmıştır. Bu dönemde Alman bilgini Martin Luther (1483-1546), William Tyndale (1434-1536), Etienne Dolet (1509-46) çeviri kuramının gelişmesinde önemli katkılar sağlamışlardır (Yalçın, 2005: 21). Rönesansın başlangıcıyla birlikte artan tercüme faaliyeti, İslam bilginlerinin Avrupa'da tanınmasına vesile olmuş, bu ilim adamlarının eserleri Avrupa dillerine çevrilmiştir (Aktaş, 1996: 27).

17. yüzyıla gelindiğinde klasik eserlerin tercümelemlerinde artış görülmüştür. Bu dönemde Cicero ile başlayan serbest çeviri anlayışı hâkim olmuştur. Dönemin önemli bilim adamlarından John Dryden (1631-1700) "On Translation" isimli makalesinde çeviriyi sözcüğü sözcüğüne, anlamı anlamına ve öykünme (gerekiğinde özgün metinden sapabilme) olarak üçe ayırmış sözcüğü sözcüğüne yapılan çevirinin edebi metinlerin çevirisinde yetersiz kaldığını bu tür çevirilerde doğru yöntemin anlamı anlamına çeviri yöntemi olduğu dile getirmiştir (Yalçın, 2015: 23).

18. yüzyılda çeviri faaliyetleri gelişmesini özellikle Avrupa'da sürdürmüş, çeviride yaratıcılık önem kazanmış, içinde bulunulan dile ve toplumsal estetiğe uygun yapıtlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. 1789 Fransız devriminden sonra çeviri faaliyetlerinde bir artış gözlenmiş, çeviri eleştirisi konusu üzerine çalışmalar

yapılmış, eleştiriye bir disiplin getirilmeye çalışılarak çok sayıda eserin eleştirisi yapılmıştır (Mounin, 1967: 44). Bu yüzyılın sonlarında Alman Friedrich Schleiermacher (1768-1834) tercümenin bir yorum sanatı olduğunu ifade etmiş hatta metin çevirisi için bir alt dil kurulması gerektiğini öne sürmüştür. Dolayısıyla klasik çeviri artık yerini yoruma dayalı bir tercüme akımına bırakmıştır (Yalçın, 2015: 24). Yine aynı yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Lale devri yaşanmış, bu devirde çeviri faaliyetleri ciddi şekilde bir artış göstermiş, tıp, tarih, fizik alanlarındaki çok sayıda bilimsel eser Avrupa dillerinden Osmanlıcaya çevrilmiştir (Kayaoğlu, 1998: 30). Daha sonraları özellikle mühendislik alanındaki çeviri faaliyetleri Osmanlıda özellikle Tanzimatla birlikte bir batılılaşma sürecinin kapısını aralamıştır.

19. yüzyıla gelindiğinde çevirinin nasıl olması gerektiğine dair tartışmalar yapılmaya devam edilmiş, İngiliz Mathew Arnold'un (1822-1868) savunduğu çevirinin tıpkı kaynak metnin okuyucu üzerinde bıraktığı etkiyi hedef dilde okuyucu üzerinde bırakması gerektiği görüşü ağır basmıştır. Alman bilim adamı Friederich Schleiermacher (1768-1834) "Çevirinin Değişik Yöntemleri Üstüne" isimli makalesinde metin türüne göre çeviri yönteminin vurgulanması gerektiğini vurgulamıştır (Yalçın, 2015: 26). Aynı yüzyılda II. Abdülhamit Osmanlıda Telif ve Tercüme Dairesini açmış edebiyat alanındaki pek çok eser Fransızcadan Türkçeye kazandırılmıştır.

20. yüzyıla gelindiğinde çeviri artık kuramlarını ortaya koymaya başlamış ve bir bilim hüviyeti kazanmaya doğru yol almıştır. Bu yüzyılda kuramların ortaya çıkışıyla birlikte çeviribilim alanında nazari ve pratik çalışmalara yer verilmiştir. Theodore Savory'nin (1968) "Tercüme Sanatı" adlı araştırmasında tercüme sanatını tüm ayrıntılarıyla ele alınmış, herkes tarafından kabul edilebilecek bir kuram geliştirmenin olası olmadığına işaret edilmiştir (Aktaş, 1996: 42-43). Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından sonra her alanda yoğun bir tercüme faaliyeti başlamış ve tercümenin önemi artmıştır. Dünya klasikleriyle birlikte pek çok eser Türkçeye çevrilmiştir. Dönemin milli eğitim bakanlarından Hasan Ali Yücel tarafından Birinci Türk Neşriyat Kongresi düzenlenmiş bu kongrede edebi eserlerle birlikte bilimsel, felsefi ve tarihi eserlerinden Türkçeye çevrilmesi kararı alınmıştır (Yalçın, 2015: 29) Çeviri olgusu günümüze gelinceye kadar pek çok aşamadan geçmiş, diğer bilim dalları ile ilişki içerisine girerek kendi konumunu belirlemiş, kendine özgü kuram ve yöntemleri oluşturarak artık bir bilim dalı haline gelmiştir. Bununla birlikte insanlık

ve medeniyet devam ettiği müddetçe çeviribilim kendini geliştirmeye devam edecektir.

1.4. Çeviribilim

Çevirinin mekanik bir aktarıma dayanan donuk bir işlev olmayıp yaratıcı bir edim olduğunun anlaşılması, onu diğer bilim dallarına yardımcı alt bir etkinlik olmaktan çıkarmış, çeviribilim adında müstakil bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir (Yazıcı, 2005: 15). Aynı zamanda eski dönemlerden günümüze kadar pek çok amaç için kullanılan çeviri tercüme etkinliğinin kullanım alanları göz önüne alındığında ne kadar kapsamlı olduğunun ve öneminin farkedilmesi de çeviribilimin ortaya çıkmasına katkısı yadsınamaz.

Çeviribilimin amaçlarının toplumlar arasında sağlıklı bir bilgi aktarmaya aracılık etmek, ortaya konan eserleri bilimsel bir yöntemle eleştirmek, kültürler arası farkları en aşağıya indirerek toplumların birbirine yabancılaşmasının önüne geçmek aynı zamanda tarihteki çeviri metinleri incelemek, ne tür metinlerin çeviriye konu olabileceğini tespit etmek, çeviri metinleri diğer metinlerden ayıran özellikleri belirlemek, çeviri olgusuna dair kuramlar ve temel ilkeler oluşturmak olduğunu söyleyebiliriz.

Tarihte çeviribilim alanında ilk sistemli çalışmalar yapan Alman düşünürü, Friedrich Schleiermacher (1768-1834) dir. Kendisi “Çevirinin Değişik Yöntemleri” adlı eserinde metnin türüne göre çeviri yöntemine özel bir önem verir. Schleiermacher metin çevirilerinin okuru yazara götüren ve yazarı okura götüren çeviri olmak üzere ikiye ayırır. Sanat ve bilimle ilgili yazınlarda kullanılması gereken yöntemin okuru yazara götüren yöntem olması gerektiğini öne sürer. Bu tip metin çevirilerinde çevirmenin her iki dili de iyi bilmesinin ötesinde iyi bir yorum yeteneğine sahip olması gerekir (Göktürk, 2010: 19).

Çevirinin bir bilim dalı olarak ilk kez ortaya çıkmasında Eugene Nida'nın Kutsal Kitap çeviri eleştirisi yaptığı Towards a Science of Translating adlı eserinin etkisi büyüktür. Fakat çeviribilim adını ilk kez kullanan Richard Bausch, Wolfram Wills ve Joseph Klegraf'ın 1970 yılında yayımlanan çeviri yazını bibliyografyasında rastlanmaktadır (Yazıcı, 2005: 16)

1972 yılında dilbilim kongresinde James Holmes çeviribilimin diğer bilim dallarında olduğu gibi teorik ve pratik olmak üzere iki altbaşlığının olduğunu, bu ikisi arasındaki sürekli kontakın bu bilimi geliştireceğini söylemiştir. Gideon Toury

buna karşı çıkmış çeviribilimin inceleme alanının pratik değil sadece teorik kısım olması gerektiğini öne sürmüştür (Yazıcı, 2005: 17). Holmes'in önerisi ile bu disiplinin adı İngilizce "Translation Studies" olmuştur. Fransızca da "Traductologie", Almanca da "Translatationswissenschaft", Türkçede ise "Çeviribilim" olarak isimlendirilmiştir (Yalçın, 2015: 55).

Günümüzde çeviribilim alanında yapılan çalışmalar çeviri metin ve kaynak metin arasındaki sözcük ve cümle eşdeğerliklerinden daha çok iki metin arasındaki bağlantıları ve ilişkileri ortaya çıkarmaya çalışıp, metinsel bütünlük içerisinde anlam kayması ve kaybı olup olmadığını tespit etmeye çalışır (Yazıcı, 2005: 22). Çeviribilim kuramlarının amacı üst dil ve soyut düşünme yeteneği kazanmış, çeviri etkinliği işlevini yerine getirebilecek insanlar yetiştirmektir.

Bugün mütercimlik tercümanlık bölümleri uygulama alanıyla sınırlı çeviri yapmak dışında ülkede çeviribilime katkı sağlayamamaktadır. Buna karşın yapması gereken ülkenin kültürel kalkınmasında ve bilinç inşasında önemli rol oynayan çevirileri seçip onların toplumsal ve kültürel gelişime olan etkileri ortaya çıkarmak gibi de bir misyonu olmalıdır (Yazıcı, 2005: 27). Çeviribilim, bugün diğer bilim dalları ile etkileşim halinde olarak disiplinlerarası bir bilim dalı haline gelmiştir.

1.5. Çeviri Eleştirisi

Eleştiri sözcüğünü Türk Dil Kurumu göre "1.Bir insanı, bir eseri, bir konuyu, doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek maksadıyla inceleme işi, tenkit. 2.ed. Bir edebiyat ve sanat eserini her yönüyle inceleyip açıklamak, anlaşılmasını sağlamak ve değerlendirmek amacıyla yazılan yazı türü, tenkit, kritik. 3.fel. Özellikle bilginin temellerini ve doğruluk durumunu inceleme, sınama, yargılama" olarak açıklamıştır (T.D.K, 2011: 328). Bu üç tanımın ortak yanı eleştiri faaliyetinin inceleme, araştırma ve değerlendirme süreçlerini içerdiğidir.

Çeviri eleştirisi bir yazın eserinin çevirisini inceleyip tüm yönleriyle değerlendirmektir. Çeviri eleştirisinde amaç eserlerin artı ve eksi yönlerini, eserin dilsel, sanatsal ve fikirsel özelliklerini ve bunların dış etkenlerle olan ilişkilerini değerlendirmektir (Aksoy, 2002: 165). Çeviri eleştirisinin amacı çevirideki hataları bulmak değil, çevirinin hedef dilde istenen gayeleri yerine getirip getirmediğini ortaya koymaktır. Bu manada eleştiri yeni fikirlerin ve daha sağlam bir yapının ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Çeviri eleştirisinin bir diğer amacı da başarılı çevirilerin yapılmasına katkıda bulunmaktır.

Çeviribilimde son zamanlarda ortaya çıkan dilbilimsel, anlambilimsel, fonksiyonel ve hedef metin odaklı yaklaşımlar, çeviri eleştirisinin kapsamını genişletmiştir. Çeviri eleştirisinde eleştiri yöntemi ve konusu benimsenen eleştiri kuramına göre değişebilmektedir. Çeviribilim bugüne kadar dilbilim, ilahiyat ve edebiyat gibi alanların altında bir yardımcı araç gibi görülmüştür. Dolayısıyla eleştiride ele alınan ölçüt bu disiplinler tarafından belirlenmiştir. Çeviri eleştirisi bazen edebiyatçılar ve dilbilimciler tarafından bazen de çevirmenlerin birbirini subjektif olarak değerlendirmesi şeklinde vücut bulmuştur. Ortaya konulan çeviri eleştirilerinin çoğunda kaynak metne sadakat temel prensip olarak kabul edilmiş, çeviri sonucunda ortaya çıkan ürün arka plana atılmış çevirinin iyi ya da kötü olduğuna herhangi bir ölçüte dayanmaksızın öznel yargılarla karar verilmiştir.

Bir bilim olarak çeviri eleştirisi, kaynak metnin kendi dilindeki diğer metinlerle olan ilişkisini ve kaynak metin okuru ile hedef metin okuru arasındaki etkileşimi ortaya koyar. Çeviri eleştirisinde hem kaynak metin hem de hedef metin kendi kültürleri ve anlam havzaları içerisinde irdelenerek nesnel ölçütlerle değerlendirmeler yapılır (Yalçın, 2015: 83). Çeviri eleştirisiyle amaçlanan, yanlış bulma işlemi değil, kaynak metnin kendi dilinde yarattığı etkinin, hedef dilde aynı etkiyi yakalayıp yakalayamadığını karşılaştırmalı ve düzenli bir çözümlemeyle ortaya konmasıdır (Yılmaz, 2012: 41).

Çeviri eleştirisi kaynak ve hedef metnin anlam ve yapı bakımından incelenmesiyle başlar, kaynak ve hedef metnin kendi kültürleri içerisindeki yeri belirlenir, kaynak metne ait başka çeviriler varsa referans olarak alınır, ölçüt kabul edilebilecek bir çeviri varsa değerlendirilir, çevirinin yeterli ve kabul edilebilir olduğuna karar verilir (Yılmaz, 2012: 41-42).

1.6. Çeviri Stratejileri

Daha önce tespit edilmiş bir hedefe ulaşmak için izlenen yöntemler olarak ifade edilen strateji çeviri için söz konusu olduğunda çevirmenin çeviriyi nasıl yapacağına ve kullanacağı yönteme dair planı içerir. Çeviri faaliyeti esnasında anlam kaybı yaşamamak ve kaynak dildeki anlama eşdeğer bir anlamı hedef dilde yakalayabilmek, ortaya çıkan olası problemleri çözmek için kullanılan yol, yöntem ve kuramlar, çeviri stratejilerini oluşturur (Yıldız ve Şanverdi 2019: 245). Başka bir ifadeyle çeviri stratejisi çevirmenle ortaya çıkan eser arasındaki ilişkinin niteliği olarak açıklanabilir (Yalçın, 2015: 95).

Çeviri bir bilim dalı hüviyetini kazandıktan bu yana bu işle iştigal edenler nasıl daha iyi çeviri yapılır sorunu sormuşlar ve bu soruya cevap aramışlardır. Bu arayıştan çeviri stratejileri tezahür etmiştir. Çeviri stratejileri neticesinde çevirmenler daha tutarlı hareket ederken, çeviri de belirli bir düzende kalmaktadır. Dolayısıyla çevirmenin çeviri faaliyetinde izlediği yol, kullandığı yöntemler ve aldığı kararlar çeviri stratejilerini oluşturur. Çeviri stratejilerinin sağladığı diğer bir fayda ise çeviri aracılığıyla kültür aktarımında eşdeğerlik kavramı ile birlikte oynadığı roldür (Eruz, 2005: 36). Çevirmenin yanlış aldığı bir karar veya uygun olmayan bir strateji çeviride kayıplara neden olabileceği gibi eşdeğerlik de sağlanamayacaktır.

Çeviri stratejisi, kaynak metni çevirmenin okuması ve çeviri yapması sürecinde, yapacağı çevirinin amaçlarına ve standartlarına göre belirlediği yol, yöntem ve kararları ifade etmek için kullanılır (Suçin, 2013: 201). Bahsi geçen yol, yöntem ve kararlar, kaynak metin ile hedef metin arasındaki eşdeğerliği sağlamaya ve muhtemel çeviri kayıplarını en aza indirmeye yararlar. Bu sebeple çeviri stratejileri çevirmenler için faydalı araçlardır.

Çeviri sonucunda ortaya çıkan çeviri eserde anlamın en az kayıpla hedef metnin okuyucusuna iletilebilmesi için dilbilimsel açıdan gerekli bir takım şartlar vardır. Bunlar; birebir tercüme, kültürel değiştirme, bazı kapalı ifadelerin çevirmen tarafından dipnotla açıklanması, bir kısım bölümlerin göz ardı edilip çevrilmemesi, kaynak dildeki bir ibarenin hedef dile değiştirilmeden aynen aktarılması şeklinde özetlenebilir (Baker, 1992: 71).

Bu çalışmada, kaynak metni hedef dilde yeniden oluşturmak üzere kullanılan belli başlı çeviri stratejileri açıklanacaktır. Son bölümde ise Necip Mahfuz'un Zuḳāḳu'l-Midaḳ eserinin orijinal dili Arapça ve ikinci dil konumunda bulunan İngilizceden yapılan çevirileri bu stratejiler açısından karşılaştırılacaktır. Çalışmada kullanılacak çeviri stratejileri şunlardır:

- Yabancılaştırma Stratejisi
- Öykünme Stratejisi
- Yerlileştirme Stratejisi
- Ödünçleme Stratejisi
- Özelleştirme Stratejisi
- Genelleştirme Stratejisi
- Açıklama Stratejisi

- Ekleme Stratejisi
- Çıkarma Stratejisi
- Çıkarım yapma Stratejisi
- Yer değiştirme Stratejisi
- Uyarlama Stratejisi
- İletişimsel Çeviri Stratejisi
- Birebir çeviri Stratejisi
- Anlamına Göre Çeviri Stratejisi

1.6.1. Yabancılaştırma Stratejisi

Yabancılaştırma ile kaynak dilin özelliklerini ve kültürünü erek dilde olabildiğince yansıtmak ve hissettirmek kastedilmektedir. Dolayısıyla hedef dil için yabancı unsurlar devreye girmektedir. Yabancılaştırma işleminin yoğun olarak kullanıldığı bir çeviride kaynak dilin dilbilgisi ve kültürel yapısına sıkça rastlanır (Suçin, 2013: 203-204) Çevirmenin kaynak dilin kültürünü ve dil yapısını tanıtmayı hedeflediği durumlarda hedef dilin elverdiği ölçüde bu strateji kullanılır.

Yabancılaştırma stratejisi, kaynak dilin bazı unsurlarını olduğu gibi tutarak hedef dilin standartlarını zorlayan bir biçimde tercüme olarak açıklanmakta ve bir çeviri faaliyetinin yabancılaştırma stratejisini kullanıp kullanmadığını erek dilin kültürünün ayrıntılı bir incelemesinden sonra belirlenebilir (Berk, 2005: 162)

İngilizcedeki “Internet”, “Strategy”, “Carbon”, “Virus” sözcüklerinin Arapçada “انترنت”, “إستراتيجية”, “كاربون”, “فايروس” olarak çevrilmesi veya Arapça “قران”, “ليمون”, “سفاري” sözcüklerinin Türkçeye “Kur’an”, “Limon”, “Safari” olarak çevrilmesi örnek olarak gösterilebilir.

1.6.2. Öykünme Stratejisi

Çeviri metni tamamen yabancılaştırmadan bazen kısa süreli bir yabancılığın dahil edilmesine öykünme denir. Hedef dildeki sözcüklerden oluşan ve hedef dilin söz dizimine uyan bu tür kelimeler kaynak dildeki bir ifade olduğu için yerli değildir. Daha sonra kullanım sıklığına göre ve okuyucuların benimseyip kullanmasına göre hedef dile dâhil olabilir. Birebir çeviriye ve ödünçleme yöntemine oldukça yakındır. Farkı ise hedef dilde var olan öğelerin, kaynak dildeki yapılarına ve anlamlarına göre kullanılmasıdır (Berk, 2005: 142). Arapçadan Türkçeye yapılan öykünme yolu ile çeviri daha çok dini metinlerin özellikle de Kur’an-ı Kerim’in çevirilerinde karşımıza

çıkar. Örneğin Arapçada kullanılan “ذهب مع الريح” ifadesini “Rüzgarla gitti” olarak çevirirsek öykünme stratejisini uygulamış oluruz. Ancak bu ifadeyi “Rüzgar gibi geçti” olarak çevirirsek uyarlama yoluna gitmiş oluruz.

1.6.3. Yerlileştirme Stratejisi

Yerlileştirme kaynak dildeki bir metni sanki kendi dilinde yazılmışçasına çevirmektir. Burada yapılan kendi kültürel öğelerini çeviriye dâhil edilmesi kaynak metinde varmışçasına kullanılmasıdır (Suçin, 2013: 212-213). Bu yöntem kaynak dilin yabancılığını hedef dilin okuyucusuna mümkün olduğunda sezdirmemeyi hedefler, yalın ve akıcı bir üslup kullanılır (Berk, 2005: 164). Edebi eserlerin çevirisinde akıcılığı korumak adına sıkça başvurulan bir yöntemdir. Örneğin “رطل” kelimesini İngilizceye “Paund”, Türkçeye “Lira” olarak çevrilmesi bir yerlileştirme işlemidir.

1.6.4. Kültürel Ödünçleme Stratejisi

Kaynak dildeki bir ifadenin hedef dile olduğu gibi aktarılmasıdır. Böylece o dilde olmayan yabancı bir öge dile dâhil edilmektedir. Bu yol, hedef dilde kaynak dildeki ifadeyi karşılayacak bir sözcük bulunamadığında ya da hedef dilde yabancılık etkisi yaratılmak istendiğinde kullanılabilir (Berk, 2005: 141). Arapçada Kâbe’yi ifade etmek için kullanılan ve “البيت الحرام” terkiibini Türkçede “Beytu’l-Harâm” olarak çevirmek yine “Allah’ın evi” manasına gelen “بيت الله” terkiibini “Beytullah” olarak çevirmek kültürel ödünçleme stratejisine örnek olarak verilebilir.

1.6.5. Özelleştirme Stratejisi

Kaynak dildeki genel anlamlı bir ifadeyi erek dilde özel manalı bir kelime veya ifadeyle karşılamaktır. Özelleştirme çeviride kelimenin birebir karşılığı yerine özel anlamlı bir kelime kullanmaktır. Arapça “صندوق” kelimesinin duruma göre sokakta çöp atmak için kullanılacaksa “çöp” şeklinde, evdeki eski eşyaların koyulduğu nesne anlamında “kutu” olarak kullanılması özelleştirme stratejisine örnek olarak gösterilebilir.

1.6.6. Genelleştirme Stratejisi

Kaynak dildeki özel anlamlı bir kelimeyi, erek dilde genel anlamlı bir kelime ile karşılamaktır. Arapçadaki “خال و عام” sözcüklerinin İngilizceye çevrilirken “uncle” sözcüğü ile karşılanması genelleştirme stratejisinin kullanımına örnektir.

1.6.7. Açıklama Stratejisi

Kaynak dilde tek bir sözcüğe göre ayarlanmış bir ifadeyi erek dilde birden fazla sözcükle karşılamaktır. Sadece gerekli olduğu durumlarda kullanılması gereken bu strateji daha uzun açıklamalar gerektiğinde dipnotlarla da yapılabilmektedir. Sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmadan kaynak dildeki anlama bağlı kalınmak istendiğinde uygun bir yöntemdir (Berk, 2005: 87). Çeviri esnasında “ابو حسن” olarak verilen bir ifadeyi “Ebu Hasan” olarak çevirip dipnotta bu terkinin “Hasan’ın babası” manasına geldiğini ifade etmek bir açıklama örneğidir.

1.6.8. Ekleme Stratejisi

Hedef dilin kültür ve dil özelliklerine bağlı olarak, kaynak dildeki bazı bölümleri genişleterek çevirme işlemidir (Yazıcı, 2007: 39). Çevirmenin kaynak metinde bulunamayan gereksiz bilgiler ya da değişik biçimler kullandığında kolayca hataya dönüşebilecek bir kullanımdır (Berk, 2005: 120).

1.6.9. Çıkarma Stratejisi

Çevirmenin, kaynak dildeki bir kelime, ifade, deyim veya cümleyi kasıtlı olarak hedef dildeki metne dâhil etmemesidir. Çevirmenin bilinçli olarak kullandığı bu tercih çeviri kaybına yol açacağından dolayı gerekmedikçe kullanılmamalıdır (Berk, 2005: 108)

1.6.10. Çıkarım Yapma Stratejisi

Kelimelerin manalarından hareketle çıkarımda bulunmak yoluyla yapılan çeviri stratejisidir. Çıkarım yapılan kelime hedef dilde sebep sonuç veya gidişata tekabül eden bir karşılık olabilir (Yazıcı, 2007: 33).

1.6.11. Yer Değiştirme Stratejisi

Kaynak dildeki cümlenin ve kelimelerin dilbilgisel yapısının değiştirilerek hedef dile farklı bir dilbilgisel tarzda aktarılmasıdır. Yeniden sınıflandırma olarak ta nitelendirilebilir. Dolaylı çevirinin bir türüdür (Berk, 2005: 164).

1.6.12. Uyarlama Stratejisi

Kaynak metni erek dilin kültürel ve dilsel özelliklerini göz önüne alarak hatta bazı zamanlarda yeniden yazarak çevirme işlemidir (Yazıcı, 2007: 36). Uyarlama, kaynak metindeki durumun hedef dilde olmadığı, bu durumun çağrışımlarının hedef kültürde bulunmadığı durumlarda kullanılır (Berk 2005,157).

1.6.13. İletişim Kurma Stratejisi

Kültüre dayalı sözcüklerin çevirisinde, birebir çevirinin uygun olmadığı veya yetersiz kaldığı durumlarda kaynak metnin okuyucusu üzerinde bıraktığı etkiyi, çeviri metnin okuyucusu üzerinde de benzer bir şekilde bırakabilmek amacıyla kaynak metnin iletisini ön plana çıkarmayı, işlevini ve etkisini çeviri metinde gerçekleştirmeyi hedefleyen yöntemdir (Berk, 2005: 128).

1.6.14. Birebir Çeviri Stratejisi

Çeviri yapılan kaynak dildeki bir kelimenin ve cümlenin erek dilde birebir eşdeğer manasıyla olduğu gibi aktarılmasıdır (Aksoy, 2002: 91). Bu yöntemle kaynak metnin kendi dilindeki sözcük sırası, değiştirilmeden hedef dile aktarılır (Berk, 2005: 151) Birebir çeviri stratejisi kaynak dile olabildiğince bağlı kalmayı gerektirir. Bu sebeple çeviride sadakat kavramını göz önünde bulunduran çevirmenler tarafından tarihten bu yana en sık kullanılan çeviri stratejisi olmuştur. Birebir çeviri az bildiğimiz ya da bilmediğimiz bir dilin, dilbilgisi hakkında bilgi edinmede yararlı olabilir.

1.6.15. Anlamına Göre Çeviri Stratejisi

Kaynak metnin iletildiği duygu ve düşüncenin aktarımını öne çıkaran bir çeviri yöntemidir. İlk defa Horatius tarafından birebir çeviriye karşıt olarak kullanılmıştır. Bu yöntemin amacı hedef dil ve kültürün dil ve kültür yapısına uygun, okuyucusunun yabancı olarak görmeyeceği bir çeviri yapmaktır (Berk, 2005: 91).

1.7. İkinci Dilden Çeviri

İkinci dilden çeviri en genel tanımlamayla bir eseri doğrudan kaynak metinden değil, başka bir dildeki çevirisinden tercüme etmektir (Berk, 2005: 116). Daha öz bir ifadeyle ikinci dilden çeviri çevirinin çevirisidir (Taş, 2018: 57). Dolayısıyla ikinci dilden çeviride her zaman üçüncü bir ara dil söz konusudur. Ara dil, kaynak metinden hedef dile doğrudan çevirinin mümkün olmadığı durumlarda kaynak dille hedef dil arasında kullanılan üçüncü bir dildir (Berk, 2005: 91). İkinci dilden çeviriyi kaynaktan uzaklaşma şeklinde yorumlanan geleneksel anlayış çoğu zaman ikinci dilden çeviriye mesafeli bir tutum içinde olduğu söylenebilir. Bu kabul görmeyişin altında genellikle ikinci dilden çevirinin eşdeğerliği sağlayamayacağı önyargısı yatar. Hatta St. Antre (2009: 230) ikinci dilden çeviriyi kopyanın kopyası olarak tanımlanmaktadır.

Geleneksel bakış açısının bu olumsuz tutumuna karşın, betimleyici çeviribilim çalışmaları ikinci dilden çeviriyi her zaman uzak durulması gereken bir faaliyet olarak değerlendirmez. Zira her dilin kendi özgü hususiyetlerini göz önüne aldığımızda ikinci dilden çeviriyi kaçınılmaz kılan pek çok zorunlulukla karşılaşabilir. Bunların başında orijinal belgeye ulaşamama durumu gelir (Ringmar, 2006: 6). Tarihte pek çok belgenin ve eserin çevirileri elde bulunduğu halde orijinal metinler bir şekilde tarih sahnesinden silinmiştir. Böyle durumlarda ikinci dilden çeviri zorunlu hale gelir. İkinci dilden çeviriye başvurmadaki bir diğer sebep diller arası görelî mesafedir. Uzakdoğu dilleri ile Avrupa dilleri arasındaki mesafe buna örnek olarak gösterilebilir. Kore dilinde yazılmış bir eserin Felemekçeye çevrilmesi orijinal dilinden daha çok eğer varsa Almanca veya İngilizce çevirisinden yapılması daha yaygındır. Dillerin bağıl prestijleri ikinci dilden çeviriye başvurmanın bir diğer sebebidir. Bazı diller daha evrensel bazı diller daha yereldir. Bazı dillerin bu görelî prestijli durumu onları dünyada bir mübadele dili konumuna yükseltmiş dolayısıyla bu dili bilen ve iyi kullanan insan sayısı ile orantılı olarak çeviri imkânı da genişlemiştir (Ringmar, 2007: 1).

Pratikteki genişliğine rağmen ikinci dilden çeviri kavramı çeviribilim alanında çok ilgi gören bir alan olduğu söylenemez. Hatta denilebilir ki ikinci dilden çeviri günümüzde en az çalışılan konulardan birisidir (St. André, 2009: 232).

İkinci dilden çeviriyi genellikle ardından kaynak dilden yapılan doğrudan bir çevirinin takip etmesi beklenir. Hatta bu ikinci çevirinin daha yeterli olması gerektiği düşüncesi hâkimdir (Ringmar, 2007: 6). Her ne kadar geleneksel anlayış ikinci dilden çeviriyi kaynaktan uzaklaşma olarak görse de tarih boyunca yeterlilik açısından doğrudan çevirileri aratmayacak yetkinlikte ikinci dilden çeviriler yapıldığı yadsınamaz bir gerçektir (Ringmar, 2007: 10). Zira ikinci dilden çeviri yapan çevirmen sadece ara metinle yetinmeyip çoğu zaman kaynak metne ve farklı dillerdeki çevirilere de ulaşarak ikinci dilden çevirinin risklerini en aza indirmeye çalışmaktadır.

Her ne kadar ikinci dilden çeviri sıcak bakılan bir uygulama olmasa da araştırmacılar ve eleştirmenler bir eserin hiç çevrilmemesinden ikinci dilden çevrilmesinin daha tercih edilebilir bir durum olduğu noktasında fikir birliği içerisindedir (Tahir-Gürçağlar, 2013: 191). Yunan filozoflarının pek çok eserinin Latinceye Arapça aracılığıyla çevrilmesini bu bakış açısını doğrulamaktadır.

İkinci dilden çeviri geleneksel çeviri anlayışının kaynak dil hedef dil ardılığını genişletir. Zira ikinci dilden çeviri söz konusu olduğunda hedef dildeki bir çeviri başka bir dil için kaynak dil hüviyeti kazanabilir. Eğer belirtilmemişse bir çevirinin doğrudan mı yoksa ikinci bir dil üzerinden dolaylı mı yapıldığının tespiti oldukça zordur (Ringmar, 2007: 7). Bu durumda yapılması gereken, çeviriyi ve orijinal eser ile çeviriye kaynaklık edebileceği düşünülen başka dillerdeki çevirileri kıyaslamak, çevirmenin bildiği yabancı dilleri araştırmak ve yaptığı diğer çevirilere bakmaktır.

Yaygın kanaatin aksine ikinci dilden çeviri tarihin belli bir döneminde olup bitmiş bir olgu değildir. Küreselleşme ile artan iletişim ihtiyacını giderme noktasında ikinci dilden çeviri sadece yazın çevirisi alanında değil, sözlü çeviri alanında da artan bir ihtiyacın nesnesi olmuştur. Tüm dillerin doğrudan birbirine çevrilmesinin çok olanaklı olmadığı günümüzde, ikinci dilden çevirinin önemli bir boşluğu doldurduğu yadsınamaz. Geçmişte ikinci dilden çeviri yoluyla nasıl bir kültürel zenginlik kazancı meydana gelmişse günümüzde de ikinci dilden çeviri kültürleri buluşturmaya ve farklı medeniyetlerin kazanımlarını birbirine aktarmasına kolaylaştırıcı bir rol oynamaya devam etmektedir. Bu yönüyle ikinci dil üzerinden yapılan çeviri olgusunun yeni araştırmaların konusu olması kaçınılmazdır.

1.8. Çeviride Eşdeğerlik

Çeviride eşdeğerlik konusu çeviri eleştirmenleri tarafından uzun süredir tartışılmalı bir konudur. Kaynak metin ile erek metin arasındaki ilişkiyi üzerine odaklanan eşdeğerlik kavramı kaynak metnin içeriğinin anlam kaybına uğratmadan en anlaşılır şekilde erek dile taşıma işlemidir. (İlhan, 2020: 15) Kaynak metin ile hedef dildeki çeviri metnin anlam düzeyinde olabildiğince aynı değerde olması, kaynak dildeki metin ile erek dildeki metin arasında kelime, biçim ve anlam açısından denklik ilişkisi olarak tanımlanabilecek olan eşdeğerlik kavramı bir çevirinin yeterliliği noktasında fikir verebilmektedir. (Yalçın, 2015: 73)

Bir dildeki belirli bir dilbilimsel birim başka bir dildeki belirli bir dilsel ortamda kodlanmış aynı anlamı, mesajı taşıyorsa, bu iki birim eşdeğer kabul edilir. Eşdeğer alanlar, biçim, kelime, deyim ve atasözleri gibi dilsel birimleri kapsar. Dolayısıyla, eşdeğerleri bulmak çevirinin en problemlili aşamasıdır. Bununla birlikte, çevirmenin her zaman iki dilde bire bir kategorik veya yapısal olarak eşdeğer birimleri bulması gerektiği anlamına gelmez, bazen farklı dillerde iki farklı dil birimi aynı işlevi taşır.

Anton Popovic (1970, akt. Yazıcı 2007, s.85) eşdeğerlik sınıflandırması dilsel, dizisel, biçimsel ve metinsel olmak üzere dört bölümdür.

1. Dilsel Eşdeğerlik: Kelime düzeyinde sağlanan eşdeğerlik anlamına gelir. Birebir çeviri buna örnek verilebilir.

2. Dizisel Eşdeğerlik: Kelime düzeyindeki eşdeğerliğin bir üst basamağını oluşturan dizisel eşdeğerlik, yatay düzlemde dilbilgisine ait unsurların eşdeğerliğidir.

3. Biçimsel Eşdeğerlik: Kaynak metnin sadece iletişimsel içeriğinin değil, sözdizimi, biçim özellikleri ile anlatım üslubunu, çeviride de benzer bir etki uyandırabilecek şekilde yansıtmak, biçimsel eşdeğerliliğin kurulması yönünde bir çabadır. Metnin söylemini oluşturan deyimler, atasözleri, imgeler, , bu tür eşdeğerliliğin kurulmasında göz önünde tutulmayı gerektiren noktalardır.

4. Metinsel Eşdeğerlik: Kaynak dilin anlatmak istediği düşüncenin veya vermek istediği mesajın hedef dile kayba uğratılmadan aktarılmasıdır.

İKİNCİ BÖLÜM: NECİP MAHFUZ VE ZUKÂKU'L-MİDAĞ ROMANI

2.1. Necip Mahfuz

Aralık 1911'de daha sonraki yazın hayatında Eski Mısır'ın sokak yaşantısına dair kendisine ilham kaynağı olan Kahire'nin el-Cemâliyye Mahallesi'nde doğan Mahfuz'un babası Abdülaziz İbrahim Ahmet bir memurdu. Annesi El-Ezher âlimlerinden Şeyh Mustafa'nın kızı Fatıma Hanım kendisini hikâye ve masallarla büyüten belki de ona usta bir yazar olmasının ilk tohumlarını serpen bir ev hanımıydı (Nakkaş, 1998: 13-16). Necip Mahfuz ismini almasında babasının, annesinin doğumu gerçekleştiren Doktor Necip Paşa Mahfuz'a duyduğu saygının etkisi büyüktür. Dört kız kardeşi ve iki erkek kardeşi olan Mahfuz, kardeşlerinin en küçüğüyle arasında on yaş olduğu için genellikle tek çocuk muamelesi görerek büyüdü (Abdulaziz, 2006: 44). Ailesinin dindar yapısına rağmen okumaya düşkünlüğü ve batılı yazarları sıkça okuması onda daha evrensel bir din anlayışının oluşmasına sebebiyet verdi.

2.1.1. Eğitim Hayatı

Beş yaşına geldiğinde mahallesinde bulunan ve o zamanlar küttâb diye anılan okul öncesi eğitim merkezlerinden birinde temel dini bilgiler eğitimi aldı, hatta Kur'an-ı Kerim'den bir bölümü ezberledi. Daha sonra ilkokulu ortaokulu ve liseyi ailesiyle beraber taşıdığı el-'Abbâsiyye'ye Mahallesi'ne taşınması dolayısıyla başka bir semtte okudu. Daha sonra anlatacağı üzere en küçüğüyle arasında on yaş bulunduğu için kardeşlerinin çok hatırlamadığı ilk çocukluğunun geçtiği Cemaliye mahallesindeki evini hiç unutmamıştır (el-Gîtânî, 1980: 9). Birinci Fuad Lisesinden mezun olmasının ardından matematiğe ve fen bilimlerine olan merakı ve yeteneği, ailesinde ve çevresinde bu alanda eğitime devam edeceği beklentisi oluştursa da o, lise eğitimi sonrası o zamanlardaki ismi Birinci Fuat Üniversitesi olan Kahire Üniversitesinde Felsefe bölümüne kaydoldu (Abdulaziz, 2006: 62). 1934 yılında buradan mezun oldu. Mezuniyeti sonrası "İslam Felsefesinin Estetiği" adlı bir yüksek lisans tezine başladıysa da kısa süre sonra felsefeye olan ilgisi edebiyata doğru evirilmeye başladı ve en nihayetinde tüm çalışmalarını edebiyat alanına yöneltti (el-Hevarî, 2017: 355).

2.1.2. İş Hayatı

Mezuniyeti sonrası yaklaşık beş yıl üniversite idaresinde 1934-1939 yılları arasında kâtip olarak çalıştı, sonrası aldığı görevler sırasıyla şunlardır:

- Vakıflar Bakanlığında parlamento sekreterliği, (1939-1950)
- Vakıflar Bakanlığı Kredi Kuruluşunda müdürlük, (1950-1954)
- Ulusal Rehberlik Bakanlığında Sanat Bölümü başkanlığı, (1954-1959)
- Aynı bakanlıkta sanat eserleri kontrol müdürlüğü, 1959-1960)
- Sinema Destekleme Kuruluşu müdürlüğü, 1960-1962
- Sinema vakfi yönetim kurulu danışmanlığı, 1962-1966
- Sinema vakfi yönetim kurulu başkanlığı, 1966-1968
- Kültür Bakanlığı Sanat Danışmanlığı, 1968-1971 (el-Hevarî, 2017: 356).

2.1.3. Gazeteciliği

Gazeteciliğe ilk adımını “Mecelletu’l-Cedîde” isimli dergide felsefe makaleleri yazarak başladı. İlk makalesi 1930 yılında yayınlanan “İnançların Ölümü ve İnançların Doğumu” isimli makaledir. İlk kısa hikâyesi “Şubat Dönemi” es-Siyase dergisinde 1932 Temmuz’unda yayımlandı. El-ma’rife, El-Cihad, Kevkebu’l-Şark gibi gazetelerde de 1936 yılına kadar yazmaya devam etti.

Hikâyeleri 1939 yılında kapanana değin “el-Rivaye” dergisinde yayımlanan Mahfuz, 1946 yılına kadar ara ara makaleler yazmaya devam etti. Emekliliğinin ardından “el-Ehram” gazetesinde “Bakış Açısı” başlığı altında yazılar yazmaya devam etti. (el-Hevarî, 2017: 357)

2.1.4. Evlilik Hayatı

Necip Mahfuz 27 Eylül 1954 tarihinde 43 yaşındayken Atteyatallah İbrahim Hanım’la evlendi. Bu evliliği uzun bir süre gizli tuttu. Bu evlilikten Fatıma ve Ümmü Gülsüm adında iki kızları oldu (el-Hevarî, 2017: 357).

2.1.5. Yazarlığı

Necip Mahfuz okul yıllarında Arap klasikleriyle başladığı okuma serüvenine, Abbas Mahmûd el-Akkâd, Tâhâ Hüseyin, İbrahim el-Mâzinî ve M. Hüseyin Heykel’in aralarında olduğu yazarların eserlerini okuyarak devam etti. Arap dünyasında Mahfûz’un etkilendiği, zihin dünyasının ve kişiliğinin oluşumunda rol oynadığı bilinen öncülleri Abbâs Mahmûd el-Akkâd ve Tâhâ Hüseyin’dir. Kendi ifadesiyle yazarlığı, Abbâs Mahmûd el-Akkâd’dan, akılcılığı ve batıyla verimli

iletişim kurmayı ise Tâhâ Huseyn'den devralmıştır. Aynı zamanda bulabildiği dünya klasiklerinin çevirilerini okuyarak edebiyat tutkusunu besledi. (eş-Şeyh, 1987: 29)

İlk yazma deneyimine 17 yaşında başlayan Mahfuz'un ilk yazma deneyiminin sonuçlarını çeşitli dergilere gönderdi fakat hiçbirinden olumlu bir dönüş alamadı. İlk hikâyesi "Abeşü'l-Akdâr" yayınlandığında tarih Eylül 1939'du. Bu tarih aynı zamanda yazarın hiç unutamadığı Hitler'in ikinci dünya savaşının başlangıcı olan Polonya'ya saldırdığı tarihi.

Firavun dönemini anlattığı ilk eserinin ardından yazdığı iki eser de aynı doğrultuydu; 1940 sonrası ise daha çok gerçekçi kurgulara yöneldi (en-Nessâc, 49). Sokağa ve sokak insanına olan tutkusunu her zaman dile getiren Mahfuz, 1947 yılında yayımlanan ve Kahire'nin bir sokağına ayna tutan romanı "Zuḳāku'l-Midak" romanı ile üne kavuştu. 1957 yılında tamamladığı, başyapıtı sayılan "Kahire Üçlemesi" ile bu ününü taçlandırdı. Kahireli bir tüccar ailenin üç kuşağı üzerinden Mısır tarihini anlattığı, "Beyne'l-Ḳaşreyn", "Ḳaşrū'ş-şevḳ" ve "Ḳaşrū'ş-şevḳ" isimli bu üçlemesi, Mısır'ın ulusal edebiyat ödülünü kazandı. eş-Sülâsiyye (Kahire Üçlemesi) eserinin Türk okuyucuyla buluşması Mısır'da yayımlandıktan yarım asır sonra gerçekleşti (Kasap, 2016).

1959 yılında el-Ehrâm gazetesinde yayınlanmaya başlanan "Cebelavi Sokağı'nın Çocukları" eseri ülkede büyük tartışmalara sebep oldu. Roman'ın dini içerikli göndermeleri hem Mısır'da hem de pek çok Arap ülkesinde yasaklanmasına sebep olduğu gibi aynı zamanda Mahfuz'a da pek çok düşman kazandırdı. Bunun neticesi olarak 1994 senesinde evinin önünde bıçaklı saldırıya uğradı.

Daha sonra el-Liṣ ve'l-kilâb, es-Sümmân ve'l-ḥarîf, eṭ-Ṭarîḳ, eş-Şehhâz, Serşere fevḳa'n-Nîl ve Mîrâmâr adlı sembolik romanlar yazdı. Edebiyat eleştirmenleri Necip Mahfûz'un 1952 sonrasına "felsefi gerçekçilik" adını vermişlerdir (eş-Şeyh, 1987: 13).

Mahfûz, 1973 sonbaharında yaklaşık bir yıl süreyle yazmaya ara verir. Hânu'l-Halîl adlı eseriyle Arap Dil Kurumu kazanan Mahfûz, 1970'de Kasru'ş-Şevk ve Beyne'l-Kasrayn adlı romanlarıyla da Devlet Takdir Ödülünü aldı. 1972 baharında Mısır'da edebiyat alanındaki başarılarından ötürü birinci derecede Cumhuriyet Nişanı ve es-Sülâsiyye adlı eseri dolayısıyla 1985 senesinde Fransa'da Fransız Arap İşbirliği Kurumu tarafından da bir ödül aldı. Yine dünyanın farklı ülkelerinden çok sayıda ödül alan yazar nihayet 1988 Nobel Edebiyat Ödülüne layık görüldü. (Ürün, 2002: 165)

Çok sıcak havalarda nefes almak için gittiği İskenderiye dışında tüm yaşamını Kahire’de geçiren Necip Mahfuz’un eserlerinin ana karakterlerini de Kahire’nin ve İskenderiye’nin semtleri oluşturmaktadır. Romanları Mısır’ın kültürel, sosyal, ekonomik ve politik hayatına tutulan bir ayna gibidir. Roman ve öykülerinde mekân olarak her zaman Kahire’yi öne çıkaran yazarın kullandığı dil yazı dili olan fasih Arapçadır.

Doğunun mesel geleneğini Batı’nın modern roman kurgusuyla harmanlayan yazarın eserlerinde işlediği konular arasında kadın-erkek ilişkileri, kuşak çatışmaları, özgürleşme çabalarının yanısıra toplumsal değişimler, kader, ülke sevgisi, taassup, aşk, dostluk ve düşmanlıklar, mucizeler, insanların hırsı, gece hayatı, fahişeler, müzik, içki, kahvehaneler, dilenciler, suçlular vardır. Aynı zamanda din, ulusal kimlik, Mısır’ın geçmişi, mitoloji, modernleşme, Doğu-Batı çekişmesi ve bunların insanların hayatlarındaki izdüşümleri de sıkça değindiği konuları oluşturmaktadır.

Eserlerinde kahramanlardan ziyade karakterlere yer vermiştir. Bu karakterler geleneksel yaşamla modern yaşam arasında bocalayan, her ne kadar niyetleri iyi de olsa şartların kendilerini iyi olmayan şeyler yapmaya zorladığı sıradan insanlardır. 1988 yılında Nobel komitesi tarafından “Gelenekselle modern arasında, toplumsal eleştiri sanatının öncüsü” bir yazar sıfatıyla Nobel Edebiyat ödülünü kazanmasıyla dünya çapında bir üne kavuştu ve eserleri başta Amerika olmak üzere pek çok ülkede çevirilerek çok satanlar listesine girmeyi başararak Batı’da Arap dünyasının tanınan yazarlarından oldu (Kasap, 2016).

2.1.6. Eserleri

Roman ve hikâye alanlarında çok sayıda ürün veren Necib Mahfûz’un eserlerinin birçoğu Türkçe’ye çevrilmiştir. Yazın hayatı boyunca yazdığı eserler şunlardır:

Romanları:

- el-Ķāhiretu’l-cedîde (Kahire 1945)
- Ĥānū’l-Ĥalîlî (Kahire 1946)
- ZuĶāĶu’l-MidaĶ (Kahire 1947)
- es-Serâb (Kahire: 1948)
- el-Bidâye ve’n-nihâye (Kahire 1949)
- Beyne’l-Ķaşreyn (Kahire 1956)

- Kaşru'ş-şevk (Kahire 1957)
- es-Sukkeriyye (Kahire 1957)
- el-Liş ve'l-kilâb (Kahire 1961)
- es-Summân ve'l-ḥarîf (Kahire 1962)
- eṭ-Ṭarîk (Kahire 1964)
- eṣ-Şehhâz (Kahire 1965)
- Serşere fevka'n-Nîl (Kahire 1966)
- Evlâdu ḥâretinâ (Kahire 1967)
- Mîrâmâr (Kahire 1967)
- el-Merâyâ (Kahire 1972)
- el-Kerneq (Kahire 1974)
- Ḥaḍratu'l-muḥterem (Kahire 1976)
- 'Aşrû'l-ḥub (Kahire 1980)
- Efrâḥu'l-kubbe (Kahire 1981)
- Leyâlî Elf Leyle (Kahire 1982)
- el-Bâḳî mine'z-zemen sâ'a (Kahire 1982)
- Yevme kütile'z-za'îm (Kahire 1985)
- Kuştîmur (Kahire 1988)

Öyküleri:

- Hemsü'l-cunûn (Kahire 1938)
- Dünyâ Allâh (Kahire 1963)
- Beytün seyyi'u's-süm'a (Kahire 1965)
- Taḥte'l-mizalle (Kahire 1969)
- Ḥikâyât bi-lâ bidâye ve lâ nihâye (Kahire 1971)
- el-Cerîme (Kahire 1973)
- el-Ḥubbu fevka hedbeti'l-herem (Kahire 1979)
- eṣ-Şeytân ye'iz (Kahire 1979)
- el-Fecru'l-kâzib (Kahire 1989)

Diğer Eserleri:

- Emâme'l-'arş (Kahire 1983)

- Vatanî Mısr (Kahire 1997)
- Mısrû'l-kağime (Kahire 1932) (el-Hevarî 2017, 363)

2.1.7. Vefatı

Necip Mahfuz, 30 Ağustos 2006'da, 95 yaşında iken geride yüzlerce öykü, pek çok senaryo, onlarca roman bırakarak, o çok sevdiği Kahire'de bir hastanede hayata gözlerini yumdu. Cenazesi İmam Hüseyin Camiinden kaldırıldı ve Kahirenin güneyinde bulunan aile kabristanına defnedildi (el-Hevarî, 2017: 364)

2.2. Zuķāķu'l-Midaķ Romanı

Zuķāķu'l-Midaķ, Necip Mahfuz'un Türkçeye çevrilen ilk romanıdır. Yazarın bir sokak yaşantısı üzerinden yaptığı derinlemesine insan tahlilleri, erdemleri ve zaaflarıyla değerlendirilen karakterler ve topluma tuttuğu objektif ayna ile adından epeyce söz ettiren roman ilk defa 1947 yılında yayımlanmıştır. 1966 yılında Trevor Le Gassick tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Romanın Türkçeye ilk çevirisi Güler Dikmen Nalbantoğlu tarafından "Ara Sokak" adıyla İngilizceden yapılmış ve 1977 yılında yayımlanmıştır. 1989 yılında Hasan Akay tarafından Arapçadan "Sokaktakiler" adıyla çevrilen eser son olarak Leyla Tonguķ Basmacı tarafından İngilizceden "Midak Sokağı" adıyla çevrilip 2011 yılında yayımlanmıştır (Yıldız, 2009: 24).

2.2.1 Romanda Geçen Karakterler

- **Hamîde**, mevcut şartlarla yetinemeyip daha iyi bir yaşam hayal eden ve baskın bir kişiliğe sahip, ancak zenginlik veya güç tarafından kolayca ikna edilen güzel bir genç kadın.
- **Abbâs**, sokağın genç, iyi huylu berberi, Hamîde'ye âşık ve onunla evlenebilmek için sokaktaki dükkânı kapatıp, İngiliz ordusunda çalışmaya başlar.
- **Ümmü Hamîde**, Hâmide'nin üvey annesi ve sokağın çöp çatanı, sokaktaki her olaydan haberi olan zeki ve kurnaz bir kadındır.
- **Kâmil Amca**, Sokağın tatlıcısı, yaşının büyüklüğüne rağmen Abbâs'ın samimi dostudur. İyi kalpli ve safçadır.
- **Selim Ulvân**, Sokağın zengin ve kibirli iş adamıdır, Hamîde'ye talip olur ancak geçirdiği kalp krizi bu emeline ulaşmasına mani olur.

- **Dr. Bûşî**, Sokağın dişçisi, diş çekimi yapar bunun yanı sıra ölümlerden çaldığı altın dişlerle uygun fiyata takma diş de yapmaktadır.
- **Rıdvân Hüseyinî**, Sokakta herkesin kendisine saygı duyar, Ezher’de okumuş fakat mezun olamamıştır, tüm sokak akıl danışmak için kendisinin kapısını çalar.
- **Şeyh Dervîş**, konuşmalarının sonunda İngilizce kelimeler kullanan, evi olmayan Kirşa’nın kahvesinde kalan sokağın yaşlılarından.
- **Kirşa**, afyon satan aynı zamanda da kullanan ve genç erkeklere düşkün bir kahve sahibi.
- **Kirşanın karısı**, kocasını kötü huylarından çevirmeye çalışan fakat bir türlü başaramayan öfkeli bir kadındır.
- **Sanker**, Kirşa'nın kafesinde garsondur.
- **Hüseyin Kirşa**, İngilizler için çalışan kahve sahibinin oğlu ve Abbas’ın çocukluk arkadaşı. Çalıştığı sırada kendine olan güveni artar ve evden ayrılır daha sonra işten atılıp evlenmiş bir vaziyette eşiyle ve eşinin erkek kardeşiyle birlikte baba evine geri döner.
- **Seniyye Afiffi**, elli yaşlarında, cılız ve yeniden evlenmek isteyen dul ev sahibesi.
- **Fırıncı Hüsniye**, biraz iri kıyım, kocasıyla birlikte sokakta fırın işleten, sık sık kocasını döven otoriter bir kadın.
- **Zita**, Fırıncı Hüsniye ile kocası Cade’nin fırının dışındaki hizbe odasında kiracı olarak kalmaktadır. Dilencilik yapmak isteyenleri sakatlayarak geçimini kazanır. Cade’yi çok kıskanır. Aynı zamanda ölümlerin dişlerini çalmak için Dr. Buşi’ye yardım eder.
- **İbrâhîm Farac**, İngiliz askerlerine kadın pazarlayan bir kadın taciridir. Oturduğu daireyi ağına düşürdüğü kadınları eğitmek amacıyla bir okul olarak kullanmaktadır. Hamîde de ağına düşen kadınlardan bir tanesidir (Ersöz, 2014: 99-104)

2.2.2 Romanın Özeti

Zuḳāḳu’l-Midaḳ, Necip Mahfuz’un yazdığı en önemli romanlardan biridir. Olayın geçtiği yer Mahfuz’un içinde yaşayanların evlerini, doğalarını, yaşantılarını tarif ettiği Kahire’nin sokaklarından birisidir. Ticari ilişkiler, geçim sıkıntıları ve hayatın monotonluğu gibi Mısır sokaklarına özgü bir yaşamın yer aldığı bir sokak. Romanın öne çıkan karakteri, sokağın güzel ve asi kızı Hamîde’dir; okumamış,

tecrübesiz, buna rağmen zeki ve arsız bir kızdır. Hamîde kendini içinde yaşadığı fakir sokağa layık görmeyen fazla kaprisli bir karakterdir. Annesi ve babası ölmüş, çöpçatanlık yaparak hayatını kazanan üvey annesinin elinde büyümüştür. Hamide'den hoşlanan iki erkek vardır sokakta. Birincisi, ona gerçekten âşık olan fakir ve iyi huylu genç berber Abbâs'tır. Genç adamın sokakta mütevazı bir berber dükkânı vardır; az kazanan ama kazandığıyla yetinmesini bilen dindar bir gençtir. Hamîdede sokakta kendisi için en uygun eş adayı olarak Abbâs'ı görmekte ancak onun az kazanan bir berber olması, Hamide'nin hayallerini süsleyen o zengin ve lüks hayata hiç uymamaktadır. Abbâs'ta Hamide'nin bu tür beklentilerinin farkındadır, bu sebeple daha fazla para kazanarak ona iyi bir hayat verme düşüncesi içindedir.

Sokağın kahvecisinin oğlu ve Abbas'ın yakın arkadaşı olan Hüseyin Kirşa Mısır'daki İngiliz ordusu namına çalışmakta ve oldukça iyi kazanmaktadır. Abbas daha fazla para kazanmak amacıyla ve arkadaşının önerisini kabul ederek berber dükkânını kapatır ve İngiliz ordu kampında çalışmaya karar verir. Kampa gitmek için sokaktan ayrılmadan önce Hamîde ile konuşur ve ona kendisiyle evlenmek istediğini söyler. Hamîde pek istekli olmasa da daha iyi bir seçeneği olmadığı için kabul eder. Mahallenin tatlıcısı Kâmil Amca ve Abbâs, Ümmü Hamîde'ye söz merasimi için giderler. Kâmil Amca Hamide'yi Abbas'a ister, tatlılar yenir dualar edilir. Abbâs'ın İngiliz ordusunda çalışmaya gitmesinden bir müddet sonra Hamide'ye sokağın zengin iş adamı Selim Ulvân talip olur. Elli yaşlarında evli ve dört çocuk babası olan Ulvân, Hamîde'yi görmüş ve ona vurulmuştur. Böyle genç ve güzel bir kızla evlenme arzusuna mani olamamıştır. Bu isteğini Hamîde'nin üvey annesine açar. Hamîde ve annesi bu sürpriz teklifi hemen kabul ederler. Abbas'ı gözden çıkarmışlardır bile. Ne var ki her ikisinin de gözünü boyayan zengin bir hayat hevesleri kursaklarında kalır. Zira Selim Ulvân, bir kalp krizi geçirir ve uzun süre iyileşemez, mahalleye uğramaz olur. Döndüğünde iyice zayıflamış ve sağlık durumu dolayısıyla evlenme umudu kalmamıştır.

Bir gün seçim kampanyaları sırasında daha sonradan isminin İbrâhîm Farac olduğu öğrenilen biri sokakta birden ortaya çıkarır. Büyük bir beceri ve ustalıklı Hamîde'nin gözünü boyayarak onu baştan çıkarır. Onu geçmiş yaşantısını geride bırakıp kendisiyle kaçmaya ikna eder. Hamîde çok geçmeden hayallerini gerçekleştireceğini sandığı bu yeni sevgilisinin bir kadın taciri olduğunu anlar. Adamın yabancı askerlerin gönül eğlendirmesi için kızlar yetiştiren bir okulu vardır. Hamîde, büyük bir hayal kırıklığına uğrar, duygu ve düşünceleri birbirine karışsa da

bir daha büyüdüğü o sokağa geri dönmek istememektedir. Sonunda kendisi de bu hayata razı olur ve arzu ettiği bütün maddi çıkarları elde eder. Abbâs aradan geçen birkaç ay sonra izne gelir ve sözlüsünün onu bırakıp başka biriyle kaçtığını öğrenir. Bir gün caddede tesadüfen Hamîde'yi bir arabada giderken görür, arabanın peşinden koşarak Hamide'nin çalıştığı gazinonun önünde onunla karşılaşır. Çok alımlı ve gayri ahlaki bir şekilde giyinmiş olan Hamide'ye sitem eder, serzenişte bulunur. Hamide arsızlığıyla Abbâs'ı bastırır ve onun hala kendisine karşı sevgi beslediğini fark eder. Abbâs'ın duygularını kendi çıkarı için kullanmaya karar verir. Zira İbrâhîm Farac'a karşı duyduğu sevgi giderek nefretle karışık bir hal almıştır. Abbâs'ı kullanarak Farac'tan intikam almak ve ondan kurtulmak istemektedir. Hamîde, kendisini kandırıp bu batağa sürükleyen kişiyi Abbas'a göstermek için birkaç gün sonra onunla bir meyhanede buluşmak üzere sözleşir. Abbas sözleşme gününden önce mekânı görmek için arkadaşı Hüseyin Kirşa ile birlikte meyhaneye gittiğinde Hamîde'yi orada bir grup sarhoş İngiliz askerini eğlendirirken görür. Kendini kaybeder boş bir içki şişesini eline alarak Hamîde'ye fırlatır, yüzü kanlar içinde kalan Hamide feryadı basar. Bunun üzerine orada bulunan tüm sarhoş İngiliz askerleri, Abbâs'ın üzerine atılırlar ve onu döverek öldürürler. Ne olup bittiğini anlamadan olanları Meyhanenin dışında izleyen Hüseyin Kirşa, arkadaşı Abbas'a yardım edememenin ıstırabıyla sokağa döner ve Abbas'ın başına gelenleri anlatır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÇEVİRİLERİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK ÇÖZÜMLENMESİ

Bu bölümde Zuḳāḳu'l-Midaḳ romanının Türkçe çevirileri daha önce belirtilen çeviri stratejileri bakımından incelenerek çevirilerdeki anlam kayıpları tespit edilmeye çalışılacaktır. Aynı zamanda ara dil konumunda bulunan İngilizceden yapılan çeviriler ve doğrudan Arapçadan yapılan çeviri kıyaslanarak ara dilden yapılan çevirilerdeki anlam kaybının doğrudan kaynak dilden yapılan çeviredeki anlam kayıpları karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Ara dilden yapılan çevirilerdeki anlam kayıplarının ara dil konumunda bulunan İngilizce çeviriden mi yoksa çevirmen hatasından mı kaynaklandığı da incelememizin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

İnceleme esnasında sırasıyla Arapça metin K.M. olarak, İngilizce metin İ.M. olarak belirtilecektir. Daha sonra çevirilerin birbirinden ne derece etkilendiğinin de anlaşılması açısından kronolojik sıra ile Güler Dikmen Nalbatoğlu'nun İngilizceden yaptığı ve Cem Yayınevi tarafından yayımlanan "Ara Sokak" adlı çeviri Ç.1.(İng) olarak, Hasan Akay'ın Arapça'dan yaptığı ve İnsan Yayınları tarafından "Sokaktakiler" adıyla yayımlanan çeviri Ç.2.(Ar) ve Leyla Tonguç Basmacı'nın İngilizceden yaptığı Kırmızı Kedi Yayınevi tarafından "Midak Sokağı" adıyla yayımlanan çeviri Ç.3.(İng) olarak ifade edilmiştir. Tablonun son kısmında ise açıklamalar kısmındaki değerlendirmeler neticesinden önerilen çeviri Ö.Ç. olarak verilmiştir.

3.1 Dilbilgisi Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları

Yazın çevirisinde kaynak dil ile hedef dilin yapısal farklılıklarından kaynaklı bir çeviri problemi yaşanabilmektedir. Çeviriye konu olan dillerin dilbilgisel yakınlıkları veya uzaklıkları da bu problemin boyutunu etkileyecek önemli bir unsurdur. Bu aşamada çevirmen her iki dilinde dilbilgisel yapısını iyice kavrayıp özümseyerek ortaya eşdeğer özgün metne eşdeğer bir metin çıkarabilir. Ne varki kaynak dil ve hedef dil yapısına tam anlamıyla vakıf olmadan yapılan bir çeviri işleminde çeviri kayıplarının yaşanması kaçınılmaz olacaktır. (İlhan, 2020: 77)

Tablo 1

<p>K.M.(s.5)</p> <p>و مع أن هذا الزقاق يكاد يعيش في شبه عزلة عما يحرق به من مسارب الدنيا, إلا أنه على رغم ذلك يضحج بحياته الخاصة, حياة تتصل في أعماقه بجذور الحياة الشاملة, وتحتفظ-إلى ذلك- بقدر من أسرار العالم المنطوى.</p>
<p>İ.M.(s.3)</p> <p>Although Midaq Alley lives in almost complete isolation from all surrounding activity, it clamors with a distinctive and personal life of its own. <u>Fundamentally and basically, its roots connect with life as a whole and yet, at the same time, it retains a number of the secrets of a world now past.</u></p>
<p>Ç.1.(İng)(s.5)</p> <p>Her ne kadar Midak Sokağı çevresindeki hareketli caddelerden bütünüyle ayrılrsa da, yine de onun kendisine özgü bir cıvıltısı, kişisel yaşamı vardır. <u>O hem, temelden hayata kök salmıştır, hem de şimdi eskimiş bir dünyanın gizemlerine sahiptir.</u></p>
<p>Ç.2. (Ar)(s.5)</p> <p>Medak sokağı, kendisini, çevresindeki hareketli dünya karmaşasından bütünüyle koparmış, uzlet içinde geçen tamamen kendine özgü bir hayatı; <u>gizli bir dünyanın bugüne kadar muhafaza edilmiş sırlarıyla, şumullü bir yaşantının bütün canlılığı temeline işlemiş hususi bir hayatı yaşıyor.</u> Geçmiş ve şimdiki zaman yaşantısının kökleri, burada, birbirine karışmış durumda hüküm sürüyor.</p>
<p>Ç.3. (İng)(s.5)</p> <p>Midak Sokağı'nda hayat, çevresindeki faaliyetten neredeyse tamamıyla yalıtılmış bir şekilde sürer, kendine özgü, özel bir hayattır. <u>Özde ve temelde hayatın bütünüyle birleşir kökleri, ama aynı zamanda sokak artık geçmişte kalmış bir dünyanın bazı sırlarını barındırır.</u></p>
<p>Ö.Ç.</p> <p>Midak sokağı, çevresindeki hareketli dünyadan bütünüyle yalıtılmış kendine özgü bir hayatı; temelde hayatın kökleriyle birleşen, aynı zamanda artık geçmişte kalmış bir dünyanın bazı sırlarını barındıran bir hayatı yaşıyor.</p>

Cümledeki “ حياة تتصل في أعماقه بجذور الحياة الشاملة, وتحتفظ-إلى ذلك- بقدر من ” kendine özgü bir “بحياته الخاصة” ifadesi kendisinden önceki “أسرار العالم المنطوى

hayat” ifadesindeki hayatın açıklaması konumunda olan bir cümledir. İngilizce tercümede bu bölüm yeni bir cümle olarak başlatılmış ve cümlenin öznesi sokak olarak kurgulanmıştır. İngilizceden yapılan Ç1 ve Ç3’te aynı hataya düşerek yeni bir cümle olarak başlamıştır. Fakat yukarıdaki altı çizili cümle ile anlatılan kısım sokakta yaşanan hayatın niteliğine ilişkin bir açıklamadır. Nitekim Arapçadan yapılan Ç2’de yeni bir cümle olarak değil noktalı virgülle ayrılarak sokaktaki hayatın açıklaması olarak doğru bir tercüme yoluna gidilmiştir. Ancak Arapça çevirideki “Geçmiş ve şimdiki zaman yaşantısının kökleri, burada, birbirine karışmış durumda hüküm sürüyor.” İfadesi metinde olmadığı halde çeviriye eklenmiştir. Ekleme stratejisi zorunlu olmadıkça kullanılmaması gereken bir strateji olduğundan çeviri hatasına düşülmüştür.

Tablo 2

K.M.(s.8)	خلع الضرس في عيادته المنتقلة أليما موجعا, إلا أنه رخيص...
İ.M. (s.4)	His roving dental surgery would no doubt have been considered unbearably painful were it not for the fact that his fees were so low.
Ç.1.(İng) (s.9)	Ücretleri çok düşük olmasa bu diş çekme işi de dayanılır gibi değildir hani.
Ç.2. (Ar) (s.9)	Diş çekme işi, dayanılacak türden bir şey değildi ona bakarsanız, üstelik ücreti de az.
Ç.3. (İng) (s.8)	Eğer ücretleri o kadar düşük olmasaydı seyyar diş muayenehanesinde çekilen açılar hiç şüphesiz dayanılmaz olurdu.
Ö.Ç.	Onun seyyar diş muayenehanesindeki diş çektirme işi, ucuz olmasına ucuzdu ama oldukça acı vericiydi.

Arapçadan doğrudan Türkçeye yapılan Ç2’de "خل" mastarı malum manada alınmış ve "خلع الضروس" ifadesine diş çekme işi manası verilmiş. Oysa bu ifade meçhul alınıp diş çektirme olarak çevrilince anlam “Onun seyyar muayenehanesinde

diş çektirmek oldukça acı vericiydi” şeklinde olur. Bu ifadeden sonraki “ إلا أنه ” ifadesinde istisna edatı olan إلا Ç2’de üstelik olarak çevrilmiş ve böylelikle anlam kaybına neden olmuştur. Bu edat kendisinden önceki yargının istisnasını bildirdiğinden çeviri “ne varki ucuz” şeklinde önceki ifadeden istisna edilen bir anlamda olmalıydı. İngilizce metin Arapça metne eşdeğerliği sağlamış böylelikle İngilizceyi ara dil kabul eden Ç3’te eşdeğerlik sağlanmıştır. Ancak Ç1’de İngilizce metinde geçen “roving dental surgery” seyyar diş muayenehanesi ifadesi hiç yer almayarak çıkarma stratejisi kullanılmıştır. Bu da cümlede anlam daralmasına sebep olarak, hem İngilizce metinle hem de Arapça metinle eşdeğerlik sağlanamamıştır. Ç2’de yapılan hatanın Arapça metinden daha çok, İngilizceden yapılmış Ç1’den istifade edilmiş olması olduğu gözükmektedir. Zira her ikisinde de dayanılmaz olanın diş çekme işi olduğu anlaşılmakta, oysa metinde kastedilen diş çekmek değil diş çektirmektir.

Tablo 3

K.M.(s.20)	فهي مؤرخة راوية لأخبار السوء –على الغالب- ومعجم للمنكرات.
İ.M. (s.11)	She was both a herald and a historian of bad news of all kinds and a veritable encyclopedia of woes.
Ç.1.(İng) (s.21)	Her türden kötü olayın tarihçesini bilirdi, üzüntülü olayların da hesabını tutmayı savsaklamazdı bu arada.
Ç.2. (Ar) (s.22)	Çoğunlukla kötü haberleri rivayet eden bir tarihçi gibiydi, her kötü olayın inini cinini bilir, pekiyi olmayan kimi işlerinde hesabını yapardı.
Ç.3. (İng) (s.21)	Her türden kötü olayın hem habercisi hem de emanetçisiydi, ne ders olursa olsun, bir ansiklopedi kadar bilgiliydi.
Ö.Ç.	Genellikle kötü olayların habercisiydi ve bunları hafızasında tutardı.

Cümlede geçen “فهي مؤرخة راوية لأخبار السوء” ifadesindeki “راوية” kelime İngilizce metinde ikinci haber olarak alınmış ve çeviriye bir haberci bir tarihçi manasına gelen “a herald and a historian” olarak yansıtmıştır. İngilizce metni ara çeviri kabul eden Ç3’te benzer bir yaklaşımla “hem habercisi hem de emanetçisiydi” olarak çevirmiştir. Oysa “راوية” kelimesini öncesinde geçen “مؤرخة” kelimesinin sıfatı olarak aldığımızda anlam “kötü haberleri rivayet eden bir tarihçi” olacaktır. Nitekim Arapça aslından çeviri yapan Ç2 “kötü haberleri rivayet eden bir tarihçi” ifadesiyle sıfat tamlamasına uygun bir çeviri yaparak bu kısımda eşdeğerliği sağlamıştır ancak cümlenin ikinci kısmında metinde olmamasına rağmen “pekiyi olmayan kimi işlerinde hesabını yapardı.” ifadesi ile gereksiz bir ekleme yapmıştır. Bu eklemenin sebebinin kendisinden önce yapılan çeviri olan Ç1 olduğu düşünülmektedir zira “hesabını tutmak” ifadesi orada da yer almaktadır.

Tablo 4

K.M.(s.62)	جاء دورك لتذوق التراب الذي يؤذيك لونه ورائحته على جسدي!
İ.M. (s.30)	Now your time has come to taste the dirt, whose color and smell so much offend you on my body.
Ç.1.(İng) (s.65)	Şimdi de pisliği deneme sırası sende, onun kokusu ve rengi sana beni aratır.
Ç.2. (Ar) (s.61)	Toprağı tatma sırası şimdi sende, onun rengi ve kokusu sana beni çok aratacak!
Ç.3. (İng) (s.61)	Rengi ve kokusuyla seni o kadar rahatsız eden vücudumdaki pisliği tatma sıran geldi.
Ö.Ç.	Rengi ve kokusuyla seni rahatsız eden üzerimdeki toprağı tatma sıran geldi.

Cümlenin temelini oluşturan yapı toprağı tatma sıran geldi manasına gelen “ جاء ” ifadesidir. Daha sonra ismi mevsul ile başlayan ifade “التراب” kelimesinin sıfatı konumundadır. Türkçede sıfatlar isimlerini önüne geldiğinden cümlenin diziliminin “toprağı tatma sıran geldi.” şeklinde olması gerekir. Nitekim

İngilizce metinde “relative clause” olarak kullanılan “whose” ile başlayan kelime tıpkı Arapçadaki “ismi mevsul” gibi kendisinden sonra gelen cümleyi kendisinden önce gelen kelimeye sıfat yapma görevinde kullanılır. İngilizce metinde “color and smell so much offend you on my body” cümlecığı “dirty” kelimesinin sıfatı olarak cümle dizilimi açısından kaynak metne eşdeğerdir. İngilizceyi ara dil olarak kullanan Ç3’te de aynı eşdeğerlik sağlanmıştır. Ancak Ç1 ve Ç2’de sıfat olması gereken cümle virgülle ayrılarak ayrı bir cümle olarak verilmiş ve her iki çeviride de “beni aratır/aratacak” şeklinde bir yargı eklenmiştir. Dolayısıyla İngilizce metin birebir çeviri yapmış, İngilizceyi ara dil kabul eden Ç3 yine İngilizceden Türkçeye birebir çeviriye devam etmiştir. Ç1 ise İngilizceden Türkçeye serbert çeviri yapmış yeni bir cümle dizilimi kullanmıştır. Ç2’nin bu cümlelerin çevirisinde de Ç1’den etkilendiği görülmektedir.

Tablo 5

<p>K.M.(s.143)</p> <p>لقد انتهت زوجي كامرأة, ولست من الرجال الذين ينزلقون إلى الفسق في مثل هذه السن, ولا داع مطلقا للرضا بالعذاب والغم</p>
<p>İ.M. (s.70)</p> <p>My wife has ceased her life as a woman and I am not the sort to enter into adultery at my age. Nevertheless, why should I be punished? Allah made things easy, why should we make them difficult?</p>
<p>Ç.1.(İng) (s.152)</p> <p>Karım kadınlık hayatını bitirdi, ben bu yaşta her şeyden elimi çekecek bir adam değilim. Niçin kendime eziyet edeyim? Allah her şeyi kolaylaştırmış, biz neden güçleştiriyoruz.</p>
<p>Ç.2. (Ar) (s.152)</p> <p>Karım kadınlık hayatını bitirdi, ben bu yaşta her şeyden elini eteğini çekecek adamlardan değilim. Hoşnutluğumun ve mutluluğumun yerine neden azabı davet edeyim, neden kendime eziyet edeyim.</p>
<p>Ç.3. (İng) (s.141)</p> <p>Karımın bir kadın olarak hayatı sona erdi ve bu yaşta zinaya başlayacak değilim. Öte yandan ben neden cezalandırılalım. Allah her işi kolaylaştırdığına göre biz neden zorlaştıralım.</p>

Ö.Ç.

Karımın bir kadın olarak hayatı sona erdi ve bu yaşta zinaya düşecek değilim. Öte yandan ben neden cezalandırılıyım. Allah her işi kolaylaştırdığına göre biz neden zorlaştıralım.

Cümlede geçen “ولست من الرجال الذين ينزلون إلى الفسق” ifadesi İngilizce metinde birebir çeviri ile “I am not the sort to enter into adultery” karşılanmıştır. Burada “فسق” kelimesinin “zina ve eşini aldatma” manalarına gelen “adultery” ile karşılandığını görmekteyiz. Yine kaymak manasına gelen “انزلاق” kelimesinin “enter” şeklinde girmek olarak karşılandığını görmekteyiz. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç3’te ise “zinaya başlayacak değilim” olarak çevrilmiştir. Oysa birebir çevirinin “Zinaya düşecek adamlardan değilim” olması gerekirdi. Ç1 ve Ç2 de bu ifade kaynak metinle hiç bağlantısı olmayan “her şeyden elini eteğini çekmek” deyiimiyle karşılanmış ancak eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Tablo 6

K.M.(s.160)

فقال العلم كرشة بشيء من الفتور: نحن في الخدمة يا سي السيد..

ولم يغيب عن المرشح فتوره, فقال برقة: نحن جميعا أبناء حي واح, وكلنا إخوان..

İ.M. (s.78)

"We are at your service, sir.

" Kirsha's stiffness did not escape the candidate, who said politely, "We are all sons of the same district, we are all brothers!"

Ç.1.(İng) (s.168)

Hizmetinizdeyiz efendim.

Kırşa'nın katılığı adayı kaçırmadı, terbiyeli bir tavırla konuştu. “Hepimiz aynı yerin çocuklarıyız, hepimiz kardeşiz.”

Ç.2. (Ar) (s.169)

Kırşa yumuşak ve sakin bir tavırla karşılık verdi: Hizmetinizdeyiz efendim...

Adam onun yumuşaklığına uygun bir nezaket gösterdi: Hepimiz aynı yerin çocuklarıyız ve hepimiz kardeşiz!..

Ç.3. (İng) (s.157)

“Hizmetinizdeyiz efendim.”

Kirşanın soğuk davrandığının farkına varan aday, kibar bir sesle “Hepimiz aynı mahallenin çocuklarıyız, hepimiz kardeşiz!” dedi.

Ö.Ç.

Kirşa soğuk bir tavırla cevap verdi “Hizmetinizdeyim efendim.”

Kirşanın soğuk tavrı adayın gözünden kaçmadı, kibarca ““Hepimiz aynı mahallenin çocuklarıyız, hepimiz kardeşiz!” dedi.

Cümlenin başında geçen ve Kirşa'nın “hizmetinizdeyiz efendim” derken ki durumunu ifade eden “soğuk bir şekilde” diye tercüme edebileceğimiz “بشيء من الفتور” ifadesi İngilizce metinde çıkartılmıştır. Dolayısıyla İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 ve Ç3'te de bu ifade yer almamıştır. Kaynak metinden doğrudan çeviri yapan Ç2'de ise “yumuşak ve sakin bir tavırla” şeklinde yanlış bir tercüme yapılmıştır. Aradaki sıcaklığın kaybolması dolayısıyla ılıma manasına gelen “الفتور” kelimesinin her ne kadar sözlükte (Mutçalı, 1995: 644) “sakin” anlamına gelen bir karşılığı da olsa metnin bağlamında Kirşa'nın sıcak olmayan soğuk bir tavırla konuştuğu anlaşılmaktadır. Kelimenin “yumuşak” manasına gelen bir anlamı ise yoktur.

Cümlenin ikinci kısmında geçen “ولم يغيب عن المرشح فتوره” ifade İngilizce metinde “Kirsha's stiffness did not escape the candidate” olarak karşılık bulmuştur. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 “adayın gözünden kaçmadı” şeklinde tercüme edilmesi gereken yeri hata yaparak “Kirşa'nın katılığı adayı kaçırmadı” şeklinde tercüme etmiştir. Yine Ç3 ise cümle yapısını değiştirerek cümledeki olumsuzluğu kaldırmış ama anlamsal eşdeğerliği koruyarak “Kirşa'nın soğuk davrandığının farkına varan aday” şeklinde tercüme yoluna gitmiştir. Ç2 ise cümlenin ilk kısmında yaptığı hatayı tekrar ettirmiş ve “onun yumuşaklığına uygun bir nezaket” şeklinde kaynak metinde yer almayan bir ifadeyle karşılama yoluna giderek anlamsal eşdeğerliği sağlayamamıştır.

Tablo 7

K.M.(s.179) سأتركك الآن على رغمي, ولكني سأنتظر كل يوم.. لن أعود إلى القهوة حتى لا أثير الشبهات في الزقاق, ولكني سأنتظر كل يوم...
İ.M. (s.86) Now I must leave you, but I'll wait for you every day. <u>I won't return to the cafe</u> , so no one will be suspicious. But I'll wait for you every single day . . . every day.
Ç.1.(İng) (s.184) Şimdi senden ayrılmalıyım, ama seni her gün bekleyeceğim. Kahveye gelmeyeceğim, kimse kuşkulanasın. Ama seni her gün bekleyeceğim..
Ç.2. (Ar) (s.188) Şimdi istememe rağmen sende ayrılmalıyım. Sokakta kimse şüphelenmesin diye kahveye gelmeyeceğim, ama seni her gün bekleyeceğim...
Ç.3. (İng) (s.175) Şimdi gitmem lazım, ama seni her gün bekleyeceğim. Kimsenin bir şeyden şüphelenmemesi için kahveye döneceğim. Her gün...
Ö.Ç. İstemesemde şimdi senden ayrılıyorum ama seni her gün bekleyeceğim. Kimsenin bir şeyden şüphelenmemesi için kahveye dönmeyeceğim.

Cümlede geçen “لن أعود إلى القهوة” ifadesi İngilizce metinde birebir çeviri ile “I won't return to the cafe” doğru olarak çevrilmiştir. Ç1 ve Ç3'te de “kahveye gelmeyeceğim” şeklindeki çevirilerde hem Arapça metne hem de İngilizce metne uygundur. Ancak İngilizceyi ara dil kabul eden Ç3'te aynı ifade olumlu anlamda “kahveye döneceğim” şeklinde hatalı olarak çevrilmiştir.

Tablo 8

K.M.(s.195) وامتنعت عن الخروج في موعدها المألوف, وقبعت وراء النافذة تنتظر ما يكون.
İ.M. (s.94) And so she refrained from going out at her usual time. She crouched behind her window waiting to see what would happen.

Ç.1.(İng) (s.201)

Böylece her günü saatinden dışarı çıkmaktan vazgeçti. Ne olacağını görmek için de pencerenin arkasına gizlendi.

Ç.2. (Ar) (s.204)

O yüzden evden dışarı çıkma alışkanlığını bıraktı. Olacak şeyleri görmemek için pencerenin arkasına geçip gizlendi.

Ç.3. (İng) (s.190)

Dolayısıyla her zamanki saatinde dışarı çıkmadı. Pencerenin arkasında çömelerek neler olacağını görmek için beklemeye koyuldu.

Ö.Ç.

Her zamanki saatinde dışarı çıkmadı. Pencerenin arkasında çömelerek olacak şeyleri beklemeye koyuldu.

Kaynak metinde geçen “وقبعت وراء النافذة تنتظر ما يكون” ifadesi Ç2’de hatalı olarak “olacak şeyleri görmemek için pencerenin arkasına geçip gizlendi” şeklinde çevrilmiştir. Oysa çevirinin “olacak şeyleri görmek için” olması gerekirdi. İngilizce metin ve diğer çeviriler bu ifadeyi doğru olarak çevirmişlerdir.

3.2 Kelime Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları

Kelime düzeyinde yaşanan çeviri kayıplarının başında kaynak dildeki bir kelimeye hedef dilde kaynak dildeki anlamını yansıtmayan bir karşılık bulmak gelmektedir. Bunun yanısıra çokanlamlı kelimelerin karşılığını bulunması esnasında metnin bağlamını dikkate almamakta çeviri kaybına neden olan bir başka faktördür. Bunlara ilave olarak genel anlamlı bir kelimeyi daha özel anlamla veya özel anlamlı bir kelimeyi daha genel anlamla karşılamak suretiyle kelime düzeyinden anlam kayıplarıyla karşılaşmak mümkündür.

Tablo 9**K.M.(s.6)**

لا يزال يلهث ويشخر كأنه قطع شوطا عدوا, ولا ينتهي من بيع قطعة بسبوسة حتى يغلبه النعاس.

İ.M. (s.3)

He is always panting and out of breath, as if he has just run a race, and he can scarcely complete the sale of a sweet before he is overcome by a desire for sleep.

Ç.1.(İng) (s.6)

Bir yarıştan henüz çıkmış gibi hep soluk soluğaydı, uyumak isteğine kapılmadan bir tatlıyı hazırlayıp satabildiği görülmemiştir.

Ç.2. (Ar) (s.6)

Bir yarıştan henüz çıkmış gibi hep soluk soluğaydı; daha bir parça tatlıyı hazırlayıp satmayı başaramadan, üzerine uykunun ağırlığı çökerdi.

Ç.3. (İng) (s.6)

Daima nefes nefesedir, sanki koşu koşu gelmiştir, üstelik tek bir tatlı satar satmaz uykusu gelir.

Ö.Ç.

Her zaman bir yarıştan çıkmış gibi soluk soluğadır. Bir parça tatlı dahi satmadan uykuya yenik düşer.

Bu cümlede koşarak bir mesafe kat etmek manasına gelen ve genel bir ifade olan “قطع شوطا عدوا” ifadesi İngilizceye “run a race” yarış yapmak olarak özelleştirilerek çevrilmiş. Ancak İngilizceden yapılan ilk çeviride bunun yerine “sanki koşu koşu gelmiştir” olarak tekrar daha genel bir manada çevrilmiştir. Benzer şekilde Arapçadan yapılan çeviride de “yarıştan çıkmak” ifadesi kullanılmış ve İngilizce çeviri ile paralel bir yol izlenmiştir. Çevirilerin kronolojik sırası gözetildiğinde Ç2'nin Ç1'den esinlendiği görülmektedir.

Cümlenin sonunda yer alan “يغلبه النعاس” ifadesi İngilizceye uyku arzusuna yenik düşeceği manasında “he is overcome by a desire for sleep” çevrilmiştir. İfade Ç1'de “uyumak isteğine kapılmak” şeklinde anlamsal olarak, Ç2'de “uykunun ağırlığı üzerine çökmek” olarak deyimsel bir karşılık bulunarak ve çeviri Ç3'te “uykusu gelmek” şeklinde anlamsal eşdeğerlik sağlanarak çevrilmiştir. Birebir olarak uykuya yenik düşmek olarak çevrilebilecek ifadenin Ç2'de olduğu gibi deyimsel bir karşılıkla da çevrilmesi metne yerli unsurların dâhil edilmesi olduğundan eserin hedef dilde yazılmış bir eser olarak algılanıp akıcılığı artırmak adına edebi eserlerde sıkça karşılaşılan bir durumdur.

Tablo 10

K.M.(s.18) ومع ذلك فلم يكن يأتي شيئا مما يعتقد فيه العامة من المعجزات والخوارق وقراءة الغيب.
İ.M. (s.10) He could not, <u>despite what simple folk said</u> , <u>perform</u> miracles or predict the future.
Ç.1.(İng) (s.19) Bu basit adamın söylediklerine, mucizeler göstermesine ya da geleceği okumasına karşı çıkmazdı.
Ç.2. (Ar) (s.20) Bu basit adamın harikalar göstermesine, ya da geleceği okumasına kimse karşı çıkmazdı.
Ç.3. (İng) (s.19) Halk arasındaki söylentilere <u>rağmen</u> ne mucize gerçekleştirebiliyor, ne de geleceği okuyabiliyordu.
Ö.Ç. Halkın inancına rağmen ne mucize gerçekleştirdiği ne de gaybdan haber verdiği görülmedi.

“ومع ذلك” ifadesi İngilizce metinden “despite” sözcüğüyle, Ç3’te ise “rağmen” sözcüğüyle karşılanmıştır. Ç1 ve Ç2 de bu ifadeye bir karşılık bulunmamaktadır. “مما يعتقد فيه العامة” ifadesi İngilizce çeviride “what simple folk said” halkın söyledikleri olarak ve Ç3’te “halk arasındaki söylentiler” olarak çevrilmiştir. Ç1 ve Ç2’de geçen “basit adam” ibaresi metinde yoktur. “simple folk” ifadesiyle sıradan halk kastedilmiştir. Ç1 buradaki “simple” sözcüğünü “adam” sözcüğünün sıfatı olarak hatalı bir çeviri yapmış ve Ç2’de bunu takip etmiştir. Ayrıca Ç1 ve Ç2’de geçen “karşı çıkmazdı” ifadesi de asıl metinde olmadığı halde bu çevirilere eklenmiştir. Ekleme stratejisi çoğu kez bir çeviri hatasıdır. Özellikle de cümleyi anlam değişikliğine uğratan hatalar çevirinin eşdeğerliği sağlamasına mani olacak kadar önemlidir.

Tablo 11

K.M.(s.19)	كانت أم حميدة ربة <u>ممتلئة في الستين</u> ...
İ.M. (s.10)	Umm Hamida was a well-built woman of medium stature, in her <u>mid-sixties</u> .
Ç.1.(İng) (s.21)	Hamide Hanım, düzgün yapılı, orta boylu bir kadındı, <u>altmışını geçkindi</u> .
Ç.2. (Ar) (s.19)	Düzgün yapılı, orta boylu, <u>ellisinde</u> bir kadındı...
Ç.3. (İng) (s.20)	Ümmü Hamide <u>altmışlı yaşlarının ortalarında</u> , orta boylu, yapılı bir kadındı.
Ö.Ç.	Ümmü Hamide, düzgün yapılı, orta boylu, altmışını geçkin bir kadındı.

Cümlede geçen “ممتلئة في الستين” ifadesi İngilizce metinde “mid-sixties.” şeklinde, Ç1,Ç2 ve Ç3’te sırasıyla “altmışını geçkin”, “ellisinde” ve “altmışlı yaşların ortalarında” olarak karşılanmıştır. Arapçada ممتلئة kelimesi ile belli bir yaşını doldurmuş birisinden bahsedildiği anlaşılmaktadır. “في الستين” ifadesi ise “altmışında” manasına gelmektedir. Dolayısıyla terkip “altmışını doldurmuş” şeklinde anlaşılabilir. Arapça aslında yapılan Ç2’de bu ifadenin karşılığı olarak “ellisinde” sözcüğü getirilerek yanlış bir tercüme yapılmıştır. Diğer tercümelerde almış yaşını geçmiş bir kadın manasına ulaşıldığından dolayı eşdeğerlik sağlanmıştır.

Tablo 12

K.M.(s.23)	ظنت يوما أنها نسيت الزواج. فإذا بالزواج أملها المنشود الذي لا يغنى عنه شيء من مال أو قهوة أو سجائر أو أوراق مالية جديدة
İ.M. (s.12)	She had once thought that she had forgotten marriage and, all of a sudden, marriage was her ambition and hope and no amount of money, coffee, cigarettes, or new bank notes could dissuade her from the idea.

<p>Ç.1.(İng) (s.25)</p> <p>Bir zamanlar evlenmeyi unuttuğunu sanıyordu, birden evlenme başlıca tutkusu haline gelmiş, bankada ki hesabı da, kahvesi de, sigarası da, yeni kâğıt paraları da bu düşünceyi kafasından silemez olmuştu.</p>
<p>Ç.2. (Ar) (s.26)</p> <p>Bir zamanlar evlenmeyi unuttuğunu sanmıştı ama birden bire evlenme arzusu içinde durup durup yinelenen bir emel haline gelivermiş, mali durumu, kahvesi, sigarası, yeni kağıt paraları da bu arzuyu besler olmuştu.</p>
<p>Ç.3. (İng) (s.24)</p> <p>Bir zamanlar tamamıyla unuttuğunu düşündüğü evlilik konusu şimdi aniden onun için bir umut ve arzu halini almıştı; para, kahve, sigara ya da yeni banknotlar onu bu fikirden vazgeçiremezdi.</p>
<p>Ö.Ç.</p> <p>Bir zamanlar tamamıyla unuttuğunu düşündüğü evlilik konusu şimdi aniden onun için bir umut ve arzu halini almıştı; para, kahve, sigara ya da yeni banknotlar bu arzunun boşluğunu dolduramaz olmuştu.</p>

Arapça metinde geçen “لا يغنى عنه” ifadesi Arapça kaynak dilden doğrudan çeviri yapan Ç2 tarafından “bu arzuyu besler olmuştu” şeklinde çevrilmiştir. “أغنى” ifadesi “عن” harfi cerri ile kullanıldığında “yerini almak, boşluğunu doldurmak, vekâlet etmek” anlamlarına gelir (Mutçalı, 1995: 637). Dolayısıyla Ç2’nin verdiği karşılık hem sözcüksel açıdan hem de anlamsal açıdan uygun değildir.

Tablo 13

<p>K.M.(s.23)</p> <p>و أضغت الخاطبة إلى تأففها المتصنع بفطنة واستهانة...</p>
<p>İ.M. (s.12)</p> <p>The matchmaker listened with shrewd contempt to her fake disgust at the idea of marriage...</p>
<p>Ç.1.(İng) (s.25)</p> <p>Çöpçatan, onun evlilik hakkındaki yapmacık tiksintisini dikkatle dinledi...</p>

Ç.2. (Ar) (s.26) Çöpçatan kadın, onun evlilik hakkındaki yapmacık öfleme püflemelerini, sinsi hoşnutsuzluğunu anlayış ve ilgiyle dinledi.
Ç.3. (İng) (s.24) Çöpçatan kadın, Saniye Afife'nin evlilik fikri karşısında gösterdiği yapmacık tiksintiyi bir aşağılama duygusuyla dinledi...
Ö.Ç. Çöpçatan kadın, Saniye Afife'nin evlilik fikri karşısında gösterdiği yapmacık tiksintiyi, anlamış gibi yaparak ve küçümseyerek dinledi...

Cümlede dinleme durumunun nasıl gerçekleştiği cümlenin son kısmındaki “بفطنة” atıf grubu ile verilmiş. Birinci kelime olan “فطنة” ifadesi uyanıklık manasına geldiği gibi, “كالفهم” anlamış gibi manasına da gelmektedir (İbn Mânzur, 2011: 199). Sözlükte (Ömer, 2008: 2377) “استهانة” kelimesinin manası ise Türkçede küçümsemek manasına gelecek şekilde “قُلٌّ من قدره انتقاصًا من حَقِّه” olarak verilmiş. Bu bilgiler ışığında terkinin doğru tercümesi “Anlamış gibi yaparak ve küçümseyerek” olur. İngilizce metinde bu ifade “with shrewd contempt” ile karşılanmış. Ç1’de “dikkatle dinledi ve Ç2’de anlayış ve ilgiyle denilerek yazarın kastettiği mananın oldukça dışına çıkmış hatta tam zıddı bir anlam verilerek eşdeğerlik sağlanamamıştır. Ç3 ise “aşağılama duygusuyla” diyerek İngilizcedeki kurnazlık manasına gelen “shrewd” kelimesini çeviride hiç kullanmamayı tercih etmiş ancak yine de anlamsal olarak cümlenin doğru tercümesini Türkçeye yansıtabilmiştir.

Tablo 14

K.M.(s.31)	آه لو تتصفين ولو مرة في العمر.
İ.M. (s.16)	If you would only be reasonable for once in your life.
Ç.1.(İng) (s.32)	Sen de hayatında bir kerecik akıllı olabilseydin.

Ç.2. (Ar) (s.34)

Ah keşke sen de ömründe bir kerecik insafli olabilsen...

Ç.3. (İng) (s.31)

Hayatında bir kez olsa mantıklı olsan.

Ö.Ç.

Hayatında bir kerecik insafli olsan.

Cümlede geçen “تنصيفين” kelimesine karşılık verilen anlamların oldukça farklı olduğu görülmektedir. İngilizce metinde “reasonable” olarak çevrilen kelime Ç1,Ç2 ve Ç3’te sırasıyla “akıllı”, “insafli”, “mantıklı” olarak verilmiş. Ç1 ve Ç3 teki karşılıkların İngilizce çeviri ile paralel olduğu görülmektedir. İkinci tekil dişil şahsa göre çekimlenmiş bu fiilin mastarı olan “الإنصاف” kelimesi yargı makamı için kullanıldığı adil olmayı, sıradan insanlar için kullanıldığında vicdanlı olmayı ifade eder (Ömer, 2008: 2222). Metnin bütünlüğü içerisindeki anlamında teyit ettiği üzere buradaki anlam vicdanlı olmaktır. İnsaf kelimesi Türkçeye geçmiş ve kullanılan bir kelimedir. Birine acımak hakkını teslim etmek manasına gelen kelime vicdan kelimesiyle de anlamsal bir yakınlığa sahiptir. Arapçadan doğrudan çeviri yapan Ç2 burada anlamsal eşdeğerliği sağlamıştır.

Tablo 15**K.M.(s.36)**

أما حسين كرشة فكان من شطار الزقاق.

İ.M. (s.19)

It was agreed that Hussain Kirsha was one of the cleverest people in the alley.

Ç.1.(İng) (s.39)

Hüseyin Kirşa'nın sokağın en akıllı kişilerinden olduğunda herkes birleşirdi.

Ç.2. (Ar) (s.40)

Hüseyin Kirşa ise, sokağın elebaşlarındandı.

Ç.3. (İng) (s.37)

Hüseyin Kirşa'nın sokağın en akıllı insanlarından biri olduğu konusunda herkes hemfikirdi.

Ö.Ç.

Hüseyin Kirşa sokağın en kurnazlarındandı.

Cümlenin yargısını bildiren ve Hüseyin Kirşa'nın nasıl birisi olduğundan haber veren kelime “شطار” kelimesidir. Bu kelime sözlükte anlamları daha çok kurnazlığa vurgu yapan “داهية، مكير، خبيثٌ ماکر” kelimeleridir (Ömer, 2008: 1200). Kelimenin İngilizce metindeki karşılığı zeki manasına gelen “cleverest” tir. Arapça İngilizce sözlükte bu anlam geçse bile, ilk kullanılan anlam sinsilik, kurnazlık manasına gelen “slyness” kelimesidir (Vehr, 1976: 471). Edebi çevirilerde kelimenin sözlük anlamını kullanırken siyak sibak uyumuna göre sözlüklerdeki muhtemel anlamlardan en uygun olanını vermek metnin akışını bozmamak açısından önemlidir. Metnin tamamı dikkate alındığında Hüseyin Kirşa adlı karakterin övülmediği olumsuz bir özelliğinin vurgulandığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla zeki ve akıllı anlamlarını vermek uygun değildir. Bu durumda sözlükte kullanılan diğer anlam olan “sinsi, kurnaz, yaramaz” kelimerinden birisinin kullanılması daha uygun olacaktır. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 ve Ç3 İngilizce metindeki “cleverest” kelimesine karşılık olarak “en akıllı” ifadesini kullanışlardır. Ç2 ise “elebaşı” ifadesini kullanarak vurgulanan anlama yaklaşmıştır.

İngilizce metindeki “It was agreed” ve İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1, Ç3'teki “herkes birleşirdi” ve “herkes hemfikirdi” ifadeleri Arapça metinde olmayan ifadelerdir. Dolayısıyla metne bir ekleme yapılmıştır. Bunun nedeni İngilizce metinde “شطار” kelimesine verilen yanlış karşılık olabilir. Zaten Ç1 ve Ç2'nin İngilizceyi ara dil kabul etmesi ve orijinal metne ulaşamamaları aynı hatayı çeviri yoluyla Türkçeye taşıdıklarını göstermektedir.

Tablo 16

K.M.(s.184)	فضحت المرأة بسرور وقالت...
İ.M. (s.88)	The widow now laughed and sighed.
Ç.1.(İng) (s.188)	Dul kadın bu kez gülerek göğüs geçirdi.

Ç.2. (Ar) (s.192) Bu defa dul kadın gülererek göğüs geçirdi...
Ç.3. (İng) (s.179) Dul kadın gülererek iç geçirdi.
Ö.Ç. Kadın neşeyle güldü ve dedi ki...

Kaynak metinde geçen “بسرور” ifadesi “neşeyle, sevinçle” manalarına gelip, bahsi geçen kadının gülerken ki durumunu ifade etmektedir. İngilizce metinde bu kelime “sighed” olarak karşılanmış, bu İngilizce karşılığı Ç1 “göğüs geçirmek” ve Ç2 “iç geçirmek” olarak çevirmiştir. Derin bir soluk alarak üzüntüsünü belli etmek anlamına gelen iç geçirmek deyiminin kullanımı “بسرور” ifadesini karşılamamaktadır. Doğrudan kaynak dilden çeviri yapan Ç2’nin ise Ç1 ile aynı anlamı verdiği görülmektedir. Doğru çeviri “kadın neşeyle/sevinçle güldü” şeklinde olabilirdi.

Tablo 17

K.M.(s.203)	في أي طابق؟ فقال مبتسما: الأول
İ.M. (s.97) "Which floor is it on?" "The second," he replied, smiling.	
Ç.1.(İng) (s.204) “Kaçınıcı kat?” Birinci kat dedi adam gülümseyerek.	
Ç.2. (Ar) (s.212) Kaçınıcı kat? Gülümseyerek cevap verdi: Birinci kat.	
Ç.3. (İng) (s.198) “Hangi katta” diye sordu. “İkinci kat” dedi adam, gülümseyerek.	
Ö.Ç. Kaçınıcı kat? “Birinci kat” dedi adam, gülümseyerek.	

Cümlede geçen ve “birinci” manasına gelen “الأول” kelimesi İngilizce metinde “ikinci” manasına gelen “The second” olarak karşılanmıştır. İngilizceyi ara dil kabul

eden Ç3'te kelimeyi "ikinci" şeklinde çevirmiştir. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 İngilizcedeki ifadeye rağmen "birinci" olarak çevirmiştir. Doğrudan Arapçadan çeviri yapan Ç2'de birinci olarak çevirmiştir.

Tablo 18

K.M.(s.238) أرني شيءًا من الغزل..ثم خاطب الرجل قائلاً:
İ.M. (s.113) Suddenly he turned to the instructor. "Show me a little lovemaking."
Ç.1.(İng) (s.245) Faraj birden öğretmene döndü: "Bana biraz sevişme gösterin"
Ç.2. (Ar) (s.244) Ferec öğretmene döndü: "Konuşmanız nasıl bir göreyim." dedi.
Ç.3. (İng) (s.231) Derken öğretmene dönüp, "Bana biraz sevişme gösterin," dedi.
Ö.Ç. Öğretmene dömnüp: "Bana biraz cilveli konuşma gösterin" dedi.

Cümlenin anahtar kelimesi mesabesinde olan "الغزل" kelimesinin anlamı sözlükte (Mutçalı,1995: 625) "kur yapma, kur, aşkı dile getiren sözler, cilve, aşk şiiri) olarak verilmiştir. İngilizce metin kelimeyi "sevişme" manasına gelen "lovemaking" olarak çevirmiş ve İngilizceden Türkçeye yapılan çevirilere böyle yansımıştır. Kaynak metinden doğrudan çeviri yapan Ç2 ise kelimeyi "konuşma" olarak çevirmiştir. Romanda bahsi geçen Farac isimli şahıs ağına düşürdüğü kadınları eğitmek için evini bir okul haline getirmiş ve her bölümde farklı alanlarda dersler verilmektedir. Yukarıdaki diyalogun geçtiği yer, kadınlara İngilizce ve etkili konuşmanın öğretildiği bölümdür. Ç1 ve Ç3'ün İngilizcede geçen "lovemaking" sözcüğünü sevişme yerine "kur, sevgi gösterisi veya cilveli konuşma" şeklinde Türkçeye aktarılması daha doğru olabilirdi. Ç2'deki "konuşma" ifadesinin diğer Türkçe çeviriler dikkate alındığında anlamsal eşdeğerliğe daha yakın olduğu görülmektedir.

3.3 Cümle Düzeyinde Yaşanan Çeviri Kayıpları

Cümle düzeyinde yaşanan anlam kayıpları cümlenin kaynak dildeki cümlenin biçem özelliklerini yeterince irdelemeden hedef dile aktarmaktan kaynaklanabileceği gibi, ekleme ve çıkarma stratejisini kullanarak meydana gelen anlam daralması ve genişlemesi şeklinde de ortaya çıkabilir. Yine sıfat cümlelerinin bağımsız bir cümle olarak sunulduğu kimi durumlarda da cümle düzeyinde çeviri kayıpları yaşanabilmektedir. Anlamına göre çeviri stratejisinin uygulandığı bazı durumlarda da cümle düzeyinde kayıplar yaşanabilmektedir.

Tablo 19

<p>K.M.(s.7)</p> <p>أما صلون الحلو فدكان صغير, يعد في الزقاق أنيقاً, ذو مرآة ومقعد غير أدوات الفن. وصاحبه شاب متوسط القامة, ميال للبدانة, بيضاوى الوجه, بارز العينين, ذو شعر مرجل ضارب للصفرة على سمره بشرته...</p>
<p>İ.M. (s.3)</p> <p>The barbershop, although small, is considered in the alley to be rather special. It has a mirror and an armchair, as well as the usual instruments of a barber. The barber is a man of medium height, pallid complexion, and slightly heavy build. His eyes project slightly and his wavy hair is yellowish, despite the brown color of his skin.</p>
<p>Ç.1.(İng)(s.7)</p> <p>Berber dükkânı küçüktü ama sokakta özel bir öneme sahipti. Onun da öteki berber dükkânları gibi bir koltuğu ve aynası vardı. Berber orta boylu, silik, topluca bir adamdı. Esmer olmasına karşın saçları açık renkti, gözleri parlak sayılırdı.</p>
<p>Ç.2. (Ar) (s.7)</p> <p>Berber dükkânı oldukça küçüktü, ama sokakta güzel ve önemli bir yeri vardı. O da öbür berber dükkânları gibi bir koltuğa, bir aynaya ve berberlik sanatının gereği alet-edevâta sahipti. Sahibi orta boylu, orta bedenli, buğday tenliydi. Derisi esmer olmasına karşılık sarıya çalan hafif açık, düzenli taranmış saçları ve pırıl pırıl gözleri vardı.</p>

Ç.3. (İng) (s.6)

Berber dükkânı ufak olsa da sokakta önemli bir yeri vardır. İçinde bir ayna ve koltuğun yanı sıra, berberlerin alışlagelmiş tıraş takımları bulunur. Berber orta boylu, solgun yüzlü ve iri yapılı bir adamdır. Gözleri hafifçe parlaktır, teni esmer olmasına rağmen dalgalı saçları sarıya çalar.

Ö.Ç.

Berber dükkânı ufak olsa da sokakta önemli bir yeri vardır. İçinde bir ayna ve koltuğun yanı sıra, berberlerin alışlagelmiş tıraş takımları bulunur. Berber orta boylu, yuvarlak yüzlü ve iri yapılı bir adamdır. Gözleri hafifçe parlaktır, teni esmer olmasına rağmen dalgalı saçları sarıya çalar.

Yukarıdaki cümledeki “ذو مرآة ومقعد غير أدوات الفن” ifadenin İngilizce çevirisi “It has amirror and an armchair, as well as the usual instruments of a barber” şeklinde birebir tercümeyle uygun olarak yapılmıştır. Ancak Ç1 ve Ç2’de öbür/öteki berber dükkânları gibi bir ifade metinde bulunmamaktadır. Burada hem doğrudan çeviride hem de ikinci dilden çeviride hata yapılmıştır. Ara dil konumunda bulunan İngilizcede çeviride eklemenin olmadığı görüldüğünden Ç2’nin Ç1’den esinlendiğini söyleyebiliriz.

“وصاحبه” ifadesi Ç2 dışında tüm çevirilerde anlamsal karşılık olarak “berber” şeklinde çevrilmiştir. Ara dil olan İngilizcede ifade “The barber” olarak çevrildiği için ikinci dilden çeviri olan Ç1 ve Ç3’ün İngilizceden birebir çeviri yaptığını söyleyebiliriz. Ç2’de Arapçadan birebir çeviri yapılarak “sahibi” olarak çevrilip her iki çeviride de eşdeğerlik sağlanmıştır.

“بيضاوى الوجه” ifadesi İngilizce çeviride soluk tenli manasında “pallid complexion” ve İngilizceden yapılan Ç1’de “silik”, Ç3’de “solgun yüzlü” olarak çevrilmiştir. Arapçadan yapılan Ç2’de ise “buğday tenli” olarak çevrilmiştir. Lafzi izafet terkibi olan bu ifadedeki “بيضاوى” sözcüğü Mısır Arapçasında “ي”nin noktalarının yazılmaması dolayısıyla kelime hem İngilizceye hem de Arapçadan Türkçeye çevirenler tarafından yanlış anlaşılmıştır. “بَيْضَوِيٌّ” sözcüğü Arapça-İngilizce sözlüğe bakıldığında “oval, egg-shaped, elliptical” şeklinde oval ve yumurta şeklindeki eliptik şekiller için kullanılan bir sıfat olduğu görülmektedir (Wehr, 1976: 255). Sözcük Arapça sözlükte iki manası olduğu görülmekte birincisi

“ ما له ” şeklinde beyaz sözcüğünün ismi mensubu, ikincisi “ اسم منسوب إلى بيضاء ” olarak yumurta şeklinde olan şeyi ifade etmek için kullanılan manasıdır (Ömer, 2008: 271). Sözlüklerdeki karşılıklardan yola çıkarak “بيضاوى الوجه” ifadesini “yuvarlak yüzlü” olarak çevirebiliriz. Gerek İngilizceye gerekse Türkçeye doğrudan yapılan çevirilerde sözcüğün doğru anlamı tespit edilmediği için çevirilerde anlam kaybı oluşmuştur. İngilizceyi ara dil kabul edip yapılan Türkçe çeviriler ise zaten ara dildeki çeviri doğru olmadığı için ne kadar özen gösterilirse gösterirsin Arapça metne dönmeden bu anlam kaybının gidemeleri mümkün görülmemektedir. Özellikle betimlemelerde yaşanan anlam kayıpları yazarın zihin dünyamızda oluşturmak istediği karakter imajından farklı bir imaj oluşturduğu için kaçınılması gereken bir durumdur.

Yine İngilizce metinde Arapçadaki düzenli taranmış saç manasına gelen “ شعر ” ifadesi dalgalı saç manasına gelen “ شعر موجي ” kelimesinin karşılığı olarak “wavy hair” şeklinde çevrilmiştir. Bunu takiben Ç3’te İngilizceden birebir çeviri ile “dalgalı saç” şeklinde Ç1’de ise çıkarma stratejisi kullanılarak “saç” sözcüğü sıfatsız olarak çevrilmiştir. Arapçadan doğrudan yapılan Ç2’de ise “düzenli taranmış saçlar” ifadesi ile eşdeğerlik sağlanmıştır.

Tablo 20

<p>K.M.(s. 7)</p> <p>هي حجرة مربعة الشكل, في حكم البالية, ولكنها على عفاؤها تزدان جدرانها بالأرابيسك, فليس لها من مطارح المجد إلا تاريخها, وعدة أرائك تحيط بها.</p>
<p>İ.M.(s.4)</p> <p>It is a square room, somewhat dilapidated. However, in spite of its dinginess, its walls are covered with arabesques. The only things which suggest a past glory are its extreme age and a few couches placed here and there.</p>
<p>Ç.1.(İng)(s.7)</p> <p>Burası dört köşe bakımsız bir odadır. Bakımsız olmasına bakımsızdır, ama duvarları da arabesklerle kaplıdır. Görkemli bir geçmişi gösteren tek şey eskiliği, bir de oraya buraya serpilmiş sedirleridir.</p>

Ç.2. (Ar) (s.7)

...şekli bozuk bakımsız bir odadır, duvarları rengârenk arabeskle kaplıdır. Gerçi şeref tacı yoktu, fakat tarihi bir geçmişe sahipti, bunu gösteren şeyler de eksik değildi hani. Oraya buraya yerleştirilmiş sedirler, içeriye bir başka hava veriyor.

Ç.3. (İng) (s.7)

İçerisi kare şeklinde oldukça harap durumda bir tek salon. Ancak yıkık dökük haline rağmen duvarları arabesk tarzda bezemelerle kaplı. Geçmiş görkemine işaret eden tek şey çok eski olması, bir de oraya buraya yerleştirilmiş birkaç divan.

Ö.Ç.

İçerisi yıkık dökük haline rağmen duvarları arabesk tarzda bezemelerle kaplı, kare şeklinde oldukça harap durumda bir tek salondan oluşuyor. Geçmiş ve oraya buraya yerleştirilmiş birkaç divan dışında geçmiş görkemine işaret eden bir şey yok.

Cümlede geçen “إلا ليس” ifadesinde kullanılan hasr üslubundan dolayı İngilizcede “only” ifadesi ile hasr vurgusu yakalanmıştır. Ç1 ve Ç3'te görüleceği üzere İngilizceden Türkçeye yapılan çevirilerde “tek şey” ifadeleri ile hasr üslubu yakalanmıştır. Doğrudan Arapçadan yapılan Ç2'de “oraya buraya yerleştirilmiş sedirler” ifadesi asıl metinde bağlaçla önceki cümleye bağlanıp geçmiş görkeminden kalan tarihiyle birlikte zikredilen bir unsurken, burada cümle yapısı bozulmuş ve yeni bir cümleymiş gibi kurgulanarak “Oraya buraya yerleştirilmiş sedirler, içeriye bir başka hava veriyor.” şeklinde hem biçem açısından uygun olmayan hem de metinde olmayan ifadeler eklenerek anlam kaybına yol açılmıştır.

Tablo 21**K.M.(s.7)**

وقد خلع قبقابه على الأرض عند موضع قدميه, وجلس جامدا كالتمثال, صامتا
كالأموات, لا يلتفت يمنا ولا يسرة, كأنه في دنيا وحده.

İ.M.(s.4)

He has removed his wooden sandals and left them lying near his feet. He sits as stiffly as a statue, as silent as a corpse. He looks neither to the right nor to the left, as though lost in a world all his own.

Ç.1.(İng)(s.8)

Çıkardığı takunyaları ayaklarının dibinde duruyor. Bir anıt gibi dimdik oturuyor, bir ölü gibi de sessiz. Ne sağına ne soluna bakıyor, kendi dünyasında kaybolmuş gibi.

Ç.2. (Ar)(s.8)

...çıkardığı takunyaları yerde, ayaklarının ucunda duruyor. Bir heykel gibi donuk ve bir ölü gibi sessiz, ne sağına, ne de soluna bakıyor; sanki dünyada tek başına imiş gibi bir hali var.

Ç.3. (İng) (s.7)

Takunyalarını çıkarmış ayaklarının dibine bırakmış. Heykel gibi kaskatı oturuyor, bir ceset kadar da sessiz... Ne sağına, ne de soluna bakıyor, sanki bambaşka bir dünyaya dalıp gitmiş.

Ö.Ç.

Ayakkabılarını çıkarmış ayaklarının dibine bırakmış. Heykel gibi kaskatı oturuyor, bir ceset kadar da sessiz... Sanki dünyada tek başınaymışçasına ne sağına, ne de soluna bakıyor.

Yukarıdaki cümlenin son kısmındaki sanki dünyada tek başına anlamına gelen “كأنه في دنيا وحده” ifadesi, İngilizceye “as though lost in a world all his own.” Sanki kendi dünyasında kaybolmuş şeklinde çevrilmiş ve İngilizceden yapılan Ç3’de Türkçedeki başka dünyalara dalmak deyimine uyarlanarak “sanki bambaşka bir dünyaya dalıp gitmiş.” şeklinde tercüme edilmiştir. Ç1’de ise İngilizce metni “kendi dünyasında kaybolmuş” olarak birebir çevirmiştir. Her iki tercümede ara dildeki tercümenin ötesine geçememiştir.

Arapçadan yapılan Ç2’de “sanki dünyada tek başına imiş” olarak orijinal metinle eşdeğer bir tercüme yapılmıştır.

Tablo 22**K.M.(s.10)**

عمر طويل و رزق منقطع, فماذا يفعل بحياته؟

İ.M. (s.5)

Old as he was, and now with his living cut off, what was he to do with his life?

Ç.1.(İng) (s.10) Yaşlandıkça hayatı büsbütün kayıyordu, şimdi ne yapacaktı?
Ç.2. (Ar) (s.11) Ömrü arttıkça rızkı kesiliyordu, şimdi ne yapabilirdi?
Ç.3. (İng) (s.10) Zaten yaşlıydı, bir de geçim kaynağını kaybederse nasıl yaşayacaktı?
Ö.Ç. Ömrün son zamanları, bir de geçim kaynağından olursa nasıl yaşayacaktı?

Yukarıdaki cümle İngilizceye birebir çevrilmiştir. Arapçadan doğrudan yapılan Ç2’de ise anlamına göre çeviri yapılmış ve eşdeğerlik sağlanmıştır. Cümlenin son kısmı uyarılama yoluyla “şimdi nasıl geçinecekti” şeklinde çevrilebilirdi. Aynı zamanda Ç2’de rızık kelimesi çevrilmeksizin doğrudan kullanılarak öykünme stratejisi kullanılmıştır. Bilindiği gibi öykünme stratejisi yabancı bir kelimeyi çeviri esnasında olduğu gibi bırakmaktır. Ancak durum Arapçadan Türkçeye çeviriye geldiğinde, özellikle dini terimler özelinde, artık bu kelimeler dilde yerleşik bir hal aldığı için, öykünmeden amaç yabancılik hissi yaratmak değil, muhataplarınca çok iyi bilinen bir sözcüğe yerel bir anlam vererek ifadeyi zayıflatmamaktır.

Tablo 23

K.M.(s.21) أنت امرأة وحيدة يا ست سنية. في البيت وحدك, وفي الطريق وحدك, وفي ((الفراش)) وحدك, ألا قطعت الوحدة.
İ.M. (s.11) You are a woman all by yourself, Mrs. Afify. In your house you are alone, in the street alone, <u>and in your bed you are alone</u> . Isn't loneliness terrible?"
Ç.1.(İng) (s.23) Çok yalnızsınız Afife Hanım. Evinizde yalnızsınız, sokakta yalnızsınız, <u>yatağınızda yalnızsınız</u> . Yalnızlık çekilmiyor değil mi?
Ç.2. (Ar) (s.24) Siz de çok yalnızsınız Seniye Hanım. Evinizde yalnızsınız, sokakta yalnızsınız, <u>yatakta yalnızsınız</u> , yalnızlık çekilmiyor değil mi?

Ç.3. (İng) (s.22)

Siz yalnız bir kadınsınız, Saniye Hanım. Evinizde yalnızsınız, sokakta yalnızsınız, düşüncelerinizde yalnızsınız. Yalnızlık korkunç bir şey değil mi?

Ö.Ç.

Siz yalnız bir kadınsınız, Saniye Hanım. Evinizde yalnızsınız, sokakta yalnızsınız, yatağınızda yalnızsınız. Yalnızlık korkunç bir şey değil mi?

Cümlede geçen “وفي الفراش ((الفرش)) وحدك” ifadesi, İngilizce metne neredeyse birebir çeviriyle eşdeğerlik korunarak “and in your bed you are alone” olarak çevrilmiştir. Ancak İngilizceyi ara dil kabul eden Ç3 buradaki ifadeyi “düşüncelerinizde yalnızsınız” olarak çevirmiş ve anlamsal açıdan eşdeğerlik sağlanamamıştır. “Bed” kelimesinin İngilizcede düşünce manasına gelen bir anlamı olmadığından Ç3’ün çevirmeninin buradaki çeviriyi kasti olarak yaptığı anlaşılmaktadır. Müstehcen bir ifadeden kaçınma veya edebi olarak süsleme maksatlı yapılmış olabilecek bu türden değiştirmeler yazarın kendi dilinde yakalatmak istediği anlamı hedef dil okuyucusuna kaçırabileceğinden dolayı zorunlu olmadıkça uzak durmak gerekmektedir.

Tablo 24

K.M.(s.21)	حسبي ما ذقت من مرارة الزواج..
İ.M. (s.11)	"No more of the bitterness of marriage for me!"
Ç.1.(İng) (s.23)	Benim artık evliliği çekecek halim yok.
Ç.2. (Ar) (s.24)	Evliliğin acısını bir kez tattım ben, bir daha çekecek halim mi var Allah aşkına?
Ç.3. (İng) (s.23)	Yeter gayrı, evlenip başıma dert açamam.
Ö.Ç.	Tattığım evlilik acısı bana yeter.

Cümlenin çevirisinde İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 ve Ç3 anlamsal bir çeviri yapmıştır. “حسبي ما ذقت من مرارة الزواج” ifadesinin birebir karşılığı “tattığım evlilik acısı bana yeter” olmalıydı. İngilizcede birebire yakın bir çeviriyle “No more of the bitterness of marriage for me!” olarak geçen ifade Ç2’de kısmen uyarlanarak eşdeğerlik sağlanmıştır.

Tablo 25

K.M.(s.41) ثم نهض حسين كرشة وأعطاه نقوده. وقبل أن يغادر الدكان اكتشف أنه نسي منديله فرجع مسرعا إلى البيت.
İ.M. (s.21) Eventually Hussain Kirsha rose and paid him, but before he left the shop he discovered that <u>he had forgotten his handkerchief and he hurried back home for it.</u>
Ç.1.(İng) (s.44) Hüseyin Kirşa yavaşça kalktı, parasını verdi ve dükkandan çıktı ama <u>mendilini unuttuğundan hemen geri döndü.</u>
Ç.2. (Ar) (s.45) Hüseyin Kirşa yavaşça kalktı, parasını verdi ve dükkandan çıktı, <u>ama mendilini unutmuş olduğundan tekrar geri döndü aldı ve dışarı çıktı.</u>
Ç.3. (İng) (s.41) Hüseyin Kirşa kalktı ve parasını ödeyip dışarı <u>çıkacakken mendilini evde bıraktığını fark edince hemen eve döndü.</u>
Ö.Ç. Hüseyin Kirşa kalktı ve parasını ödedi, dışarı çıkmadan önce mendilini unuttuğunu farketti ve hemen eve döndü.

Cümlede geçen “اكتشف أنه نسي منديله فرجع مسرعا إلى البيت” ifadesi “mendilini unuttuğunu farketti ve hızla eve döndü” manasına gelir. Dolayısıyla Hüseyin Kirşa’nın mendilini unuttuğu ve hızla geri döndüğü yerin evi olduğu anlaşılmaktadır. İngilizce çeviri buna uygundur. Yine İngilizceyi ara dil kabul eden Ç3’te bu anlatıma uygun bir çeviri yapmıştır. Ancak Ç1’de “ev” ifadesi hiç geçmediğinden sanki mendilini unutup döndüğü yerin dükkân olduğu anlaşılmaktadır. Ç2’de ise bunun

üzerine “aldı ve çıktı” ifadesi de eklenerek mendilin unutulduğu yerin dükkân olduğu anlamı iyice aşık olmaktadır. Aynı zamanda “aldı ve çıktı” ifadeleri kaynak metinde olmadığından eklemidir ve burada anlamı bozmuştur.

Tablo 26

K.M.(s.47)	نعم, الجار يحمي جارتَه, لا أن يهاجمها..
İ.M. (s.23)	No. A neighbor should protect a neighbor, <u>not insult them</u> .
Ç.1.(İng) (s.50)	Hayır, komşu komşuyu korumalı, <u>rahatsız etmemeli</u> .
Ç.2. (Ar) (s.51)	Hayır, ama komşu komşuyu korumalı, <u>rahatsız etmemeli</u> .
Ç.3. (İng) (s.47)	Hayır. Bir komşunun bir komşusuna <u>hakaret etmesi değil</u> , onu koruması gerekir.
Ö.Ç.	Hayır. Bir komşunun, komşusunun şerefini iki paralık etmesi değil, onu koruması gerekir.

Birebir çeviride ona saldırmamalı manasına gelen “لا أن يهاجمها” ifadesi İngilizcede hakaret etmek, aşağılamak, şerefini iki paralık etmek manalarına gelen “insult” kelimesi ile karşılanmış. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 kelimeyi “rahatsız etmek”, Ç2 ise “hakaret etmek” olarak almışlardır. Kaynak metinden doğrudan çeviri yapan Ç2’de ifadeyi “rahatsız etmek” şeklinde çevirmiştir. Kaynak metinde verilmek istenen mesaj dikkate alındığında “insult” kelimesinin anlamlarından olan “şerefini iki paralık etmek” deyiminin kullanılmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Tablo 27

K.M.(s.50)	هو تاجر مخدرات اعتاد العمل تحت جنح الظلام...
İ.M. (s.25)	He was a narcotics peddler and accustomed to doing his business <u>under a veil of</u>

<u>darkness.</u>
Ç.1.(İng) (s.53) Kirşa bir uyuşturucu madde tutkunuydu, işlerini <u>perde arkasında</u> yürütürdü.
Ç.2. (Ar) (s.55) Kirşa uyuşturucu madde müptelasıydı, bu tür işleri <u>perde arkasından</u> yürütürdü.
Ç.3. (İng) (s.50) Kirşa bir uyuşturucu satıcısıydı ve bu işleri <u>karanlığın perdesi ardında</u> yürütürdü.
Ö.Ç. Kirşa bir uyuşturucu satıcısıydı ve bu işleri geceleri gizlice yürütürdü.

Cümlede geçen “هو تاجر مخدرات” ifadesi İngilizce metinde ve İngilizceyi ara dil kabul eden Ç3’te uyuşturucu satıcısı manasıyla doğru kullanılmıştır. Ancak Ç1 ve Ç2 “uyuşturucu madde tutkunu/müptelası” ifadeleriyle yanlış bir çeviri yapmışlardır.

Cümlenin son kısmındaki “تحت جنح الظلام” terkibi ise bir deyim olup gece vakti manasına gelmektedir. İngilizce metinde birebir çeviri yöntemiyle “under a veil of darkness” olarak çevrilen ifade Ç1 ve Ç2’de perde arkası Ç3’te yine İngilizce metinden birebir çeviri ile “karanlığın perde arkası” olarak çevrilmiştir. Terkibin deyimsel anlamı dikkate alındığında Kahveci Kirşa’nın uyuşturucu satışı işini gizlice yaptığı anlaşılmaktadır. Bu manada tüm çeviriler eşdeğerliği sağlamıştır. Ancak deyimsel ifadeden de anlaşılacağı üzere bu işi yaptığı vakit gece vaktidir. Ç1 ve Ç2 verdiği karşılıklarda gece ve karanlık vurguları olmadığından bu anlam eksik kalmaktadır. Gece vakti ve gizlice ifadeleri birlikte kullanıldığında deyim in ifade ettiği mananın Türkçede karşılanacağı değerlendirilmektedir.

Tablo 28

K.M.(s.79)	إنه رجل والرجل لا يعيبه شيء!
İ.M. (s.39) He is a man and <u>men don't care about anything!</u>	
Ç.1.(İng) (s.83) O erkektir ve <u>erkekler hiçbir şeye aldırılmazlar.</u>	
Ç.2. (Ar) (s.84) O erkektir ve erkek dediğin de kusursuz olmaz.	

Ç.3. (İng) (s.79)

O bir erkek ve erkekler hiçbir şeyi umursamaz.

Ö.Ç.

O bir erkek ve erkekler hiçbir şey için ayıplanmaz.

Cümlenin ikinci kısmının İngilizce çevirisi “erkek hiçbir şeyi umursamaz” manasına gelen “men don't care about anything” olarak verilmiştir. İngilizceden Türkçeye yapılan Ç1 ve Ç3'te de benzer anlamlarda çevrilmiştir. Kaynak metinde geçen “يعيبه” kelimesinin aldırma manasına gelen “care” olarak çevrildiği görülmektedir. Kelimenin anlamı sözlükte (Mutçalı, 1995: 613) geçen “bir kusur ya da ayıp ile suçlamak” olarak aldığımızda “erkekler hiçbir şey için ayıplanmaz” anlamına ulaşırız. Bu anlam bize romanın yazıldığı toplumda ve zaman dilimindeki sosyolojik bir durumu sergilemektedir. Oysa “erkekler hiçbir şeyi umursamaz” şeklindeki çeviride erkeklerin karakteristik bir özelliğinden bahsedilmektedir ve anlatılmak istenen sosyolojik olgu çeviride kaybolmaktadır. Kaynak metinden doğrudan yapılan Ç2'de “erkek dediğin de kusursuz olmaz” çevirisi her ne kadar diğerlerine göre farklı olsa da bahsi geçen sosyolojik olguyu yansıtmada konusunda zayıf kalmıştır.

Tablo 29**K.M.(s.83)**

أنا لا أحرق إلا صنفا واحدا.

أنت لا تحرق إلاي

İ.M. (s.41)

I only burn one kind. It's me you burn!

Ç.1.(İng) (s.87)

Ben yalnızca bir ateşle yanarım. Senin yaktığın benim.

Ç.2. (Ar) (s.87)

Ben yalnız bir ateşle yanarım. Sen yanacaksın ha daha neler.

Ç.3. (İng) (s.83)

Ben bir tek tür afyon çekerim. Peki ben neler çekiyorum.

Ö.Ç.

Ben tek bir şey yakarım. Senin yaktığın benim.

Yukarıdaki cümle Kahveci Kirşa ile karısı arasında geçen bir tartışmadan alınmıştır. Kirşa uyuşturucu kullanan ve eşcinsellik arzuları olan birisidir. Eşinin kendisini sorguya çektiği bir esnada eşinin eşcinsel münasebetlerini kastederek sorduğu “ya öteki afyon” sorusuna Kirşa’nın verdiği cevap ve eşinin mukabelesi alınmıştır.

Cümlede geçen yakmak manasına gelen “أحرق” ifadesi burada içtiği uyuşturucuyu ateşle yaktığından kinaye kullanılmıştır. İngilizce metinde bu ifade birebir “burn” şeklinde çevrilmiştir. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1’de İngilizce’den birebir çeviri yapmış ve “Ben yalnızca bir ateşle yanarım” ifadesiyle karşılamıştır. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç3 ise anlamsal çeviri yapmış ve İngilizce metindeki “burn” kelimesini “afyon çekmek” ifadesiyle karşılamıştır. Kaynak metinden doğrudan çeviri yapan Ç2’de aynen Ç1 ile aynı cümleyi kullanmıştır.

Cümlenin ikinci kısmı yani Kirşa’nın karısının cevabı olan “أنت لا تحرق إلاي” ifade İngilizce metinde yine birebir çevrilerek “It's me you burn!” şeklinde karşılık bulmuştur. Ç1’de İngilizceden birebir çeviri yöntemi ile “senin yaktığın benim” şeklinde çevirmiştir. Ç3 yine anlamsal çeviriye devam etmiştir. Kaynak metinden doğrudan çeviri yapan Ç2 ise “Sen yanacaksın ha daha neler.” şeklindeki çeviri ile kaynak metinde olmayan bir ifadeyi oradan ilham alarak kullanmış, uyarlama bir çeviri stratejisi uygulamıştır.

Tablo 30

K.M.(s.101)	والحق أعنى هذا الشاب الرقيق..
İ.M. (s.50)	The truth is that I am referring to that dissolute youth.
Ç.1.(İng) (s.106)	Gerçek şu ki ahlaksız oğlandan bahsetmek istiyorum.

Ç.2. (Ar) (s.107)

Doğrusu uyuşturucu düşkünlüğünden söz etmek istiyorum, ayrıca kahveye gelen gençten.

Ç.3. (İng) (s.101)

İşin gerçeği şu ki ahlaksız genç adamdan söz ediyorum.

Ö.Ç.

Aslında şu ahlaksız genç adamdan söz ediyorum.

Cümle İngilizceye birebir çevrilerek ve oradan da Ç3 aracılığıyla Türkçeye birebir çevrilerek eşdeğerlik sağlanmıştır. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1’de “istiyorum” ifadesi eklemidir ancak cümlenin anlamını bozmamıştır. Arapçadan doğrudan çeviri yapan Ç2’de ise kaynak metinde bahsedilen şey tek bir unsurken onu çeviride “uyuşturucu düşkünlüğünden” ve “kahveye gelen gençten” ifadeleriyle ikiye çıkardığını görülmektedir. Kaynak metinden olmayan bir ekleme yapılmış ve cümlenin anlamsal eşdeğerliği bozulmuştur.

Tablo 31**K.M.(s.160)**

فقال المعلم كرشة بشيء من الفتور: نحن في الخدمة يا سي السيد..

ولم يرغب عن المرشح فتوره, فقال برقة: نحن جميعا أبناء حي واح, وكلنا إخوان..

İ.M. (s.78)

"We are at your service, sir.

" Kirsha's stiffness did not escape the candidate, who said politely, "We are all sons of the same district, we are all brothers!"

Ç.1.(İng) (s.168)

Hizmetinizdeyiz efendim.

Kırşa'nın katılığı adayı kaçırmadı, terbiyeli bir tavırla konuştu. “Hepimiz aynı yerin çocuklarıyız, hepimiz kardeşiz.”

Ç.2. (Ar) (s.169)

Kırşa yumuşak ve sakin bir tavırla karşılık verdi: Hizmetinizdeyiz efendim...

Adam onun yumuşaklığına uygun bir nezaket gösterdi: Hepimiz aynı yerin çocuklarıyız ve hepimiz kardeşiz!..

Ç.3. (İng) (s.157)

“Hizmetinizdeyiz efendim.”

Kirşanın soğuk davrandığının farkına varan aday, kibar bir sesle “Hepimiz aynı mahallenin çocuklarıyız, hepimiz kardeşiz!” dedi.

Ö.Ç.

Kirşa soğuk bir tavırla karşılık verdi: Hizmetinizdeyiz efendim...

Onun sağık tavrı adayın gözünden kaçmadı, kibarca: “Hepimiz aynı semtin çocuklarıyız ve hepimiz kardeşiz!” dedi.

Cümlenin başında geçen ve Kirşa'nın “hizmetinizdeyiz efendim” derken ki durumunu ifade eden “soğuk bir şekilde” diye tercüme edebileceğimiz “بشيء من الفتور” ifadesi İngilizce metinde çıkartılmıştır. Dolayısıyla İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 ve Ç3'te de bu ifade yer almamıştır. Kaynak metinden doğrudan çeviri yapan Ç2'de ise “yumuşak ve sakin bir tavırla” şeklinde yanlış bir tercüme yapılmıştır. Aradaki sıcaklığın kaybolması dolayısıyla ılıma manasına gelen “الفتور” kelimesinin her ne kadar sözlükte (Mutçalı, 1995: 644) “sakin” anlamına gelen bir karşılığı da olsa metnin bağlamında Kirşa'nın sıcak olmayan soğuk bir tavırla konuştuğu anlaşılmaktadır. Kelimenin “yumuşak” manasına gelen bir anlamı ise yoktur.

Cümlenin ikinci kısmında geçen “ولم يرغب عن المرشح فتوره” ifade İngilizce metinde “Kirsha's stiffness did not escape the candidate” olarak karşılık bulmuştur. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 “adayın gözünden kaçmadı” şeklinde tercüme edilmesi gereken yeri hata yaparak “Kirşa'nın katılığı adayı kaçırmadı” şeklinde tercüme etmiştir. Yine Ç3 ise cümle yapısını değiştirerek cümledeki olumsuzluğu kaldırmış ama anlamsal eşdeğerliği koruyarak “Kirşa'nın soğuk davrandığının farkına varan aday” şeklinde tercüme yoluna gitmiştir. Ç2 ise cümlenin ilk kısmında yaptığı hatayı tekrar ettirmiş ve “onun yumuşaklığına uygun bir nezaket” şeklinde kaynak metinde yer almayan bir ifadeyle karşılama yoluna giderek anlamsal eşdeğerliği sağlayamamıştır.

Tablo 32

K.M.(s.201) وتبعها الرجل وهو يقول لنفسه بارتياح: وفرنا تعب يومين أو ثلاثة أيام.
İ.M. (s.96) The man followed her, saying to himself delightedly, "We have saved ourselves two or three days groundwork already."
Ç.1.(İng) (s.207) Adam hoşnut bir halde söylenerek onu izledi, "İyi oldu bu!"
Ç.2. (Ar) (s.210) Adam gayet memnun bir halde söylenerek onun ardından bindi. "Zor oldu ama iyi oldu."
Ç.3. (İng) (s.196) Adam onu izlerken kendi kendine sevinçle, "İki veya üç günlük altyapı çalışmasından kurtulduk bile," dedi.
Ö.Ç. Adam onu izlerken kendi kendine sevinçle, "İki veya üç günlük yorgunluktan kurtulduk." dedi.

Cümledeki birebir çeviri ile "iki üç günlük yorgunluktan tasarruf ettik" manasına gelen "وفرنا تعب يومين أو ثلاثة أيام" ifadesi İngilizce metinde "We have saved ourselves two or three days groundwork already." olarak karşılanmıştır. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç3 cümleyi "İki veya üç günlük altyapı çalışmasından kurtulduk" şeklinde birebir çeviriyle eşdeğerliği sağlayarak çevirmiştir. Yine İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 ifadeyi Türkçeye uyarlayarak "İyi oldu bu" şeklinde çevirmiştir. Aynı şekilde Ç2'de ifadeyi uyarlayarak "Zor oldu ama iyi oldu" şeklinde çevirmiştir.

Tablo 33

K.M.(s.239) يسرني أن أطلعك على مدرستي, وأنتك فتشت فصولها بنفسك.
İ.M. (s.113) Well, I'm pleased that you have seen the school and its departments.

Ç.1.(İng) (s.246) Okulu ve bölümlerini gördüğüne sevindim.
Ç.2. (Ar) (s.244) Okulu ve bölümlerini beğendiğine sevindim.
Ç.3. (İng) (s.244) “Evet, okul ve bölümlerini gördüğüne sevindim.”
Ö.Ç. Sana okulumu göstermem ve senin de sınıflarını bizzat incelemen beni mutlu etti.

Kaynak metnin birebir tercüme ile “Sana okulumu göstermem ve senin de sınıflarını bizzat incelemen beni mutlu etti.” şeklinde çevrilebilecek cümle İngilizce metinde “okulu ve bölümlerini görmem beni sevindirdi” anlamına gelecek şekilde “Well, I'm pleased that you have seen the school and its departments.” olarak çevrilmiştir. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 ve Ç3'te de benzer çeviriler yapılmıştır. Ç2 ise kaynak metinde olmamasına rağmen “beğenme” ifadesi yer alarak anlamsal bir kayma yaşanmıştır. Diğer metinler kısmen eşdeğerliği sağlarken, Ç2'de anlamsal olarak eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Tablo 34

K.M.(s.243) لا فائدة ترجى من الأحياء, وقليل من الموتى ذو نفع..!
İ.M. (s.115) "There's no profit in the living and very few of the dead are any good!"
Ç.1.(İng) (s.250) “Yaşayanın yararı yok, bir iki ölüden de ne çıkar?”
Ç.2. (Ar) (s.248) Yaşayanlardan yarar yok, yararı dokunacak olan da ölü, ne farkeder?
Ç.3. (İng) (s.235) “Yaşayanlardan bir şey kazandığımız yok, ama ölüler de pek bir şey getirmiyor!”
Ö.Ç. “Yaşayanlardan bir şey kazandığımız yok, ama ölülerinde pek azı işe yarar.”

Cümlenin ikinci olan “وقليل من الموتى ذو نفع” ifadesi İngilizce metinde “ölülerinde çok azı iyi” manasında “very few of the dead are any good” olarak çevrilmiştir. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 ifadeyi “bir iki ölüden de ne çıkar” ve Ç3 “ölüler de pek bir şey getirmiyor” şeklinde çevirmişlerdir. Arapça metinden doğrudan çeviri yapan Ç2 de “yararı dokunacak olan da ölü, ne farkeder” şeklinde kaynak metinde karşılığı olmayan bir ifade kullanmıştır. “Ölülerden de faydası olan azdır” şeklinde birebir olarak anlamlandırabileceğimiz ifadenin eşdeğerliği Ç1 ve Ç3’te kısmen sağlanmıştır.

Tablo 35

K.M.(s.262) وإذا تضاعف عددكم بهذا الزواج فثروتي كفيلة بإشباع أطماعكم جميعا.
İ.M. (s.124) If your number should be increased by my new marriage, it won't matter, because my fortune is large enough to satisfy all your desires."
Ç.1.(İng) (s.268) Yeni evliliğim sizi kaygılandırmasın, çünkü param hepinizi doyuracak kadar çok.
Ç.2. (Ar) (s.266) Yeni evliliğim sizi kaygılandırmasın, çünkü servetim hepinizi doyuracak kadar çok.
Ç.3. (İng) (s.253) Yeni kardeşleriniz olursa telaşlanmayın, çünkü servetim hepinize yetecek kadar büyük.
Ö.Ç. Bu evlilik ile kardeş sayınız artar diye telaşlanmayın çünkü servetim hepinize yetecek kadar büyük.

Cümlenin ilk kısmında geçen “وإذا تضاعف عددكم بهذا الزواج” ifadeyi “Bu evlilik ile sayınız arttığında” şeklinde birebir çeviri ile karşılayabileceğimiz ifadede kaynak metin yazarının kastettiği mana bu yeni evlilik ile doğacak çocuklardan dolayı mevcut kardeşlerin sayısının artacağıdır. İngilizce metinde bu ifade “yeni evliliğimle sayınız artacaksa da” olarak anlayabileceğimiz “If your number should be increased by my new marriage” olarak birebir çevrilmiş ve eşdeğerlik sağlanmıştır. İngilizceyi

ara dil kabul eden Ç1 bu ifadeyi “Yeni evliliğim sizi kaygılandırmasın” şeklinde ve Ç3 “Yeni kardeşleriniz olursa telaşlanmayın” şeklinde çevirmiştir. Her iki çeviride de İngilizce metinle olan eşdeğerlik kısmen sağlanmıştır. Hem yeni evlilik hem de sayılarının artmasını bir arada ele alan bir çeviri İngilizce metinle olan eşdeğerliği sağlayabilirdi. Kaynak metinden doğrudan çeviri yapan Ç2 ise “Yeni evliliğim sizi kaygılandırmasın” şeklinde Ç1 ile aynı ifadeyi kullanmıştır. Daha önceki örneklerde de görüldüğü üzere Ç2’nin üzerinde kronolojik olarak kendisinden önce yapılan Ç1 etkisi açık olarak görülmektedir.

Tablo 36

K.M.(s.249) ولكم ذكر هذا الموقف فيما تلا ذلك من أيام متعجبا من نسيان ما ينبغي أن يذكره لأول وهلة!
İ.M. (s.118) In days to come he was often amazed at his frequent lapses of memory.
Ç.1.(İng) (s.257) Son günlerde belleğine hiç güven olmuyordu.
Ç.2. (Ar) (s.253) Son günlerde ilk hatırlaması gereken şeyleri unutur olmuştı.
Ç.3. (İng) (s.241) İlerleyen günlerde de bu unutkanlığı devam edecekti.
Ö.Ç. İlerleyen günlerde ilk hatırlaması gereken şeyi unuttuğu bu durumu şaşkınlıkla anımsayacaktı.

Cümlenin çevirisi İngilizce metinde “İlerleyen günlerde bu unutkanlığına şaşıracaktı” manasına gelen “In days to come he was often amazed at his frequent lapses of memory.” cümlesiyle karşılaşmıştır. Yine İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 bu cümleyi Türkçeye uyarlayarak “Son günlerde belleğine hiç güven olmuyordu.” şeklinde ve Ç3 serbest olarak “İlerleyen günlerde de bu unutkanlığı devam edecekti.” şeklinde çevirmişlerdir. “İlk hatırlaması gereken şeyleri unutması” anlamına gelen “نسيان ما ينبغي أن يذكره لأول وهلة!” ifadesi İngilizce metinde çıkartılmış dolayısıyla

İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 ve Ç3'te de bu ifade kullanılmamıştır. Arapçadan doğrudan yapılan çeviri olan Ç2'de "ilk hatırlaması gereken şeyleri unuttur" ifadesi kullanılmış ancak cümlelerin kalan kısımları uyarılma yapılarak çevrilmiştir. "Bu durumu hatırladı" manasına gelen "ذكر هذا الموقف" ifadesi hiçbir tercümede yer almamıştır. Cümlelerin Türkçe çevirisi "İlerleyen günlerde ilk hatırlaması gereken şeyi unuttuğu bu durumu şaşkınlıkla hatırlayacaktı" şeklinde olabilirdi.

Tablo 37

K.M.(s.287) وخبا غضبه قبل أن تتم كلامها! قهر غضبها غضبه فأماته في صدره وكأنه كان يشعله الماء وتطفئه النار.
İ.M. (s.134) Before she finished his anger had subsided.
Ç.1.(İng) (s.293) Hamide sözlerini bitirmeden Abbas'ın öfkesi yatışmıştı.
Ç.2. (Ar) (s.290) Hamide daha sözünü bitirmeden Abbas'ın hali değişmiş, öfkesini üzerine su dökülen ateş gibi kızın daha baskın çıkan öfkesi öldürüvermişti.
Ç.3. (İng) (s.275) Hamide sözünü bitirmeden Abbas'ın öfkesi yatışmıştı
Ö.Ç. Hamide daha sözünü bitirmeden kızın daha baskın çıkan öfkesi Abbas'ı bastırmış, öfkesini üzerine su dökülen ateş gibi söndürmüştü.

Metinde geçen "قهر غضبها غضبه فأماته في صدره وكأنه كان يشعله الماء وتطفئه النار" kısmı İngilizce metinde ve kendisini ara dil kabul eden Ç1 ve Ç3'te hiç geçmemektedir. İngilizce metin için bir çıkarma stratejisi söz konusuysen Ç1 ve Ç3 için birebir çeviri söz konusudur. Kaynak metnin dili olan Arapçadan doğrudan çeviri yapan Ç2 ise bu kısmı "öfkesini üzerine su dökülen ateş gibi kızın daha baskın çıkan öfkesi" olarak çeviriye yansıtılmıştır.

Tablo 38

K.M.(s.298) يا عباس أضغ إليّ كما ينبغي لشاب شهد له جميع أهل الزقا بالعقل واللفظ, <u>عد إلى التل الكبير في أول فرصة, بل اليوم إن سمعت وأطعت</u>
İ.M. (s.139) "Abbas, please listen to me like the nice sensible fellow you are. Take my advice. Go back to Tell el-Kebir today."
Ç.1.(İng) (s.302) Abbas, lütfen, beni akıllı, iyi bir dostun olarak dinle. Öğüdüme kulak ver. Bugün Tell el-Kebir'e dön.
Ç.2. (Ar) (s.302) Abbas, dedi beni sokaktaki herkesin şهادet ettiği akıllı ve iyi bir dostun olarak dinle. Tel el-Kebîr'e dön, hem de ilk fırsatta.
Ç.3. (İng) (s.285) Abbas sen akılı başında iyi bir insansın, lütfen beni dinle. Tavsiyeme uy. Bugün Tel el-Kebir'e dön.
Ö.Ç. Abbas sen akılı başında iyi bir insansın, lütfen beni dinle. Tavsiyeme uy. ilk fırsatta Tel el-Kebîr'e dön, hatta bugün.

Kaynak metinde geçen "عد إلى التل الكبير في أول فرصة, بل اليوم" ifadesi İngilizce metinde "Go back to Tell el-Kebir today" şeklinde kaynak metindeki "الكبير" kısmı çıkartılarak çevrilmiştir. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 ve Ç3'te de durum aynıdır. Arapçadan doğrudan çeviri yapan Ç2'de ise "اليوم" kelimesi çıkartılmıştır. Doğru çeviri "ilk fırsatta Tel el-Kebîr'e dön, hatta bugün." şeklinde hiç çıkarma yapmadan eşdeğerliği koruyacak şekilde yapılabilirdi.

Tablo 39

K.M.(s.306) فلم يعد يعرف غريما له في دنياه سواها.

İ.M. (s.142) ...and he quite forgot that he had any enemy other than her.
Ç.1.(İng) (s.309) Başka bir düşmanı olduğunu unuttu.
Ç.2. (Ar) (s.309) Başka bir düşmanı olduğunu unuttu.
Ç.3. (İng) (s.292) ...ve asıl düşmanının Hamide olduğunu anladı.
Ö.Ç. Artık dünyasında ondan başka bir düşman tanımıyordu

Yukarıda geçen metnin İngilizce çevirisi serbest çeviri yöntemiyle yapılmış ve “he quite forgot that he had any enemy other than her” olarak karşılanmıştır. Ç2’nin Ç1’den esinlenerek “Başka bir düşmanı olduğunu unuttu” şeklinde bir çeviri yaptığını görmekteyiz. Arapça metinde geçen “في دنياه” ifadesi hiç bir çeviride yer almamaktadır. “Artık dünyasında ondan başka bir düşman tanımıyordu” şeklinde birebir tercüme edilebilecek cümle tüm çevirilerde anlamına göre çevrilmiştir.

3.4 Kültürel Mesafeden Kaynaklı Yaşanan Çeviri Kayıpları

Çeviri faaliyeti aynı zamanda kültürel bir aktarımdır. Kültürü oluşturan öğelerden olan din, tarih, gelenek ve görenekler de çeviri aracılığıyla hedef dilin okuyucusuna aktarılır. Deyimler, atasözleri, özdeyişler olarak karşımıza çıkabilecek bu kültürel kodlar bazen de dua, beddua, temenni ifadeleri olarak çıkabilmektedir. Böyle durumlarda birebir çeviri stratejisini kullanmak genellikle çeviri kaybına neden olmaktadır. Çeviri kaybını azaltmak için yapılması gerekenlerin başında kaynak dilin kültürünü ve kültürel kodlarını iyice öğrenmek ve hedef dilde buna karşılık kullanılabilir terkipleri araştırmak gerekmektedir.

Tablo 40

K.M.(s.12)	والرزق رزق الله والفضل فضله
-------------------	-----------------------------

İ.M. (s.6) Man's provider is God and it is to God that any excess is due.
Ç.1.(İng) (s.12) İnsanın yardımcısı Allah'tır ve başkalarına yardım etmek Allah'a borçtur.
Ç.2. (Ar) (s.13) Rızık, Allah'ın rızkıdır. O verir. Lütuf. O'nun lütfudur, bağışlayan da O'dur.
Ç.3. (İng) (s.12) İnsanın rızkını veren Allah'tır ve fazlasını Allah yolunda harcamalıyız.
Ö.Ç. Rızık Allah'ın rızkıdır ve lütuf da onundur

“Rızık Allah'ın rızkıdır ve lütuf da onundur” anlamına gelen yukarıdaki cümlelerin Arapçadan doğrudan yapılan çevirisinde “O verir” ve “bağışlayanda O'dur” ifadeleri metni orijinalinde olmayıp açıklama yoluna gidilmiştir. Geriye kalan kısım birebir çeviridir ve Arapça metne eşdeğerdir. İfade edilmek istenen mana yapılan bir yardımdan dolayı yardım yapılanı, o rızık veren ve yardım etmesini sağlayanın Allah olduğu anlatılmak istenmiştir. Tüm çeviriler bu manayı hissettiren anlamlar vardır.

Tablo 41

K.M.(s.16) <u>وبدعوا سهرة جديدة لا تنتهي حتى يتبين الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر...</u>
İ.M. (s.8) There they started a small party which would not end until the dawn gave enough light to distinguish "a black from a white thread".
Ç.1.(İng) (s.16) Artık <u>tan yeri ağarana kadar</u> sürecek olan bir toplantı başlamış demektir.
Ç.2. (Ar) (s.17) <u>Beyaz siyahtan ayrılana yani tan yeri ağarana kadar</u> sürecek olan yeni bir gece toplantısı başlamış demektir.

Ç.3. (İng) (s.16)

Burada başlattıkları küçük çaplı eğlence şafağa kadar sürdü, ancak ortalık “beyaz iplik siyah iplikten ayırt edilecek kadar” aydınlanınca sona erdi.

Ö.Ç.

Burada başlattıkları küçük çaplı eğlence tan yeri ağarana kadar bitmezdi.

Cümledeki “حتى يتبين الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر” ifadesi Arapça günün ilk ışıklarıyla sabahın başladığını anlatan bir deyimdir. Aynı kullanım Kur’an’da orucun başlama saati bildirmek amaçlı kullanılmıştır (el-Bakara 2/187). Bu deyimın manası Türkçeye “tan yerinin ağarması” veya “şafak vakti” olarak çevrilebilir. İngilizce metinde birebir çeviri yöntemi kullanmış ve bu ibareyi “a black from a white thread” olarak çevirmiştir. İngilizceyi ara dil olarak kullanan Ç3 ise zaten şafak manasına gelen bu ifadeyi hatalı olarak “şafağa kadar sürdü, ancak ortalık ‘beyaz iplik siyah iplikten ayırt edilecek kadar’ aydınlanınca sona erdi” şeklinde aynı zaman dilimini bildiren farklı ifadelermiş gibi metne de ekleme yaparak hatalı çevirmiştir. Buradaki hatanın bahsi geçen ifadenin deyimsel manasının bilinmemesi olduğu düşünülmektedir. Ç1 aynı hataya düşmemiş İngilizce metindeki ifadeyi birebir çevirmektense Türkçeye uyarlayarak “tan yeri ağarana kadar” ifadesiyle eşdeğerliği sağlamıştır. Doğrudan Arapçadan yapılan Ç2 ise hem birebir çeviriyi kullanmış hem de “yani” ile başlayan bir açıklama cümlesi koyarak uyarlama yapmıştır. Kronolojik sıra gözetildiğinde Ç2 deki “tan yerinin ağarması” deyiminin Ç1’den esinlenerek kullanıldığı düşünülmektedir. Daha önceki örneklerde de görüldüğü gibi aynı metnin daha önceki çevirilerinin sonraki çeviriler üzerindeki etkisi büyüktür.

Tablo 42**K.M.(s.24)**

والزواج نصف الدين يا حبيبتى...

İ.M. (s.13)

'marriage is one half of religion.'

Ç.1.(İng) (s.26)

Evlenmek dinin yarısıdır.

Ç.2. (Ar) (s.27) Evlenmek dinin yarısıdır.
Ç.3. (İng) (s.25) Evlilikte hayır vardır.
Ö.Ç. Nikâhta keramet vardır.

Birebir tercüme ile “evlilik dinin yarısıdır” şeklinde anlaşılabilir ifade İngilizce metin de ve Ç1 ile Ç2 birebir olarak çevrilmiş. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç3’te Türkçedeki benzer bir ifadeye uyarlama yapılarak “Evlilikte hayır vardır.” olarak çevrilmiştir. Her iki çeviride de anlam kaybı olmamasına rağmen Ç3’teki ifade Türkçe okuyucusunun zihin dünyasına doğrudan hitap ettiği için daha tercih edilebilir görünmektedir.

Tablo 43

K.M.(s.29) كما قلت امرأة فاشلة, يصدق عليك المثل ((باب النجار مخلع)).
İ.M. (s.15) Just as I said, you are a failure and you only go to prove the saying: 'It's always the carpenter's door that's falling apart.'"
Ç.1.(İng) (s.32) Dediğim gibi sen beceriksizin tekisin ve ikide bir “Terzi kendi söküğünü dikemez” demekten başka bir şey bilmezsin.
Ç.2. (Ar) (s.33) Dediğim gibi beceriksizin tekisin ve ikide bir, Marangozun kapısı bozuktur, yok efendim “Terzi kendi söküğünü dikemez.” demekten başka bir şey bilmezsin.
Ç.3. (İng) (s.30) Dediğim gibi başarısız olan sensin, “Terzi kendi söküğünü dikemez” sözünü haklı çıkarıyorsun.
Ö.Ç. Dediğim gibi başarısız bir kadınsın, “Marangozun kapısı bozuktur.” Sözünü haklı çıkartıyorsun.

Cümlede geçen “marangozun kapısı kırıktır” manasına gelen “باب النجار مخلع” deyimsel ifadesinin karşılığı İngilizce metinde birebir olarak “It's always the carpenter's door that's falling apart” şeklinde tercüme edilmiş. Hem İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 ve Ç3 hem de Arapçadan doğrudan çevir olan Ç2 bu ifadeyi “Terzi kendi söküğünü dikemez” olarak çevrilmiş. Zira bahsi geçen ifade bir deyimdir ve deyimler, belirli bir düşünceyi, duyguyu ya da durumu ifade etmek maksadıyla birden fazla kelimenin bir arada kullanılmasıyla oluşturulmuş kalıplaşmış ifadelerdir. Deyimler, bir dilin anlatım zenginliğini, o dili konuşan insanların ortak tarihini, yaşam şeklini, geleneklerini ve alışkanlıklarını belirten önemli kanıtlar sağlarlar (Özkan ve Gündoğdu, 2011: 1135). Bazı deyimlerin birebir çevrilmesi anlam kaybına yol açabilir. Bu sebeple deyimler genellikle kaynak dildeki ifade edilen anlama yakın anlamlı hedef dildeki bir deyimle karşılanması yoluna gidilmesi özellikle edebi yazın çevirilerinde sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Cümlede geçen diğer bir ifade olan “يصدق عليك المثل” bir sözü doğrulamak manasına gelir. Bu manada İngilizce metin ve ondan Türçeye çevrilen Ç3 doğrudur. Ç1 ve Ç2’deki “demekten başka bir şey bilmezsin” ifadeleri hem kelime karşılıkları açısından hem de söz dizilimi açısından doğru ifadeler değildir. Yine burada da Ç2’nin kendisinden önce yapılan Ç1’den etkilendiğini ve onun hatasını olduğu gibi kendi çevirisine taşıdığını görmekteyiz.

Tablo 44

K.M.(s.108)	لا حول ولا قوة إلا بالله, اللهم أصلح الحال..
İ.M. (s.54)	There is neither might nor power but in God. May God do what He can to patch things up.
Ç.1.(İng) (s.114)	Ne güç ne kuvvet önemli, her şeyin başı Allah! Her şey Allah’ın isteğiyle olur.
Ç.2. (Ar) (s.115)	Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh, her şey Allah’tan! Yarabbi, sen bizi ıslah et.
Ç.3. (İng) (s.108)	Allah’tan başka tanrı yoktur. Allah bu durumu düzeltmek için ne mümkünse yapsın.

Ö.Ç.

Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh, Yarabbi, sen bizi ıslah et.

Kaynak metinden doğrudan çeviri yapan Ç2’de kültürel ödünçleme stratejisi kullanılarak “لا حول ولا قوة إلا بالله” latinize edilip olduğu gibi kullanılmıştır. İngilizce metinden ve onu ara dil kabul eden çevirilerde ise birebir çeviri stratejisi kullanılmıştır. Bahsi geçen ifade bizim kültürümüzde de sıklıkla kullanılan bir ifade olduğundan dolayı kültürel ödünçleme stratejisini burada kullanmak oldukça uygundur.

Aynı zamanda” güç ve kuvvet yalnızca Allah’a aittir” manasına gelen cümle İngilizceye birebir olarak doğru çevrilmiş ancak İngilizceden Türkçeye yansımaları olan Ç1 ve Ç3 hatalı olarak çevrilmiştir. Zira Ç3’te geçen “Allah’tan başka tanrı yoktur” ifadesinin Arapça karşılığı “لا إله إلا الله” şeklindedir.

Cümlenin ikinci kısmında geçen ve “Allah halimizi düzeltsin” diyebileceğimiz “اللهم أصلح الحال” ifade İngilizce metinde “May God do what He can to patch things up.” ve Ç3’te buradan birebir çeviri ile “Allah bu durumu düzeltmek için ne mümkünse yapsın” şeklinde çevrilmiştir. Ç1 ise “Her şey Allah’ın isteğiyle olur” ile karşılık vererek hem kaynak metinden hem de ara metinden oldukça bağımsız bir çeviri yoluna gitmiştir. Doğrudan kaynak metinden çeviri yapan Ç2 de “Yarabbi, sen bizi ıslah et.” şeklinde hedef dilin kültürüne oldukça yakın bir çeviri yapmıştır.

Tablo 45

K.M.(s.112) ..فابتسمت المرأة وقالت أهلا بالحلو الذي هو حلو, ستكون ابنتي عنده وكأنها لم تفارقني
İ.M. (s.55) Her mother smiled and said, "Welcome to him indeed, the sweet boy. My daughter shall be his and it will be as though she had never left me."
Ç.1.(İng) (s.119) Başımızla birlikte bu tatlı çocuğa veririz elbette. Kızım onun olacak ve benden de hiç ayrılmamış gibi olacak.

Ç.2. (Ar) (s.119)

Ümmü Hamide tebessümle karşılık verdi: “Gerçekten halû olan Halû ile siz hoşgeldiniz. Kızım onun olacak ve benden hiç ayrılmamış gibi olacak.”

Ç.3. (İng) (s.112)

Ümmü Hamide gülümseyerek “Hoş geldin delikanlı. Kızım seninleyken benden asla ayrılmamış gibi olacak,” dedi.

Ö.Ç.

Ümmü Hamide gülümseyerek “Adı gibi tatlı delikanlı hoş geldin. Kızım seninleyken benden asla ayrılmamış gibi olacak,” dedi.

Cümlede geçen “أهلا بالحو الذي هو حلو” ifadesinin çevirisi Ç2’de “Gerçekten halû olan Halû ile siz hoşgeldiniz” şeklinde yapılarak sayfa altına “حلو” kelimenin Arapçada “tatlı” manasına geldiği belirtilmiştir. Türkçede ismi Tatlı olan birisine “Tatlıyla hoş geldin Tatlı” hitabına benzer bir ince ayırım verilmeye çalışılmıştır. Ç2 bu ince ayrımı dipnotla aktarmaya çalışmıştır. Diğer çeviriler ise bunu çevirilerine yansıtamamışlardır.

Tablo 46**K.M.(s.114)**

سأدعو لك بالتوفيق, وسأزور سيدنا الحسين وأسأله أن يرعاك و يكتب لك النجاح.
والصبر طيب, والحركة بركة..

İ.M. (s.56)

I'll pray for your success and will visit the tomb of our Lord Hussain and ask him to watch over you and bring you success. Patience is a virtue and it's a blessing to travel.

Ç.1.(İng) (s.120)

Başarman için dua edeceğim ve Hüseyin Efendimizin türbesine sık sık gideceğim, ondan sana göz kulak olmasını ve başarmanı sağlamasını rica edeceğim. Sabır bir erdemdir ve yolculuk hayırlıdır.

Ç.2. (Ar) (s.120)

Başarman için dua edeceğim ve Hüseyin Efendimizin türbesine sık sık gideceğim, seni gözetmesi ve başarmanı sağlaması için yakaracağım. Sabır güzeldir; yolculukta hayır vardır, hareket ve bereket getirir.

Ç.3. (İng) (s.113)

Başarılı olman için dua edeceğim ve Hz. Hüseyin'in mezarını ziyaret edip seni korumasını ve başarılı olmanı sağlamasını isteyeceğim. Sabır bir meziyettir ve seyahat etmek de bir şanstır.

Ö.Ç.

Başarılı olman için dua edeceğim ve Hz. Hüseyin'in mezarını ziyaret edip seni korumasını ve başarılı olmanı sağlamasını isteyeceğim. Sabır bir meziyettir ve tebdili mekânda ferahlık vardır.

Cümlelerin son kısmında geçen “والصبر طيب, والحركة بركة” ifadesi, İngilizce metinde birebir çeviri ile “Patience is a virtue and it's a blessing to travel.” olarak çevrilmiş. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 İngilizceden birebir tercüme yoluyla “Sabır bir erdemdir ve yolculuk hayırlıdır.” şeklindeki çevirisi ile eşdeğerliği korumuştur. Ancak Ç3 “seyahat etmek bir şanstır” ifadesiyle eşdeğerliği sağlayamamıştır. Kaynak metinden doğrudan çeviri yapan Ç2 ise “والحركة بركة” ifadesini hem birebir çeviri ile “hareket ve bereket getirir” şeklinde hem de açılımlama yoluyla “yolculukta hayır vardır” şeklinde çevirerek eşdeğerliği sağlamış fakat bu ikili kullanım hedef dilin yapısını estetik açıdan bozmuştur.

Tablo 47**K.M.(s.156)**

فضحت أم حميدة ضحكة مجلجلة وتمتمت ((الدهن في العتاقى)).

İ.M. (s.76)

"There's plenty of fat on an old rooster!" roared her foster mother.

Ç.1.(İng) (s.164)

“Horoz ölse de gözü çöplüktedir!” dedi annesi.

Ç.2. (Ar) (s.164)
Annesi kıkırdayarak güldü ve mırıldandı: “Kurt koyunu yediği yeri yedi defa dolanır mı?”
Ç.3. (İng) (s.153)
“Yaşlı horozlar yağlı olur!” diye bağırdı üvey annesi.
Ö.Ç.
“Yaşlı tavuk yağlı olur!” diye güldü üvey annesi.

Cümlede geçen ve Araplarda yaşça büyük olanların pek çok açıdan üstün olduğunu ifade etmek için kullanılan “yaşlı tavuk yağlı olur” şeklinde anlayabileceğimiz “الدهن في العتاقى” deyimini bu manasıyla “There's plenty of fat on an old rooster!” olarak çevrilmiştir. Ç1’de kullanılan “Horoz ölse de gözü çöplüktedir” ile Ç2’de kullanılan “Kurt koyunu yediği yeri yedi defa dolanır mı?” deyimlerinin kaynak metinde ve İngilizce metinde karşılıkları olmadığından eşdeğerlik sağlanamamıştır.

Tablo 48

K.M.(s.165)
فخرج الشيخ درويش عن صمته قائلاً وقد بسط ذراعيه: الله يخرّب بيتك!
İ.M. (s.80)
Emerging from his silence, Sheikh Darwish spread his hands wide in blessing and intoned, "May the devil take you!"
Ç.1.(İng) (s.174)
Suskunluğundan sıyrılan Şeyh ellerini açtı ve konuştu, “Şeytan alsın seni!”
Ç.2. (Ar) (s.174)
Suskunluğundan sıyrılan Şeyh kollarını yayarak konuştu: Allah senin evini ocağımı yıksın!..
Ç.3. (İng) (s.162)
Sessizliğinden sıyrılan Şeyh Derviş ellerini hayır duası okumak için açarak “Şeytan seni alıp götürsün” dedi.

Ö.Ç.

Sessizliğinden sıyrılan Şeyh Derviş ellerini açarak “Allah senin evini ocağını yıksın” dedi.

Cümlede geçen “الله يخرب بيتك” ifadesi İngilizce metinde kendi kültüründeki bir lanetleme ifadesi olan "May the devil take you!" karşılanmıştır. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1 ve Ç3 İngilizcedeki bu kullanımı birebir çevirdiğinde ise “şeytan seni alsın” gibi Türkçede hiç kullanımı olmayan bir yapı oluşmaktadır. Arapçadan doğrudan çeviri olan Ç2 ise “Allah senin evini ocağını yıksın!” şeklinde birebir bir tercüme yapmış kısmen eşdeğerliği sağlamıştır. Terkip “evin ocağın yıkılsın” manasında failsiz olarak da kullanılmaktadır.

Tablo 49

K.M.(s.189)	ورغب ساعتئذ أن يدعو الله وأن يتشهد...
İ.M. (s.91)	At that thought he started to pray and to make a declaration of faith, but he was too weak.
Ç.1.(İng) (s.195)	Bu düşünce aklına gelince dua eder ve inancını tazelerdi, ama çok bitkindi.
Ç.2. (Ar) (s.198)	Böyle düşünceler aklına gelince tövbe eder, şehadet getirir, imanını tazelerdi.
Ç.3. (İng) (s.185)	Bunu düşününce Salim Elvan dua edip tekbir getirmeye başlamıştı, ama bunu bile yapamayacak kadar güçsüzdü.
Ö.Ç.	Bunu düşününce Salim Elvan dua edip şehadet getirmeye başlamıştı, ama bunu bile yapamayacak kadar güçsüzdü.

Bu cümlede geçen “أن يدعو الله وأن يتشهد” ifadesi birebir olarak “Allah’a dua eder ve şehadet getirildi” şeklinde olarak tercüme edilebilecek olan ifade İngilizce metinde “dua etmek ve inanç beyanında bulunmak” manasına gelen “to pray and to

make a declaration of faith” ifadesiyle birebir olarak çevrilmiştir. İngilizceyi ara dil kabul eden Ç1’de “dua eder ve inancını tazelerdi” şeklinde kaynak metindeki anlamına eşdeğer bir anlamda çevrilmiştir. Ancak yine İngilizceyi ara dil kabul eden Ç3’e baktığımızda “dua edip tekbir getirmek” olarak çevrildiğini görmekteyiz. İnanç beyanında bulunmak ile tekbir getirmek hem anlam olarak hem de bu fiillerin kullanım durumları dikkate alındığında farklı olduğu görülmektedir. Kaynak dilden doğrudan çeviri yapan Ç2 ise “tevbe eder ve şahadet getirir” şeklinde birebir çeviriden sonra Ç1’de geçen ifadeye yakın bir ifadeyle “imanını tazelerdi” şeklinde açıklama yapılmıştır.

Tablo 50

K.M.(s.259)	احتضار طويل يغشى نصف يوم ونزع شديد تشيب له الولدان.
İ.M. (s.123)	He would probably linger in great agony on the point of death for half a day, and this no doubt would turn his sons gray.
Ç.1.(İng) (s.266)	Belki de yarım gün ölümle pençeleşecekti ve bu da kuşkusuz oğullarını üzmecekti.
Ç.2. (Ar) (s.263)	Belki de yarım gün ölümle pençeleşecek ve oğulları da yalandan korkup yapmacık üzüleceklerdi.
Ç.3. (İng) (s.250)	Büyük ihtimalle yarım gün boyunca ölümün eşiğinde büyük ıstıraplar çekecekti ve bunun sonucunda oğullarının saçları bembeyaz olacaktı.
Ö.Ç.	Büyük ihtimalle yarım gün boyunca ölümün eşiğinde çocukların saçlarını beyazlatacak kadar ağır ıstıraplar çekecekti.

Cümlede geçen “تشيب له الولدان” ifadesi İngilizce metinde “oğulları beyazlayacaktı” manasına gelen “turn his sons gray” olarak, Ç1, Ç2 ve Ç3’te sırasıyla “oğullarını üzmecekti”, “oğulları da yalandan korkup yapmacık üzüleceklerdi”, “oğullarının saçları bembeyaz olacaktı” şeklinde çevrilmiştir. Çevirilerde “ولدان” kelimesi oğulları olarak çevrilmiştir. Bu çeviri yanlıştır zira

kelimede bir yere isnat edilen her hangi bir zamir olmadığı gibi bu kelime “ولد” kelimesinin çoğul hallerinden bir tanesidir (Ömer, 2008: 2493). “تشيب له الولدان” ifadesi ise sıkıntının büyüklüğünün anlatan “çocukların saçlarını beyazlatacak kadar” manasına gelen bir terkiptir. Nitekim bu manasıyla Kur’an’da يومًا يجعل الولدان شيبًا “çocukların saçlarını ağartan bir gün “ (el-Müzzemmil 73/17) anlamına gelecek şekilde kıyamet saatinin dehşetini bildirmek için kullanılmıştır. İngilizce metinde kaynak metnin dilinin kültür havzasını, dini ve kültürel köklerini bilmemekten dolayı meydana gelen yanlış tercüme kendisini ara dil kabul eden Türkçe tercümelere de yansımıştır. Ancak kaynak metinden doğrudan yapılan çeviride de benzer bir yanlışlıkla karşılaşılması ve bu çevirinin daha önceki örneklerde de görüldüğü üzere sıklıkla kendisinden önceki İngilizceyi ara dil kabul eden çeviriden istifade etmesi bu hatanın sebebi olarak görülebilir.

SONUÇ

Çeviri tarih boyunca milletlerin ve kültürlerin etkileşimde aktif bir rol üstlenmiştir. İnce yaşadığımız çağda çeviri alanında yapılan çalışmalar da bu aktif rolün bir kanıtıdır. Hiç şüphesiz çeviri alanında yapılan çalışmaların başında yazın çevirisi gelir.

Hangi dilde yazılırsa yazılsın, insanlığın ortak bilgi, beceri ve tecrübesinin bir ürünü olan edebi eserler, hedef dilde yapılan çeviri işlemi vesilesiyle yazarın milliyetine bakılmaksızın insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar çeviri eserler, bir dilden diğerine tercüme esnasında özgünlüklerini biraz yitirseler de, mesajlarını okuyucuya ulaştırabiliyorlarsa bu eserleri evrenselleştirme amaçlarını gerçekleştirmişler demektir.

Edebi eserlerin çevirilerinde çevirmenin her iki dili iyi bilmesi temel şartı dışında, bu dillere ait kültürleri de iyi tanınması gerekir. Zira salt kelime ve gramer bilgisiyle o dilin kültürüne hâkim olmadan ortaya konan çeviri eserlerde anlam kayıpları ortaya çıkmaktadır. Kaynak metindeki kelimelere doğru karşılıkları bulmak, cümlelerin anlamını bozmadan, asıl metnin anlam içeriğini ve yazarın vermek istediği mesajı bütünüyle hedef dile aktarmaya çalışmak çevirmenin dikkat etmesi önemli noktalaradır.

Çevirmen bir taraftan kaynak dilde yazılmış eserin sözcük, söz dizim ve biçim özelliklerini iyice anlamalı diğer taraftan da elde ettiği bu anlamı hedef dilde o dilin olanakları ile yeniden yaratabilmelidir. Çevirmenin başarısı ise yazarın üslubunu hedef dilin okuyucusuna aktarabilmesiyle doğru orantılıdır.

Edebi eserlerde tercüme bir anlamda eserin yazarı ile başka bir dil ve kültürel atmosferde doğup yetişmiş okuru, yine yazarın kendi kültürü içerisinde kendine ait dünyasında buluşturması anlamına gelir. Çevirmenin başarısının ölçüsü okur ile yazarı dil ve kültür farkını aşarak aynı duygu ve düşünce dünyasında buluşturabilmesinde yatar. Bunu başarabilen bir çevirmen kaynak metne sadık kalmış ve hedef dile aktarım esnasında eşdeğerliği yakalayabilmiş demektir.

Bu çalışmada Necîb Mahfûz'un Zuğâku'l-Midağ adlı romanının kaynak dil olan Arapçadan ve ara dil konumunda bulunan İngilizceden Türkçeye yapılan çevirileri İngilizce metin ile de kıyaslanarak incelenmiştir. Çeviri eşdeğerliği ve çevirilerde kullanılan stratejiler çerçevesinde, kaynak metin ile çeviri metinler bir arada verilerek, eşdeğerliğin ne ölçüde sağlandığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Aynı

zamanda doğrudan kaynak metinden yapılan tercüme ile ara dilden yapılan tercümelemin kıyaslanması suretiyle ara dilden yapılan tercümeleminde anlam kayıpları olup olmadığı incelenmiştir.

Yapılan çeviriler incelendiğinde Trevor Le Gassick tarafından “Midak Aley” ismiyle 1966 yılında yayımlanan İngilizce metnin genellikle birebir çeviri stratejisi kullandığı bunun yanında zaman zaman çıkarma stratejisine başvurduğu ve nadiren uyarlama stratejisini kullandığı görülmektedir. Kaynak metnin kültürünü ve bu kültürün tarihsel ve dinsel kökenlerini çok iyi bilmekten dolayı yapılan bir takım birebir çevirilerde anlam kayıpları ve eşdeğerliğin sağlanamadığı durumlarla karşılaşmıştır.

Eserin Türkçe çevirileri incelendiğinde her çeviri eserde belli oranda kaynak metin üzerinde bir bilgi sağlanmaktadır. Kronolojik olarak yapılan ilk çeviri 1977 tarihinde Güler Dikmen Nalbantoğlu tarafından “Ara Sokak” ismiyle yapılan çeviridir. Bu çeviri İngilizce ara dil kullanılarak yapılmıştır. Yapılan incelemede bu çeviride anlamsal ve biçimsel açıdan kayıplar olduğu tespit edilmiş ve bu kayıpların çoğunun ara dilde doğru çevrilmiş olmasına rağmen ara dilden yapılan çeviri esnasında ortaya çıktığı gözlenmiştir. Sözcük düzeyinde yapılan yanlış karşılıklar verme ve hatalı anlamlandırmalara çeviri metinde sıkça rastlanmıştır. Bazen oldukça basit anlamlı bir kelimenin bile hedef dile farklı anlamda karşılık bulunmasından dolayı anlamsal eşdeğerlikten uzaklaşmıştır. Bunun dışında çok sık olmamakla birlikte ara dilden yapılan birebir çevirilerde zaten ara dilde eşdeğerliği sağlanamamış bir çevirinin çevirisi yapıldığı için çevirmenin yapacak çok fazla bir şeyi kalmamıştır.

Kronolojik olarak ikinci yapılan çeviri Hasan Akay tarafından 1989 tarihinde “Sokaktakiler” ismiyle Arapça aslından yapılmıştır. Bu çeviride de sıklıkla sözcük düzeyinde yanlış karşılıklar verilmiş, sözcük düzeyinde eşdeğerlik sağlanamamıştır. Aynı zamanda kaynak metnin yanlış okunması ve anlamlandırılmasına sıkça rastlanmıştır. Kendisinde önce yapılan Ç1’den sıkça etkilenmiş olması kaynak metinde hiç geçmemesine rağmen Ç1’deki hatalı ifadeleri aynen aktarmasından anlaşılmaktadır. Bunun dışında kültürel ve dini temeli olan bir takım ifadeleri İngilizce metinden daha iyi çevirdiği ve anlam tuzaklarına düşmediği görülmüştür. Genel olarak çevirmenin kaynak dile yeterince hâkim olamamasından ve sözcüklerin anlamlarını metnin bütünlüğü içerisinde değerlendirip vermemesinden kaynaklanan cümle düzeyinde yanlış algılamalarla da sıkça karşılaşmıştır. Bazen de çevirmen

kaynak dildeki cümleyi oluşturan kelimeleri temel düzeyde doğru anlamlandırmasına rağmen, bu kelimelerden oluşan bir yapıda yazarın üslubundan ve anlatmak istediğinden uzaklaşmıştır.

Kronolojik olarak son çeviri İngilizce ara dilden Leyla Tonguç Basmacı tarafından 2011 tarihinde “Midak Sokağı” ismiyle yapılmıştır. İnceleme sonucunda bu çevirinin İngilizce metni daha çok birebir çeviri stratejisiyle çevirdiği, bazı durumlarda uyarlamaya başvurduğu görülmüştür. İngilizceden Türkçeye çeviri esnasında oldukça başarılı olduğu gözlemlenen çevirinin anlam kayıplarının ve eşdeğerlik sağlayamadığı durumların daha çok ara dilden kaynaklandığı ara dilin kaynak dile olan kültürel mesafesinden kaynaklanan bir takım çeviri hatalarını ister istemez hedef dile taşıdığı gözlemlenmiştir.

Bu çalışma sonucunda doğrudan çevirinin, ikinci dil üzerinden yapılan çeviriye nazaran daha avantajlı bir konumda olduğu gözlemlenmiştir. Kültürel mesafenin ve o dilin kültürünü oluşturan din ve tarih gibi temel unsurların çok iyi bilinmediği takdirde bir takım deyimsele ifadelerin birebir çeviri stratejisi kullanılarak çevrilmesi durumunda hedef dilde bir anlam ifade etmeyen terkiplerle karşılaşmıştır. İyi yapılmış bir ara dil ve ara dilden dikkatle yapılan bir çeviride, doğrudan çeviriye oldukça yaklaşabilmektedir. Zira çeviri faaliyetinin temel direği çevirmendir. Çevirmenin dile ve kültüre olan hâkimiyeti ve yazın yeteneği çevirinin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Bu çalışma sonucunda kaynak dilden doğrudan yapılan çeviri ile ara dilden yapılan çeviri arasında anlamlı bir fark görülmemiş hatta bazı durumlarda ara dilden yapılan çevirinin kaynak dilden yapılan çeviriden üstün olan yönleri olduğu gözlemlenmiştir. Bunun da temel sebebinin çevirmenin niteliği olduğu değerlendirilmektedir.

Tezde değerlendirmeye çalıştığımız çeviri metinlerinin tamamı bir emeğin sonucu ortaya çıkan eserlerdir ve her birinin çeviri alanında ayrı bir yeri ve katkısı vardır. Bu karşılaştırmalı incelememizde amaç, çevirmenlerin yaptığı hataları tespit etmek değil bir edebi eserin, Arapçadan Türkçeye ve Arapçadan başka bir dile oradan Türkçeye çevrildikten sonra, özgünlüğünü ne ölçüde koruyabildiğini öğrenmek, ülkemizde yapılan çeviri çalışmalarına küçükte olsa bir katkı sağlamaktır.

KAYNAKÇA

Ahmed Muhtâr Abdülhamîd Ömer, *Mu‘cemu’l-lügati’l-Arabiyye el-Muâsıra*, Âlimü’l-kitâb, Kâhire, 2008.

Akşit Göktürk, *Çeviri: Dillerin Dili*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Antonio Popoviç , *Yazın Çevirisi Terimleri Sözlüğü*, Haz. Suat Karantay-Yurdanur Salman, Metis Yayınları, İstanbul, 1987.

Bülent Özkan, Ayşe Eda Gündoğdu, (2011). “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler”, *Turkish Studies*. 6/3, 2016, 1133-1147.

Cemâl el-Gîtânî, *Necîb Mahfûz Yetezekker*, Beyrut 1980

Fatih Özek, “Cahit Sıtkı Tarancı’nın Ölümünden Sonra Adlı şiirinin dilbilimsel açıdan incelenmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2), 2001, 147-164.

Georges Mounin, *Les Problemes Theoriques de la Traduction*, Gallimard, Paris,1963.

Gülfem Kurt, “Arap Kültürünün Tanınmasında Arapçadan Türkçeye Yapılan Çevirilerin Rolü”, *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, Ağustos 2015, s526-536.

Hanada Al-Masri, “Translation and Cultural Equivalence: A Study of Translation Losses in Arabic Literary Texts”, *Journal of Language & Translation*, Mart 2009, s.7-49.

Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, Spoken Language Services, Inc, New York 1976

İbn Manzûr, *Lisânü’l- ‘Arab*, Dâr-u Sadır, XI. Cilt, Beyrut, 2011.

İbrahim Abdulaziz, *Ene Necip Mahfûz, Sîretu Hayati’n-Kâmile*, 1. bs., Dâru Nufûri li’n-Neşri ve’t-Tevzî’, Kahire, 2006.

İbrâhim eş-Şeyh, *Mevâkıf ictimâ’iyye ve siyâsiyye fî edebi Necîb Mahfûz*, Kahire, 1987.

James St. André, , “Relay Translation.” In Mona Baker and Gabriela Saldanha, eds. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, 2nd Edition, Routledge, pp. London, 2009, 230-232.

Jean Delisle ve, Judith Woodsworth, *Translators Through History*, John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 1995.

Kazım Ürün, *Necip Mahfuz Toplumsal Gerçekçi Romanları*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2002.

Kur'ân-ı Kerîm

Martin Ringmar, , “Roundabout Routes: Some Remarks on Indirect Translation”, *Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies*, 2007.

Mehmet Ali Ersöz, *Necip Mahfuz’un Midak Sokağı Adlı Romanının Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.

Mehmet Hakkı Suçin, “Nitelikli Türkçe Arapça Çevirmen Eksikliği Var”, 26.12.2017, (Erişim) <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/nitelikli-turkce-arapca-edebiyat-cevirmeni-eksikligi-var/1015387>, 6 Aralık 2019.

Mehmet Hakkı Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak. Arapça Çeviride Eşdeğerlik*, Say Yayınları, İstanbul, 2013.

Mermi Uygur, *Dilin gücü*, Ara Yayıncılık, Ankara, 1989.

Mine Yazıcı, *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, Multilingual, 2005.

Mine Yazıcı, *Yazılı Çeviri Edinci*, İstanbul, Multilingual, 2007.

Mona BAKER, “Arabic Tradition”, *Routledge Encyclopadia of Translation Studies*, London and New York: Routledge, 1998, s316-321.

Mona Baker, *In Other Words: A coursebook on translation*, Routledge, London, 1992.

Muammer Sarıkaya, “el-Câhız’dan es-Safedî’ye Çeviri Teorisi”, *Bilimname III*, 2003/3, s133-151.

Muhammed el-Hevarî, *E’lâmu’l-Edebu’l-‘Arabi’l-Mu’aşır*, Dâru’l-Kutubu’l-‘İlmiyye, Beyrut, 2017.

Murat Demirekin, *Çeviriyorum Türkçede Çeviri Sorunları ve Eşdeğerlik*, Eğitim Kitabevi, Konya, 2014.

Murat Erbek, “Almancadan Türkçeye Kısa Ökü Çevirisinde Karşılaşılan Çeviri Sorunları”, *Turkish Studies*, 11/21, 2016, s.681-696.

Murat Özcan, “Nobel Ödüllü Mısırlı Yazar Necip Mahfuz’un el-Kahiretu’l-Cedide Adlı Romanının Türkçe Çevirisindeki Dil Oyunlarının Eşdeğerlik Açısından İncelenmesi”, *Turkish Studies*, 12-7, Aralık 2016, s.619-632.

Musa Yıldız ve Halil İbrahim Şanverdi, “Azrâ’u Câkartâ Adlı Romanın Türkçe Çevirilerinin Çeviri Stratejileri Açısından İncelenmesi”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, Bahar 2019, s237-262.

Musa Yıldız, “Necîb Mahfûz (Hayatı, Eserleri ve Türkçe Çevirileri)”, *Nüsha Dergisi*, Ankara 2009, s.17-28.

N. Berrin Aksoy, *Geçmişte Günümüze Yazın Çevirisi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.

Necip Mahfuz, *Midak Sokağı (Ara Sokak)*, Çev.:Güler Dikmen Nalbantoğlu, Cem Yayınevi, İstanbul, 1988.

Necip Mahfuz, *Midak Sokağı*, Çev.: Leyla Tonguç Basmacı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2013.

Necip Mahfuz, *Midaq Alley*, Çev.: Trevor Le Gassick, Anchor; Reprint edition, 1992, https://faculty.sfsu.edu/sites/default/files/faculty_files/1203/Class/115-pdf/Mahfouz%20Naguib%20-%20Midaq%20Alley-1.pdf (Erişim: 20.12.2019)

Necip Mahfuz, *Sokaktakiler*, Çev.: Hasan Akay, İnsan Yayınları, İstanbul, 1989.

Necip Mahfuz, *Zuḳāḳu'l-Midaḳ*, Dâr'uş-Şurûk, Kahire, 2014.

Öner Bengi, “Çeviribilimde Bireysel Kuramlardan Geniş Ölçekli Bir Bakış Açısına Doğru”, Mehmet Rıfat (yay.haz.) *Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler*, Düzlem Yayınları, İstanbul, 1995.

Özlem Berk, *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*, Multilingual, İstanbul, 2005.

Perihan Yalçın, *Çeviri Stratejileri Kuram ve Uygulama*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.

Peter Newmark, *Approaches to Translation*. Shangai Foreign Language Education Press. 2001.

Recâ en-Nakkâş, *Fî Ḥubbi Necîb Mahfûz*, Kahire 1995.

Sadiye İlhan, *Corcî Zeydân'ın “Selâhaddîn Eyyûbî” adlı Romanının Arapçadan ve İngilizceden Türkçeye Yapılan Çevirilerindeki Çeviri Kayıpları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2020.

Sakine Eruz, *Çeviriden Çeviribilime*, Multilingual, İstanbul, 2003.

Seda Taş, *Çeviribilimde Güncel Tartışmalardan Kavramsal Sorgulamalara*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Serdar Mutçalı, *el-Mu'cemu'l-Arabiyyü'l-Hadîs: Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık, İstanbul, 1995.

Seyyid Hâmid en-NESSÂC, *Bânûrâma'r-Rivâyeti'l-'Arabiyyeti'l-Hadîse*, Kahire 1980.

Şehnaz Tahir Gürçağlar, *Çevirinin ABC'si*, Say Yayınları, İstanbul, 2019.

Taceddin Kayaoğlu, , *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.

Tahsin Aktaş, *Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış*, Orsen Matbaacılık, Ankara, 1996.

Tülay Yılmaz, *Michael Ende'nin "Momo" Adlı Eserinin Türkçe Çevirisine Eleştirel Yaklaşım*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Alman Dili ve Eğitimi Anabilim Dalı, Almanca Öğretmenliği, Ankara, 2012.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Ürün, Ahmet Kazım, *Necib Mahfuz ve Toplumsal Gerçekçi Romanları*, Konya, 2002

Yeşim Kasap, Kahire'nin Bilge Masalcısı: Necib Mahfuz, Ağustos 2016, (Erişim) <http://www.milliyetsanat.com/kitap/kapak-konusu/kahire-nin-bilge-masalcisinecib-mahfuz/730>, 18 Nisan 2020.